

TRIBUNA

70

REVISTĂ DE CULTURĂ • serie nouă • anul IV • 1-15 AUGUST 2005

15 000
1,50 lei

interviu

Tudor Giurgiu

"Nu am nici o legătură cu mediul politic"

istorie culturală

**Georg
Kremnitz**

*"Construcția europeană este în
același timp și șansă și pericol"*

**Atelierul din
Cetate**

*Sighișoara, Festivalul Internațional de Teatru
"Atelier", ediția a XIII-a*

ilustrația numărului:
Gabriela Cristea

TRIBUNA

Director fondator:
Ioan Slavici (1884)

PUBLIKAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ,
CU SPRIJINUL
MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR

Consiliul consultativ al Redacției Tribuna:

Diana Adamek
Mihai Bărbulescu
Aurel Codoban
Ion Cristofor
Călin Felezeu
Monica Gheț
Ion Mureșan
Mircea Muthu
Petru Poantă
Ioan-Aurel Pop
Ion Pop
Pavel Pușcaș
Ioan Sbârciu
Radu Țuculescu
Alexandru Vlad

Redacția:

I. Maxim Danciu
(redactor-șef)

Ovidiu Petca
(secretar tehnic de redacție)

Ioan-Pavel Azap
Claudiu Groza
Ștefan Manasia
Oana Pughineanu

Nicolae Sucală-Cuc
Aurica Tothăzan

Tehnoredactare:

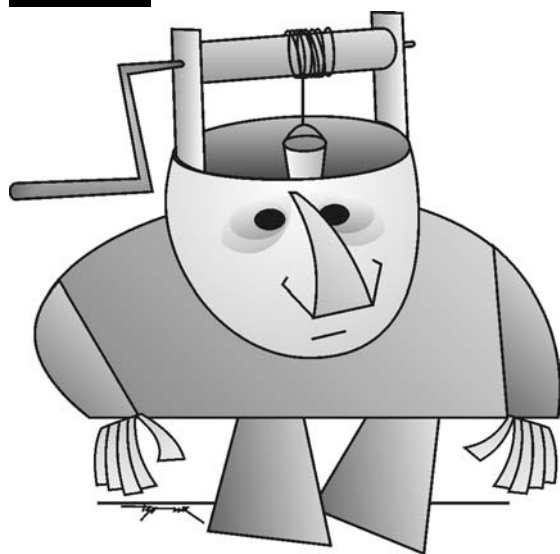
Mihai-Vlad Guță

Colaționare și supervizare:
Amalia Lumei

Redacția și administrația:
400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro

ISSN 1223-8546

bour**anchetă**

Ce se așteaptă de la noua conducere a Uniunii Scriitorilor?

Anchetă realizată de Ioan-Pavel Azap

Constantin Cubleşan: „Redresarea imaginii scriitorului în societatea actuală”

Uniunea Scriitorilor, în formula actuală, are foarte multe de rezolvat, mai ales o problemă esențială – aceea a finanțării, a banilor. Înțeleg că fondurile s-au subțiat și mai mult, din motive independente de voința actualei conduceri sau a vechii conduceri. În orice caz, aștept o mai mare limpezire în rândurile membrilor Uniunii, pentru că într-adevăr au intrat în Uniunea Scriitorilor foarte mulți veleitari, hai să nu le spunem altfel, oamenii care ar fi trebuit să mai aștepte. Sigur că e o uniune a meșteșugarilor scrisului, deci un om care scrie și care publică ar fi îndreptățit să facă parte din breasla asta a scriitorilor. Totuși, cred că trebuie făcută o cernere mai bună pentru că nu toți cei care scriu sunt și scriitori, mai sunt și, hai să le zicem frumos, diletanți. Apoi, aștept de la Uniunea Scriitorilor o mai mare impunere a scriitorului, a statutului scriitorului în societate, pentru că lumea s-a obișnuit că scriitorul este un om oarecum nesperios. În general când te duci undeva și spui că ești scriitor, lumea se uită la tine așa, ca la felul cincisprezece... Cred că Manolescu și echipa care e în momentul de față ar putea să facă ceva, nu știu ce, să facă ceva pentru redresarea imaginii scriitorului în societatea actuală. Acesta ar fi lucrul cel mai important pentru următorii patru, cinci ani cât durează un mandat.

Marcel Mureșeanu: „O relație pragmatică cu societatea românească”

Răspunsul meu este unul de-a dreptul estival: totul! Adică tot ceea ce au făcut și n-au făcut ceilalți. Lăsând orice urmă de glumă de-o parte, așteptăm foarte mult. De ce? Pentru că însăși așteptarea noastră a fost de lungă durată. Înainte de toate, ceea ce zicea actualul președinte, și anume reabilitarea categoriei de Uniune a Scriitorilor. Această instituție este o una care și-a câștigat dreptul la existență prin pașii ei, prin faptul că de-a lungul anilor a rezistat, a fost o uniune în care solidaritatea a vorbit foarte mult și prin paginile scrise. De asemenea, ziceam undeva, Uniunea n-a fost, nu este și nici nu aș vrea să fie o mănăstire de dominicani, ea este cum suntem noi toți. Deci așteptăm foarte mult, înainte de toate să se gândească președintele și vicepreședintele și întreg consiliul de conducere al Uniunii că ei sunt aleși de către noi, că sunt ai tuturor scriitorilor. Sigur, nu un egalitarism de duzină, ci faptul că toți din această uniune au măcar un merit prin aceea că scriu diferențiat unul față de celălalt, că gândesc diferențiat în aceeași mare sferă a noaptrăției românești, care trebuie să existe. Deci, mult, și, în același timp, gândul meu bun și gândul bun al tuturor scriitorilor sub cupola căruia vrem să se afle noua conducere. Nici un fel de gând rău, nici un fel de așteptare la cotitură, un răstimp în care să se vadă că Uniunea este ceea ce merită să fie, nimic

altceva, dacă în mintea și în sufletul celor care conduc în clipa de față Uniunea va exista această iluminare, că Uniunea merită mult și că ei înșiși vor fi „ridicați la ceruri”, ca să zic așa, în funcție de ce se va întâmpla în Uniune. De asemenea, mai aștept o relație pragmatică cu societatea românească, cu statul român, cu instituțiile care pot să ajute ca scriitorul român să fie ceea ce trebuie să fie, să fie un om demn dincolo de orice alte provocări ale soartei sale.

Mircea Popa: „O transparență totală”

Primul lucru pe care-l aștept de la noua conducere a Uniunii Scriitorilor este transparența totală. Până acum mai toate acțiunile Comitetului de conducere al Uniunii erau învăluite într-un fel de mister. Nu se știa nimic, de pildă, despre cine a plecat în străinătate și unde; una dintre întrebările scriitorilor era ce sau cât salariu are președintele Uniunii Scriitorilor și altele de acest fel. Ca să nu mai vorbim de foarte multele datorii pe care unii din membrii mai vechi ai Uniunii le-au avut către Uniune și care n-au fost plătite niciodată. Pe scurt, este bine ca noul comitet să comunice într-o pagină de revistă cam tot ceea ce se întâmplă la Uniune, în așa fel încât membrii ei să fie la curent cu toate inițiativele, cu toate succesele, cu toate neîmplinirile acesteia. Desigur că ne așteptăm și la un alt stil de lucru, ne așteptăm la un program foarte bine gândit prin care scriitorul român să iasă din această zonă cenușie de anonim în care a fost aruncat în acești 15 ani. Scriitorul român lucrează degeaba. Este, așa spune, singurul „muncitor” din această țară care nu este plătit pentru munca lui. Scriitorul român publică și colaborează la foarte multe reviste la care nu este plătit, face prefete la cărți pentru care nu este plătit, scrie propriile cărți pentru care i se cer bani pentru a le publica. În nici o societate nu s-a mai întâmplat acest lucru, de când cultura românească există. Este, prin urmare, un moment de criză adâncă și un moment nemaiîntâlnit de opacizare a efigiei scriitorului. Scriitorul român, care în perioada anterioară, chiar în perioada comunistă, de ce să n-o spunem, era ținut la mare respect, era citit, era chiar adulat, în jurul numelui său existau anumite ecouri de prețuire, în momentul de față este un nimeni. Chiar acele nume de scriitori importanți care reușiseră să devină purtători de cuvânt sau vârfuri în anumite domenii ale literaturii noastre, au devenit insignifiante. Nimeni nu mai tresare la auzul numelui lui Constantin Țoiu, la auzul numelui lui George Bălăiță sau, știu eu, Augustin Buzura. Dimpotrivă, adeseori invocarea numelui acestor scriitori este prilej de boicot sau de gâlceavă. Trebuie să spunem că or fi multe păcate care apasă, mă rog, pe fruntea unora dintre scriitorii acestor perioade, dar există și foarte multe calități pentru care n-ar trebui să ponegrim întreaga breaslă. Condiția scriitorului, așa spune eu, trebuie să fie repusă în drepturile sale.

(continuare în pagina 21)

editorial

Studiile culturale, cognitivismul și portretul în schimbare al intelectualului

Marius Jucan

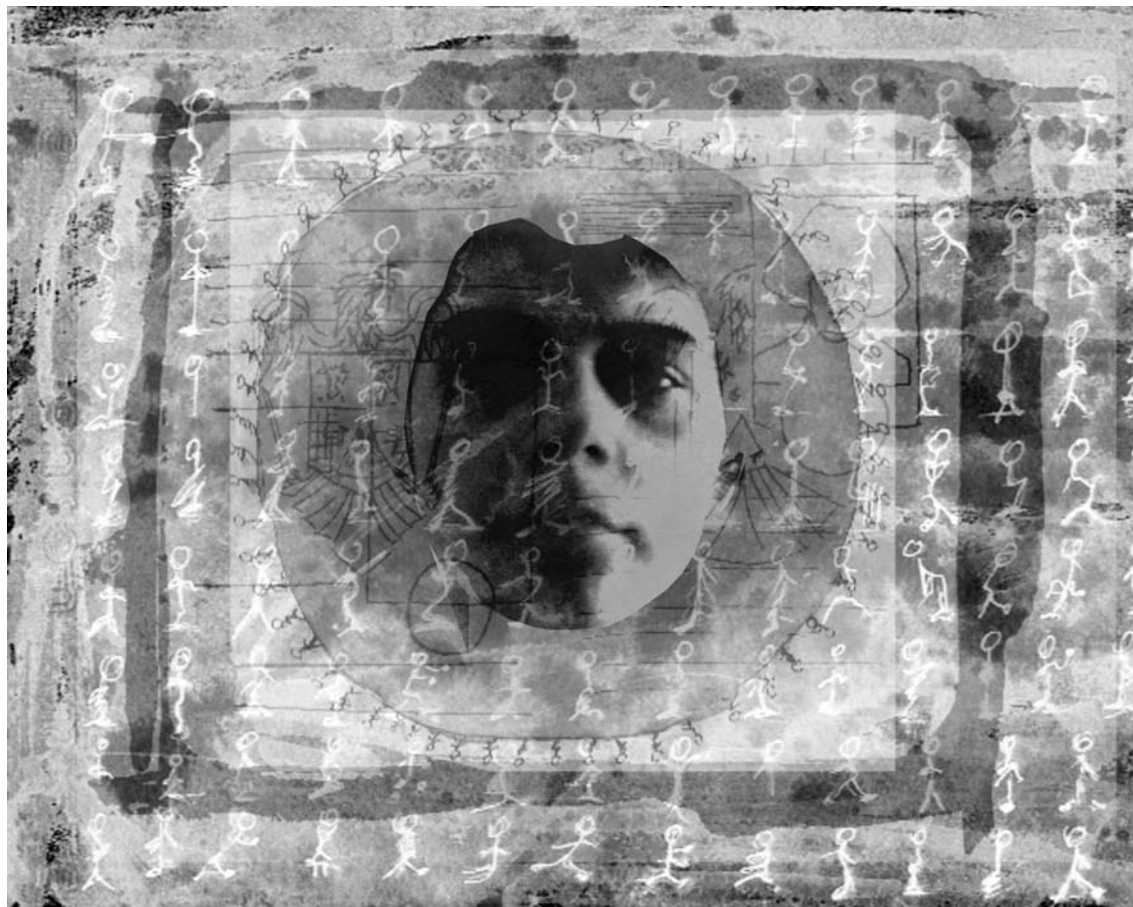
Apariția studiilor culturale ca disciplină universitară merită pe deplin salută. După ani de tăcere, distanță informațională, și echivoc cultural, dacă nu pur și simplu de rămânere în urmă față de țări vecine unde studiile culturale erau prezente din 1980, noutatea acestei discipline trezește la noi nu doar entuziasm și curiozitate, ci și nedumerire. Nu erau disciplinele social-umane, cele practicate deja, îndeajuns de culturale? În absența unor reacții conservatoare genuine, lipsa de comunicare și inerția academică se solidarizează într-o rezistență a "specializării". Ce specializare dau studiile culturale? și ce meserie? Perspectivele critice deschise asupra teoriei și criticii culturale în general, reflectate inter-ori, mai bine spus, trans-disciplinar asupra concepției despre lume și a discursului reprezentării, a politicului, juridicului, literaturii, filmului, studiilor de gen, minorităților de orice natură sunt formatoare, instrumentale cunoașterii unor domenii confuze, dar considerate de unii insuficiente, totuși. Studiile culturale nu au pretenția de a fi "tari", ca de pildă, viziunile sociologiei, de la care au moștenit, voit oare, un țel holist. Obiectul lor stă în prioritatea pe care o dau teoriei culturii și criticii culturale, adică o mai precisă situare a cunoașterii și a statutului celor ce o formează și o folosesc. Studiile culturale sunt rodul unor experimente intelectuale inițiate în Marea Britanie, la început în afara academiei, apoi în Statele Unite unde au format catedre universitare, extinzându-se, prin replicare, în toată lumea. Azi, se găsesc încapsulate în programele academice în Vest ca în Est, ceea ce ar putea

stârni uimirea genitorilor lor, ce le meniseră o misiune etern subversivă față de putere, pe veci marginală, anti-conservatoare, iar politic vorbind mereu de "stânga". Că profețiile părinților post-moderni de azi durează mai puțin decât cred chiar odraslele lor, o dovedesc studiile americane de azi, "noile studii americane" preocupate mai ales de religie, identitatea culturală, naționalitate, și din nou, de canon.

Studiile culturale interesează formarea intelectualului și situarea cunoașterii lui, nu numai ca stocare a informației, ci și ca acțiune politică ori socială. Desigur, ne putem întreba dacă în Est mai avem aceleași definiții despre intelectual ca în Vest, ori pur și simplu dacă aici ori acolo mai există intelectuali. Ori dacă noțiunea de intelectual nu ar trebui înlocuită cu aceea de expert. Întrebarea la ce mai sunt buni intelectualii a fost rostită mereu în secolului 20, cu accente diferite în comunism, fascism, nazism. Interogația ține de schimbările rapide din politic, economic, religios, mass media care au modificat radical portretul intelectualului, dislocând asemănarea sa cu omul de litere, savantul ori gânditorul politic al secolului al XVIII-lea, unde noțiunea de intelectualul s-a născut, și de unde a rămas cu unele "boli ale copilăriei", precum ideocrația și ideologia. Într-un capitol aparte dedicat studiilor culturale, parte dintr-un original comentariu la noțiunea de "totalitarism", Slavoj Žižek schițează persuasiv tabloul unei confruntări frontale dintre studiile culturale și provocarea celei de treia cultură, esoterică și exoterică legată de cognitivism. Pledând *sotto voce* pentru cel din urmă, Žižek reproșează

studiilor culturale tropismul ideologic și ideologizant care de decenii a căutat "hegemonul" și "colonizarea" și a înscenat demascări de rigoare. Pe de altă parte, Žižek arată însă că ambiția unei cunoașteri de tip universalist, chiar dacă "grea" ori "tare", venind din partea științelor, de la astronomie la biologie, nu în ultimul rând psihologie și științele educației, (originar din despărțirea de behaviorism și trecerea la cognitivism) nu poate scăpa de tentația unui anume hegemonism intelectual, de masca unei anumite retorici ideocratice. Câteva probleme asupra cărora studiile culturale au amenajat adevărate asedii, merită reamintite. Chestiunea formării și analizei unei "cunoașteri neutre" științifice, care să fie adevărul filtrat de orice reprezentări ale sale, posibil false, *intrigă*. Nu de-politizarea cunoașterii, care e în sine o politică, ci de-contextualizarea cunoașterii poate stârni mirarea, fie și pentru faptul că de la paradigma lui Kuhn, cea a fizicienilor, care "trebuia" să se potrivească tuturor ori nimănui, se trece la cea a cognitiștiștilor, care cere și ea disciplina unui regim ascetic de cunoaștere. Unde au dispărut narativitatea discursului științific, recursul la metaforă, ori imaginația omului de știință din paradigma kuhniană? Exemplele în care știința a fost favorizată de onoruri politice, ori dimpotrivă, marginalizată ori chiar interzisă în diverse episoade ideologice cer precauție atunci când unii cer alungarea oricărei vecinătăți a politicului pentru a purifica orice reprezentationalism al cunoașterii. Mai apoi, topirea varietăților de "intelectual" într-un singur tip uniformizează înțelegerea naturii și rostului intelectualului. Într-o cultură ca a noastră, în care intelectualul a fost mereu de parte puterii, iar atunci când nu a fost, a făcut eforturi eroice să fie recuperat de aceasta, studiile culturale și, probabil, viitoarea lor dispută cu cognitivismul, trebuie urmărită cu încrederea că schimbarea este posibilă. O schimbare a noțiunilor de intelectual, putere, și chiar de schimbare, în egală măsură.

cartea

Enigmele istoriei

Ion Cristofor

EUGEN OVIDIU CHIROVICI

Misterele istoriei: religie, politică, bani
București, Grupul Editorial RAO, 2005

În vremuri de confuzie morală și de degingoladă politică, cum sunt și cele de azi, apariția unei cărți precum *Misterele istoriei: religie, politică, bani* de Eugen Ovidiu Chirovici, constituie o inițiativă ce se adresează nu numai unui grup de experți, de istorici, ci și unui public mai larg. Deși nu e opera unui istoric de specialitate, volumul constituie o meditație profundă asupra unor secvențe de istorie, fiind comparabil cu o carte precum cea a unui Stefan Zweig, *Orele astrale ale omenirii*. Capacitatea autorului de a comenta, cu reală erudiție și aplomb publicistic, evenimente situate în epoci și locuri atât de îndepărtate, dovedește că Eugen Ovidiu Chirovici e un excelent comentator al unor permanențe ale istoriei, după cum rezultă din subtitlul cărți – “religie, politică, bani” – triadă ce trădează nu numai un fir roșu al cărții, ci și anumite grile predilecte ale distinsului scriitor. Deși autorul volumului *Misterele istoriei* e un cercetător avizat al temelor abordate, el refuză scientismul rigid, armura greoaie a referințelor și trimeritelor bibliografice. Cu o privire atentă la diversitatea vieții umane, la spectacolul tragic al evenimentelor istorice, Eugen Ovidiu Chirovici radiografiază câteva secvențe istorice cum ar fi Prima cruciadă, Revoluția Franceză, ascensiunea lui Adolf Hitler, fenomenul italian de la sfârșitul anilor 1970 și începutul anilor 1980. Deși situate în epoci atât de îndepărtate în timp, aceste “evenimente cruciale” ale istoriei sunt investigate din punctul de vedere al unui comentator indiscutabil erudit, dar care nu adoptă niciodată postura unui Pico della Mirandola, de autor omniscient, ci modestia unui autentic cercetător, avid și curios la spectacolul ascuns în spatele scenei. Investigația urmărește, ca într-o cercetare detectivistică, mai multe piste, autorul fiind convins că nu există o “piatră filosofală” sau un “soft” “capabil să catalogheze, să interpreteze și să explice toate evenimentele care au marcat destinul umanității”. Eugen Ovidiu Chirovici alege dintre aceste evenimente cruciale doar câteva, care au ca numitor comun faptul de a fi fost declanșate și conduse de alte resorturi decât cele acreditate oficial sau cele colportate de manualele școlare.

Evenimentul istoric are întotdeauna, în fond, subteranele sale, partea sa ascunsă, pe care cercetătorul le interoghează cu pasiunea explorării spirituale a celui decis să meargă în direcția tuturor azimuturilor, în bezna tuturor arhivelor, până la epuizarea posibilă a tuturor argumentelor și la dezlegarea, finală, a enigmelor. În cazul Primei Cruciade, autorul analizează cauzele vizibile ale acestei fabuloase întreprinderi, ce va colecta pe câmpurile de luptă aventurieri, nebuni inspirați și fanatici, dar și numeroși cavaleri și profesioniști ai armelor, recrutați din cadrul nobilimii. Menită să elibereze locurile sfinte ale creștinătății de sub robia musulmană, cruciada a avut și o ascunsă componentă economică, ce va contribui, în fond, la organizarea și reușita acestei vaste operațiuni. În ce privește Revoluția

Franceză, autorul înlătură prejudecățile de manual, ce descriu Franța ca un “stat decăzut, sărăcit, amenințat de spectrul foametei”, cu o Bastilie văzută ca “simbol al tiraniei”. Și în acest caz, urmărirea traseului banilor, cu un ochi de expert, relevă lucruri surprinzătoare pentru cel ce acceptă o imagine convențională asupra unui eveniment ce s-a dorit o furtună purificatoare a Franței, dar care n-a reușit să impună o ordine socială rațională și durabilă, degenerând în excese depășite doar de dictatura opresivă a Revoluției bolșevice. Spre deosebire de istoricii de carieră ce-și abordează subiectul cu o detașare obiectivă, convinși că totul poate fi clasificat și supus unor legi cauzale, autorul cărții de față constată că metoda deterministă nu exclude nenumărați factori inexplicabili, ce țin de domenii mai puțin cuantificabile. Cazul ascensiunii unui famelic tânăr austriac, ce “trăia în mizerie”, “prost îmbrăcat și adeseori flămând” – Adolf Hitler – e explicat printr-un mănunchi de factori, dintre care primordială pare a fi nevoia unei societăți germane în derivă, care încurajează un regim politic ce promite “lege și ordine”. Rețeta după care a fost creat acest sinistru politician a fost “furată” de la adversarii bolșevici, “cu un mesaj mesianic care-l consacra pe Führer ca pe un soi de Mântuitor semidivin”. Fundalul istoric al apariției acestui sumbru “superstar”, într-o Germanie umilită de înfrângerea din primul război mondial, e dominat de frustrarea economică, de antisemitismul visceral, de o constelație de societăți secrete, prinse în tentaculele unor “rețele internaționale oculte”, pe care autorul le descrie cu secretă voluptate și competență. De ce capitalul german și o parte a celui internațional – se întreabă autorul – au sprijinit “un regim netrebnic și aventurist”, de ce forțele politice europene “nu au mișcat un deget pentru a salva bruma de democrație care mai exista în Germania postbelică”? Nu e singura întrebare care rămâne fără răspuns.

Historia Magna rămâne, în unele situații, cufundată în bezne insondabile, enigmatică și tulburătoare ca un sfinx. Iar situația se repetă și în cazul ultimului capitol al cărții, dedicat unei Italii ce devenise în perioada anilor 1970 un “adevărat creuzet de experiențe politice și cvasimilitare”, în care interesele Mafiei converg adeseori cu cele ale marii finanțe, cu ale unei părți a Masoneriei și ale unor organizații internaționale, de genul serviciilor secrete. Analiza efectuată de Eugen Ovidiu Chirovici e cea a unui expert, a unui analist capabil să emită numeroase ipoteze personale, să ordoneze o istorie convulsivă și dramatică, să definească, cu o discretă eleganță a scriiturii, câteva linii de forță. Convinși că istoria nu poate să fie redusă la un set de cauze, în genul celor vehiculate de manualele simplificatoare, Eugen Ovidiu Chirovici vede în faptele istorice evocate mai mult decât o ficțiune coerentă sau o lucrare de imaginație romantică. Cum granița dintre fapte și interpretare e adeseori înșelătoare, în funcție de perspectiva de abordare, Eugen Ovidiu Chirovici concede că istoria își conservă adeseori misterele. Personaje ca Licio Gelli sau Roberto Calvi continuă să rămână personalități controversate, misterioase, greu de descifrat. Ca și un Ludwig Wittgenstein, autorul ar putea să afirme, în fața acestor enigme nedezlegate, că “despre ceea ce nu se poate vorbi, trebuie să se tacă”.

Biserica fantomă...

O nouă antologie de literatură română în englezește

Mihaela Mudure

*The Phantom Church and Other Stories from Romania*Ed. și trad. Georgiana Fărnoagă și Sharon King,
Selecție, introd., tabel cronologic și notițe bibliografice Florin Manolescu, Pittsburgh,
University of Pittsburgh Press, 1996.

Că literatura română nu este suficient de cunoscută pe plan internațional, că nu facem destul pentru promovarea scriitorilor români sunt afirmații care s-au făcut de multe ori. Cu atât mai mult trebuie semnalat efortul unei edituri universitare americane, precum University of Pittsburgh Press, care a publicat, în cadrul seriei dedicate Europei de Est și Rusiei, o antologie de proză scurtă românească tradusă de Georgiana Fărnoagă și Sharon King. Selecția textelor, prefața și notele bibliografice aparțin lui Florin Manolescu.

Că editura americană a fost interesată de o antologie de proză scurtă nu este de mirare. Genul are o glorioasă tradiție în literaturile de limbă engleză, iar antologia – așa cum este ea împărțită pe capitole dedicate unei anumite idei – poate servi ca material pentru cei care se ocupă de literatura comparată, de studiile culturale, de literatura română. Capitolele antologiei urmăresc: tradițiile rurale, impactul politicului, condiția artistului, fantasticul, vocile orașului și, nu în ultimul rând, genul (în sensul de construcție culturală și/ori socială a masculinității și feminității) și societatea românească.

Florin Manolescu a selectat scriitori reprezentativi ai perioadei pe care o vizează antologia: 1940-1990. Cititorul de limbă engleză va avea astfel prilejul să îi citească în traducere pe: Vasile Voiculescu, Fănuș Neagu, Nicolae Velea, Petru Dumitriu, Radu Cosașu, Mircea Nedelciu, Sorin Titel, Mircea Horea Simionescu, Ov. S. Crohmălniceanu, Ana Blandiana, Dumitru Țepeneag, Ioan Petru Culianu, Mircea Eliade, Gabriela Adameșteanu, Gheorghe Crăciun, Mircea Cărtărescu, Ion Băieșu. Se au în vedere, așadar, autori din generații diferite, scriitori din România sau din exil. Introducerea urmărește să familiarizeze cititorul necunosător cu istoria României și a literaturii române. Florin Mihăilescu pornește de la începuturile prozei scurte românești, deci de la Negruzzi, trece prin “marii clasici” pentru a ajunge, apoi, la perioada vizată. Un amplu excurs istoric va da necunosătorului o idee despre contextul în care s-au scris prozele scurte antologate. Un tabel cronologic sintetizează, și el, evoluția României într-o perioadă istorică marcată de trecerea de la o dictatură la alta. Fiecare autor beneficiază de o scurtă prezentare în preambulul prozei selectate pentru traducere. Este suficient pentru cel care nu dorește mai mult decât o privire de ansamblu (a bird's eye view), ori un soi de “aperitiv” bine alcătuit pentru cel interesat să își îmbogățească informațiile literare despre România și din alte surse.

Traducătoarele (Georgiana Fărnoagă și Sharon King) formează o echipă eterogenă în care experiența și entuziasmul se întâlnesc în proporții

bine definite. Georgiana Fărnoagă, fost cadru didactic la Universitatea din București, este bine-cunoscută ca o lingvistă și specialistă de valoare în metodică predării limbii engleze. Excelentele sale manuale și culegerile ei de exerciții de limba engleză sunt printre cele mai bune publicații de acest gen din anglistica românească. În prezent, Georgiana Fărnoagă este cadru didactic la renumita UCLA (University of California din Los Angeles). Sharon King are un doctorat în literatură comparată de la aceeași UCLA. Este pasionată de limba și literatura română. În prezent, lucrează la renumitul Getty Center de la Malibu.

Pentru o mai bună apreciere a muncii traductoarelor ne vom limita la analiza unui singur text: excelenta nuvelă *În treacăt* a lui Nicolae Velea.

Aprecierile noastre se referă la varianta românească a nuvelei din volumul: Nicolae Velea, *Povestiri*, ed. și postfață Gabriel Dimisianu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997.

Rafinată, subtilă, nuvela lui Velea condensează acumularea de violență tipică noului regim. Această violență va răbufni în final ducându-i pe cei doi îndrăgostiți spre moarte și (auto)-distruge ca unică resursă rămasă libertății lor interioare. Textul pune numeroase probleme traductoarelor pentru că el se referă la începutul anilor '50 ai secolului trecut, perioada de început a "socializării" comuniste a agriculturii. Este răstimpul când în vocabularul rural intră o serie de termeni caracteristici noilor realități politice. Nicolae Velea își situează istoric nuvela prin astfel de treptate acumulări lingvistice sau prin aluzii la o serie de politici agricole ale perioadei - de exemplu, decizia - de tristă amintire - privind uciderea tuturor cailor deoarece noua agricultură va fi în întregime mecanizată. Aceste aluzii, evoluția discretă spre o serie de neologisme cu iz politic, ori politizant, sunt evidente pentru cititorul român, dar extrem de greu de redat pentru cititorul american căruia îi lipsește referința istorică și politică.

Printre soluțiile reușite, din punct de vedere lingvistic și/sau cultural, soluții care atestă talentul și cunoștințele celor două traductoare, se numără chiar titlul nuvelei. *În treacăt* devine

Carefree. Tot reușite ni s-au părut soluțiile: "i s-a părut deodată" / "It dawned on Duminiță"; "După ce părinții lui Șoalcă au făcut țuica" / "After șoalcă's parents had made the plum brandy for the year" (excelentă precizarea din finalul variantei englezești); "Păi dacă intrasem într-o situație fără ieșire" / "We had reached an impasse..."; "Pe urmă Duminiță era văzut în unele nopți alergând cu mașina pe câmpia Frumoasei să prindă iepuri în lumina farurilor" / "Sometimes, at night, Duminiță could be seen racing his car across the Frumoasei fields, attempting to startle jackrabbits with his headlights"; "Trecuse timp de când nu se mai pomenise ca cineva să fi scos cuțitul, ..." / "It was long time since anyone had tried to settle a quarrel with a knife...", precum și multe altele.

O caracteristică a stilului de traducere preferat de Georgiana Fărnoagă și Sharon King este o anume "alterare" a sintaxei originale a frazei. Traductoarele aleg, de mai multe ori, să rupă fraza lungă din românește în două sau mai multe fraze englezești. Vorbirea țărănească și curgerea ei agale și pe îndelete se vede redusă la concizia, oarecum seacă, a limbii engleze, iar farmecul nedeterminat al vorbirii indirect libere cu dubla sa perspectivă din interiorul și din afara vorbitorului este adesea eliminat. Astfel: „și-a zis că are prea puțin timp în urmă și prea mult înainte și că poate să se mai odihnească, să se mai răsfete. Că prea trăise mult...” devine "He told himself that he didn't need to be so anxious, that not much time had passed, that there was plenty of time left. He could afford to relax now, to indulge himself. All his life he had lived quickly, maybe too quickly."

Alteori traductoarele elimină devenirea, orientându-se strict spre starea prezentă. Astfel, în fraza "Ajunsese cel mai bun șofer al raionului, lucra la cea mai bogată cooperativă și, de vreo doi ani, la marile sărbători conducea singurul car alegoric care defila prin orașul reședință de județ" traducerea nu mai păstrează nici devenirea stării eroului în noile condiții de după război, nici singularitatea carului alegoric, cu tot ce sugerează el cititorului român. Traducerea ne informează doar că: "Duminiță was the best driver in the district.

... for the past two years he had been in charge of driving the parade float..." Într-un alt pasaj, responsabilitatea lui Marin Rece, semnificativă pentru noua organizare a agriculturii românești, a dispărut și ea. "Marin Rece, un brigadier zootehnic" devine simplu și destul de vag: "Marin Rece, the man in charge of the cattle." Dacă astfel de amănunte tipice agriculturii socialiste sunt mai dificil de tradus, deși nu imposibil, e mai greu de înțeles omiterea unor aproximații tipice vorbirii românești, a unor grade de comparație, sau a unor detalii. "Comuna Lupoiaia, unde lucra Duminiță, fusese o comună cam săracă și înapoiată" devine "In the past the village of Lupoiaia, where Duminiță worked, had been poor and backward" (omis "cam"). "El era foarte tânăr" este tradus: "Duminiță was young". Nu am înțeles de ce Duminiță nu putea fi și în englezește "foarte tânăr", ca în original. "Și înfățișarea de seară a lor, ținând cuminte și cuvințios subțioară genți în care se aflau căți și caiete" devine "The reverence with which they held their notebooks under their arms". Dacă "reverence" ni se pare a fi excelent, nu înțelegem de ce trebuie omise cărțile din dotarea harnicilor elevilor seraliști care sunt personajele importante ale noii gospodării agricole socialiste în timpul zilei.

Chiar dacă este evidentă tendința traductoarelor de a scurta frazele sau de a simplifica amestecul complex de vorbire indirectă, directă și stil indirect liber care face farmecul originalului, multe din soluțiile lexicale găsite ne invită să admirăm fără rezerve harul traductoarelor. Un exemplu relevant, în acest sens este: "O zgornise din casă gineri-său - 'un netrănsformat și un huliganist', cum îl beștelea ea, pe drept - fiindcă aceasta mai alerga după avere și nu intrase în cooperativă". Această frază complexă devine: "She had been homeless since her son-in-law chased her out of the house. She always spoke out against him, calling him a stubborn capitalist and a hooligan. She did so for a good reason: her son-in-law was still pursuing personal wealth and had not joined the collective farm".

Dincolo de eventualele sugestii, soluții alternative, efortul celor două traductoare trebuie apreciat, iar ideea Editurii Universității din Pittsburgh ar trebui imitată și de edituri românești. Până la așteptarea ca editurile străine să finanțeze astfel de traduceri, ele ar trebui să constituie priorități în cadrul unui program coerent și ferm al organismelor specializate din România: Ministerul Culturii, Institutul Cultural Român. Traducerea Georgiane Fărnoagă și a lui Sharon King are multe momente excelente, iar observațiile noastre nu urmăresc să minimalizeze efortul celor două traductoare, ci să sublinieze complexitatea actului de traducere, oricând susceptibil de îmbunătățiri. Volumul este o reușită chiar dacă titlul și coperta antologiei, *The Phantom Church and Other Stories from Romania*, folosește, puțin cam prea comercial, reputația atât de bine consolidată a României ca țară a lui Dracula și a făpturilor fantomatice de soi vampiresc. Dar aceasta este, probabil, inevitabilul tribut acordat pieții americane. Extrem de important este, însă, faptul că antologia *The Phantom Church and Other Stories from Romania* umple un mare gol în receptarea literaturii române în străinătate.

istorie culturală

“Construcția europeană este în același timp și șansă și pericol”

De vorbă cu Prof. Georg Kremnitz

Cu prilejul unei vizite făcute la Universitatea din Viena, prietena și colega mea, Petrea Lindenbauer, mi-a propus o întâlnire cu profesorul Georg Kremnitz, strănepotul celei care a fost Mite Kremnitz, personalitate cu un rol important în cultura română, din păcate insuficient cunoscută la noi, în ciuda faptului că viața ei s-a intersectat, la un moment dat, cu cea a lui Eminescu (relație care formează subiectul romanului *Mite*, de Eugen Lovinescu).

Numele Georg Kremnitz îmi era cunoscut dintr-un articol al fostului meu profesor, Octavian Șchiau, *Pe urmele lui Mite Kremnitz* (*Tribuna*, an XIV, nr. 42 (716), 15 octombrie 1970, p. 1; 13), din care am aflat despre donația făcută, de către urmașul Mitei Kremnitz, Bibliotecii Centrale Universitare "Lucian Blaga" din Cluj-Napoca.

Așa cum se știe, Mite Kremnitz fusese căsătorită cu doctorul Wilhelm Kremnitz, aceștia având împreună doi copii: primul a fost Georg Titus Kremnitz (1876-1951), care a ajuns ofițer (prenumele Titus fiindu-i dat, evident, în onoarea lui Titu Maiorescu).

Al doilea copil al Mitei Kremnitz a fost Emanuel (1885-1930), care a îmbrățișat cariera de medic a tatălui său. Din păcate, el avea să moară de tânăr, la doar 45 de ani, într-un accident de mașină. Emanuel Kremnitz este "acel ce avea să salveze, ca ofițer german, în 1916, arhiva lui B. P. Hasdeu de la Câmpina. Era unul din cele mai mari servicii pe care, indirect, Mite Kremnitz le aducea culturii române" (Cf. Mite Kremnitz, *Memorial junimist*, I. Prefață și note de I. Oprișan, în *Manuscriptum*, an VIII, nr. 1 (26), 1977, p. 138).

Am avut cu profesorul Kremnitz o foarte interesantă discuție, purtată în limba română, pe care distinsul meu interlocutor o vorbește destul de bine. La despărțire, l-am rugat să accepte realizarea unui interviu pentru cititorii revistei *Tribuna*, invitație acceptată cu multă plăcere. Am convenit, de asemenea, ca interviul să fie realizat în germană, urmând ca acesta să fie tradus în limba română.

Se pare că și domniei sale i-a plăcut întâlnirea noastră, fiindcă, la puțin timp după aceea, mi-a trimis următorul e-mail:

"Lieber Herr Kollege,

Ich erlaube mir, Ihnen auf Deutsch zu antworten. Herzlichen Dank für Ihre Nachricht. Ich bin für ihre Fragen bereit und freue mich auf die Möglichkeiten

der Zusammenarbeit, die Sie angedeutet haben.

Herzlichen Dank für Ihren Besuch - es war eine gross Freude für mich, wieder einmal Gäste aus Rumänien bei mir zu haben.

Mit herzlichen Grüßen, bis bald,

Ihr Georg Kremnitz".

Așa cum se vede și din interviul care urmează, profesorul Kremnitz, aidoma ilustrei sale străbunici, este sincer atașat de spațiul cultural și geografic românesc. (Ilie Rad)

– Stimate Domnule Profesor Kremnitz, am vrea, mai întâi, să vă mulțumim pentru că ați acceptat să realizăm un dialog pentru cititorii revistei clujene *Tribuna*, revistă care a găzduit, în paginile ei, mai multe articole despre iluștrii Dvs. străbunici. Am dori să profităm de acest prilej, pentru ca cititorii români să poată cunoaște cât mai bine activitatea și preocupările Dvs. științifice. În al doilea rând, vrem să vă cunoască și ca strănepot al scriitoarei Mite Kremnitz.

Dvs. sunteți profesor titular la Institutul de Romanistică al Universității din Viena și expert internațional pentru lingvistica romanică, având articole și cărți publicate în domenii precum lingvistica socială, minorități, limbi în contact, limbi în conflict, politica lingvistică comparată, poliglosia în societăți, (auto)comportamentul lingvistic (la autori multilingvi), societatea și poliglosia, istoria limbilor romanice, impunerea limbilor naționale în Europa, limbi din Franța. În afara limbilor "mari" romanice – cum ar fi limbile franceză, spaniolă, portugheză, română – cunoașteți foarte bine și limba catalană și cea occitană, precum și mai multe limbi creole. Ați publicat, ca autor sau co-autor, peste o sută de recenzii și peste două sute de articole în domeniile menționate. Ani de zile ați fost coordonator la o serie de reviste și publicații lingvistice internaționale.

Nu trebuie uitată, evident, seria lungă a cărților scrise numai de către Dvs., precum: *Das Okzitanische, Tübingen, Niemeyer, 1981* (Limba occitană, Tübingen, Editura Niemeyer, 1981); *Gesellschaftliche Mehrsprachigkeit: institutionelle, gesellschaftliche und individuelle Aspekte; ein führender Überblick, 2., korr. Aufl., Wien: Braumüller, 1994* (Poliglosia în societate: aspecte instituționale, sociale și individuale; o introducere, Viena, Editura Braumüller, 1994, ediția a II-a, revăzută); *Sprachen in Gesellschaften: Annäherung an eine dialektische Sprachwissenschaft, Wien, Braumüller, 1995* (Limbile în societăți: o posibilă filologie dialectică, Viena, Editura Braumüller, 1995); *Die Durchsetzung der Nationalsprachen in Europa, Münster [u.a.]: Waxmann, 1997* (Impunerea limbilor naționale în Europa, Münster (și altele), Editura Waxmann, 1997); *Georg Kremnitz [Hrsg.]: Lenguas, literaturas y sociedad en la Argentina: diálogos sobre la investigación en Argentina, Uruguay y en países germanófonos; actas del coloquio (Viena, 25 - 28 de marzo de 2003), Wien: Ed. Praesens, 2004* (Georg Kremnitz [coord.]: Limbile, literaturile și societățile din Argentina: dialoguri despre cercetare în Argentina, Uruguay și în alte țări germanofone; actele colocviului (Viena, 25 - 28 martie 2003), Viena,

Editura Praesens, 2004); *Mehrsprachigkeit in der Literatur: wie Autoren ihre Sprachen wählen; aus der Sicht der Soziologie der Kommunikation, Wien: Ed. Praesens, 2004* (Poliglosia în literatură: cum își aleg autorii limbile; din perspectiva sociologiei comunicării, Viena, Editura Praesens, 2004).

Profitând de cunoștințele vaste ale Dvs. în atâtea limbi și societăți din lumea romanică, cea trecută și cea actuală, cred că aveți multe de împărtășit cititorilor români!

– Aș dori să modific puțin un detaliu din prezentarea mea (care cred că mă onorează prea mult): eu însumi nu mă consider "lingvist", ci "filolog". Deosebirea mi se pare importantă, fiindcă lingvistica formală modernă neglijează în mare măsură componenta socială a vorbirii. Aici văd o problemă mare din punct de vedere științific și teoretic: supraevaluarea formelor și subevaluarea funcțiilor. Folosirea organelor articulatorii are întotdeauna două funcții: cea a comunicării și cea a demarcării. Ele sunt prioritare folosirii "corecte" sau "incorecte" a anumitor forme lingvistice – acestea însele fiind niște produse momentane și mereu schimbătoare ale unui proces de comunicare, "nefixate" de dinainte. Cred că este o lipsă mare a lingvisticii formale, și anume de a nu fi acordat destulă atenție acestui fapt. Este unul din motivele pentru care, cu puțin timp în urmă, am organizat o grupă de cercetători, pentru un proiect numit "Sociologia comunicării".

– Cum se explică interesul Dvs. pentru lingvistică în general și pentru cea romanică în special?

– Ambele aspecte sunt motivate îndeosebi de diferite momente din biografia mea. Problema (și limitele) comunicării m-au interesat încă de foarte devreme. Faptul că am optat pentru limbile romanice se explică prin stagiile mele timpurii în Franța, prin confruntarea cu situația lingvistică de acolo și – nu în ultimă instanță – prin contradicția dintre adevărurile oficiale și cele reale. Bineînțeles, faptul că am învățat limba latină ca primă limbă străină – o întâmplare a educației mele școlare – a fost favorabil dezvoltării acesteia, precum și norocul că în imediata mea apropiere am avut persoane vorbitoare de mai multe limbi.

– Totuși, este o rară performanță să știi toate limbile romanice, inclusiv catalana și occitana! Aveți un talent deosebit pentru limbi?

– Eu cred că așa-numitul talent pentru limbi (străine) nu contează decât foarte puțin. Mult mai importantă mi se pare motivația: cine vrea să comunice cu ceilalți își va însuși cu ușurință alte varietăți lingvistice.

– Credeți că un lingvist vede altfel viața decât un specialist din alt domeniu? Care credeți că este câștigul, pentru societate, din studiul aprofundat al limbilor, de către specialiști?

– Bineînțeles, orice formare sau educare mai specializată influențează percepția realității dimprejur. Preocuparea pentru alte limbi implică, dacă este serioasă, preocupările pentru alte culturi; putem considera limbile, în esență lor, drept "comunicare încheată" (*Utz Maas*), adică rezultatele experienței sociale. De aceea, a fi un bun lingvist presupune, de fapt, a fi un bun comunicator și un bun observator – numai că realitatea nu corespunde întotdeauna așteptărilor. De fapt, lingviștii ar trebui să joace un rol de frunte în structurarea relațiilor internaționale!

– Care țări și societăți v-au atras atenția cel mai mult și datorită căror circumstanțe?

– Multe, și iarăși datorită mai ales relațiilor și

experiențelor personale. De exemplu, încă din copilăria mea, România era o prezență continuă în familie; la fel a fost și cu Franța; dar aici a avut un rol și apropierea spațială. Importantă a devenit apoi Argentina (și întreaga lume vorbitoare de spaniolă), fiindcă Argentina, adică mai ales Buenos Aires, a fost, chiar dacă numai în mod virtual, o experiență din copilărie. Mai târziu s-au adăugat Polonia și Estul Europei. Regiunile de care m-am ocupat mai ales științific, adică spațiul lingvistic al limbilor occitane și catalane, precum și limbile creole, au urmat abia într-o fază mai târzie, în timpul studiilor mele, dar și aici mai ales datorită contactului cu agenții lingvistici. O societate de care m-am interesat de la bun început a fost cea germană, cu toate problemele ei.

– *Având un acut simț lingvistic, suntem convinși că ați întâlnit și situații amuzante!*

– Când m-am mutat, în anul 1970, la Bordeaux, aveam intenția să învăț limba română "bine cu adevărat" și să absolv unul sau mai multe cursuri de limba română. Întrebându-l pe un pedel amabil din campusul Universității despre astfel de cursuri, acesta mi-a spus că departamentul pentru limbi... slave s-ar afla în centrul orașului! Iată o mică lecție privind cunoștințele europenilor despre vecinii lor.

Când am fost, în 1972, la București și am cotit greșit, m-a oprit un polițist. Lângă el stătea un civil, care-i dădea instrucțiuni. Prietenii mei români, care se aflau în mașină, au coborât imediat și i-au spus polițistului că eu aș fi "oaspete al României", un "om de știință important" (de fapt eu, la vremea aceea, eram încă foarte tânăr și deloc important). Totul s-a sfârșit cu un avertisment politicos. În care societate din Vest ar fi reacționat sau ar reacționa astfel un polițist, la asemenea argumente? Iată o dovadă a stimei pentru lucrarea intelectuală, dar și un exemplu pentru o societate care încă funcționa pronunțat ierarhic.

– *Ați putea da un sfat românilor în perspectiva globalizării și a intergrării României în UE?*

– Sfaturile sunt totodată lovituri – vezi cuvântul german "Ratschläge" (= sfaturi) și "Schläge" (= lovituri); de aceea ar trebui să fim foarte precauți, mai ales dacă venim din afară; am putea cădea ușor în atitudini paternaliste sau chiar imperia- liste. Pentru mine, construcția europeană este în același timp și șansă și pericol, iar în momentul de față este încă neclar spre ce parte se va înclina până la urmă balanța. E drept că, între timp, s-a trecut de faza "pur economică", dar inițiativele culturale ale UE sunt încă foarte șovăitoare și de multe ori contradictorii (nu pot să propovăduiesc diversitatea lingvistică și să fac asta în doar una sau două limbi!). În cazul cel mai rău, vom ajunge la o unitate care operează doar după principii economice, calea aceasta însă putând să ne ducă și la o societate de tip nou, în care diversitatea culturală, respectul față de mediul înconjurător și progresul economic să se echilibreze în mod reușit. Desigur, ar fi de dorit varianta a doua, dar evoluția istoriei universale nu ne îndeamnă la optimism. În situația aceasta mi se pare important, pentru actualele și viitoarele state membre ale UE, să nu renunțe nici la propria lor identitate, nici la caracteristicile culturale, ci să le păstreze și să le cultive. Cu aceasta n-aș dori să mă pronunț împotriva progresului material sau cultural, ci doar pentru o cântărire a avantajelor și a dezavantajelor în fiecare situație concretă.

– *Ce experiențe mai poate da "Estul (european)" – cât va fi perceput ca atare (inclusiv România) – "Occidentului"?*

– Putem spune că "Estul" a trăit alte experiențe, mai pluricentrice, decât "Vestul", din mai multe perspective: pentru "Est", conviețuirea puțin

Ilie Rad, profesorul Kremnitz, Petrea Lindenbauer

conflictuală a reprezentanților diferitelor limbi și culturi mai este o amintire proaspătă, care parțial mai continuă. În Vest – datorită constrângerilor statale – această amintire a fost mult mai puternic reprimată și ștearsă. Ar fi important ca "Vestul" să-și asume această experiență a "Estului" și ca Estul să n-o piardă – în ciuda tuturor experiențelor neliniștitoare din ultimii 15 ani.

– *Findcă vorbim de modele, poate știți că filosoful Constantin Noica, în perioada interbelică, a criticat foarte dur influența franceză asupra culturii române, orientarea lui mergând, evident, spre cultura germană. Credeți că asistăm în prezent la un decalaj între influența istorică a Franței și cea a Statelor Unite ale Americii?*

– Bineînțeles, acest decalaj/pericol există – pentru toate comunitățile de pe lume –, atâta timp cât Statele Unite ale Americii sunt singura supraputere a lumii. Eu cu greu pot considera America drept model, ci mai degrabă un pericol prin felul în care se autopercepe și se lasă înțeleasă ideologic și politic în momentul actual. De asemenea, mă tem că situația nu se va schimba repede. Însă și influența Franței din trecut a fost (nu numai pentru România) una ambivalentă. E adevărat că ea a adus cu sine înnoirile Revoluției Franceze, dar și aspectul ei periculos, adică o presiune puternică de asimilare a modelului dominant (care s-a schimbat de mai multe ori în decursul timpului). În același timp, să nu uităm faptul că Franța celei de-a Treia Republicii târzii n-a mai fost decât umbra ștearsă a ei însăși și că și-a pervertit multe dintre realizările revoluționare. Pe de altă parte, Germania oficială a perioadei interbelice n-a avut multe de oferit. Cultura germană, care a rămas în memoria lumii, a fost suprimată atunci, reprezentanții ei fiind forțați să ia calea exilului sau pierind în lagăre de exterminare. Din păcate, nici una dintre societățile europene n-a scăpat în întregime de pericolul fascismului, iar după 1945, multe din tradițiile sale au fost preluate fără să fie examinate de noua realitate a Războiului Rece, în rapidă expansiune.

– *Credeți că limba română riscă să fie asimilată de alte limbi ale Europei de Vest și Centrale, pe fondul restructurării actuale a Europei?*

– Aceasta depinde – ca întotdeauna – de vorbitori și de necesitățile și practicile lor comunicative. Comunitatea istorică creează, bineînțeles, și o apropiere comunicativă. Până unde merge sau

trebuie să meargă, depinde de societatea respectivă.

– *Ce importanță are astăzi, în astfel de împrejurări, cunoașterea propriei limbi?*

– Una destul de ambiguă: pe de o parte fiecare limbă este realizarea practică a unui grup și locul experienței colective, pe de altă parte, capacitatea umană de a-și însuși mai multe limbi este nelimitată, virtual. Fiecare vorbitor și fiecare vorbitoare trebuie să treacă de această dialectică, trebuie s-o învingă potrivit necesităților comunicative și expresive.

– *Domnule Profesor, Dvs. sunteți strănepotul Mitei Kremnitz, personalitate, care, așa cum spuneam, este insuficient cunoscută în România. După întoarcerea la Berlin, Mite Kremnitz scria: "Am devenit prea româncă pentru a putea să trăiesc în străinătate; totul, până la accentele aspre ale țării mele natale, îmi făcea rău, totul mă îngheța; la Berlin m-am simțit o rătăcită, o exilată de când a trebuit să părăsesc România. Cunoașteți cuvântul «apa dulce a Dâmboviței»: acela care nu poate să se mai întoarcă acolo moare de dor!". Apoi, într-o altă scrisoare către Nicolae Gane, din 1 aprilie 1904, ea afirma: "Inimile sunt mai calde în România, se găsește timp pentru a te gândi la alții; la Berlin fiecare are timp și inimă numai pentru el însuși" (I. E. Torouțiu, Studii și documente literare, vol. III, Junimea, București, 1932, p. 311) sau: "Existența este așa de monotonă și ștearsă, numai mizerie și griji [...]. Mă căznesc să le uit, scufundându-mă în vremile trecute scriindu-vă; îmi închipui că sunt exilată pe câțiva timp [...]. Nu puteți să vă închipuiți «dorul» care mă roade, parcă ar fi o boală ce nu se poate vindeca" (Ibidem, p. 315).*

– *De ce credeți că s-a legat atât de mult Mite Kremnitz de lumea românească?*

– Fiindcă și-a petrecut "cei mai buni" ani în România, a intrat în contact cu aproape toate personalitățile importante ale țării, a trăit avântul pe care îl luase țara după cucerirea independenței de stat și orientarea ei, sub Carol I, pe direcția modernizării. De asemenea, ea a fost copleșită de farmecul țării, cum cred că ar păți-o orice om sensibil.

– *Dvs. ați donat toate documentele pe care le-ați moștenit de la străbunica Dvs. Bibliotecii*

Centrale Universitare din Cluj. Cum au ajuns documentele în posesia Dvs.?

– Ca să fiu foarte precis trebuie să spun că știu doar că tatăl meu a fost în posesia acestor documente. Dacă au putut fi salvate din locuința complet bombardată a bunicii mele de la Berlin sau dacă tatăl meu le-a primit pe altă cale, nu (mai) știu.

– Profesorul Șchiau scria că, după donația făcută de Dvs., Universitatea din Cluj v-a făcut o invitație de a vizita România. Cu ce impresii ați rămas în urma acelei vizite, având în vedere faptul că România se afla în plin regim comunist, totalitar?

– Călătoria de atunci în România a fost o experiență foarte importantă pentru mine. Pe de o parte a fost prima călătorie într-o dictatură comunistă (cu excepția unor vizite sporadice de o zi, în Berlinul de Est), care s-a dovedit până la urmă mult mai puțin străină decât m-am așteptat să fie și care, pe de altă parte, dispunea de câteva realizări interesante, inexistente în "Vest". Am cunoscut mulți oameni simpatici, precum pe profesorul Augustin Z. N. Pop sau pe colonelul Gheorghe Eminescu, cu care am rămas în contact până la dispariția lor. Grație amabilului "ghid" Octavian Șchiau și familiei sale, am văzut comorile culturale, arhitectonice și peisagistice ale unei țări cu adevărat foarte frumoase, am văzut și nepăsarea cu care guvernul de atunci trata moștenirea peisagistică și culturală a țării. Am fost surprins de cât de ușor puteai să intri în contact cu alți oameni – nu trebuie uitat faptul că vremea

aceea era relativ "liberală" încă. Multe impresii (de atunci) mi s-au întipărit profund în memorie și mai târziu am fost foarte bucuros de faptul că am făcut călătoria tocmai în acea vreme.

– Știm că au rămas de la Mite Kremnitz zeci de scrisori, unele primite de la regina României, Carmen Sylva, pe care aceasta i le-a dat pentru a scrie cele două monografii, despre ea și despre regele Carol. Credeți ca aceste scrisori ar trebui publicate, în traducere și cu toate notele aferente?

– Am donat Universității din Cluj toate documentele pe care le aveam, pentru ca acestea să fie la dispoziția științei în general. O ediție comentată a acestor scrisori mi se pare foarte utilă și de dorit.

– Soțul Mitei Kremnitz a fost înmormântat în România, lângă Bușteni, Brașov. Ați văzut acest mormânt cu ocazia primei Dvs. vizite în România? Mormântul Mitei Kremnitz se mai păstrează la Berlin, având în vedere distrugerile din cel de-al doilea război mondial?

– Da, am vizitat în vara lui 1972 mormântul străbunicului meu la Cascada Urlătoarea, nu departe de Sinaia și de castelul Peleş. Poemul pe care regina Carmen Sylva l-a compus în amintirea lui a fost distrus, mormântul însă mai exista și oamenii care locuiau acolo știau al cui era. După câte știu eu, mormântul străbunicii mele de la Berlin nu mai există de mult.

– În articolul respectiv, profesorul Șchiau afirma, probabil în urma discuțiilor cu Dvs.: "Se pare că mai există [la Berlin, n. ns.] și alte lucruri

rămase de la străbunica sa; ar fi posibil ca viitorul să ne mai rezerve și alte surprize". Credeți că mai sunt documente de la Mite Kremnitz, care ar putea interesa cultura română?

– Tot ce a fost în posesia tatălui meu i-am dat prietenului Octavian Șchiau, care le-a donat Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj. Nu știu dacă undeva se vor fi păstrat și alte documente. Ar putea avea sens să se mai caute, cu toate că șansa să ajungem la rezultate, cel puțin în anturajul meu, îmi pare redusă.

– V-ar plăcea să reveniți în România?

– Da, m-aș reîntoarce cu plăcere în România, pentru a revedea câteva dintre locurile pe care le-am văzut cu peste 30 de ani în urmă: Clujul, Brașovul, Iașii etc. Dar mi-ar plăcea mult să vizitez și locuri pe care nu le-am putut vizita încă, precum Brăila, Delta Dunării, litoralul Mării Negre, Sibiul, Sighișoara, sudul. În încheiere trebuie să spun că fiecare loc din România ar fi atrăgător pentru mine.

– Sunteți oricând invitat și binevenit! Vă mulțumim!

Viena, iunie 2005

Interviu realizat de
Petrea Lindenbauer și Ilie Rad

Memoriile unui sionist

Ion Cristofor

Mai ales după 1990, piața cărții de la noi a fost invadată de jurnale intime, de volume aparținând genului literaturii confesive. După o epocă în care publicarea acestor documente ale intimității a fost excesiv cenzurată, a urmat un potop de asemenea cărți, dintre care capul de afiș a fost ținut, indiscutabil, de jurnalul lui Mihail Sebastian. O acută foame de documente autentice a pus în umbră alte genuri literare. Din această categorie de literatură confesivă, netrucată, este și volumul lui Menahem Fermo, intitulat *Scrisorile pe care nu le-am scris*, apărut la editura Men-Mem din Ierusalim (2004). Autorul e un cunoscut activist sionist, originar din România. Subintitulat *Evrei și sioniști în România dictatorilor*, volumul urmează, destul de fidel, cronologia acolei istorice în care se petrec evenimentele evocate de autor. Epistolarul e scris *après coup*, în temeiul unui șuvoi de amintiri ce-au rezistat cu bine trecerii câtorva decenii. Din fericire, îndepărtarea în timp a permis autorului o anume detașare de propriile drame și o privire obiectivă asupra epocii rememorate.

Născut la București în 1921, Menahem Fermo își va face clasele elementare și liceul, precum și o parte din studiile universitare, în capitală. În 1944 va emigra în Israel, revenind în țara de baștină după numai doi ani. În Israel memorialistul va duce o existență vecină cu anonimatul, câștigându-și subsistența ca muncitor agricol în vestitele kibuțuri evreiești, ca muncitor în fabrici, pe șantiere de construcții ori ca funcționar. După cum se poate constata, autorul a trecut prin nenumărate ipostaze profesionale până la vârsta pensionării, când începe să-și scrie memoriile și să frecventeze secția de studii clasice a Universității din Ierusalim. Nu e singurul caz de autor ce debutează atât de târziu, împins nu atât de vanitatea autorlăcului sau de pretenția de creator, cât de o irepresibilă dorință de a depune mărturie despre evenimente pe care le-a cunoscut direct, într-o viață agitată și plină de neprevăzut. E

sentimentul pe care-l încearcă în general toți supraviețuitorii lagărelor de exterminare dar și personalități precum regretatul Itzhak Artzi, un alt sionist ce a cunoscut pe propria piele efectele unei istorii ce și-a ieșit din țâțâni, într-un secol marcat de războaie, de dictaturi, de sinistrele experimente ale comunismului și fascismului.

Menahem Fermo constată că "și trecutul se eschivează: se șterge din minte, pierde fără urmă". Efortul său de a recupera aspecte ale propriei existențe nu are pretenții literare. Încă din primele pagini ale ineditului său epistolar, autorul refuză ideea preocupării artistice, reamintind o expresie a lui K. Tzetnic ("că mă ocup, ferească Dumnezeu, de literatură"). Modestul autor e conștient că însemnările sale vin în prelungirea unui șir destul de lung de studii și memorii ce evocă aceeași perioadă istorică, scrisorile de acum nuanțând în general episoade cunoscute sau relatându-le dintr-un unghi personal, nelipsit de interes și de farmec. Sunt pronunțate numele lui Theodor Lavi, Iafa Cuperman, Menu Ben-Efiam, Emil Dorian, Reghina Nusean, Bernard Politzer. Ca și autorii mai sus citați, Menahem Fermo consideră redactarea scrisorilor către prietenul său ca o datorie morală, de meditație asupra unui timp istoric marcat de ororile războiului și Holocaustului, ale dictaturilor, de semnele morții și vinovăției. Din toate scrierile mai sus evocate, ca și din ineditul epistolar al lui Menahem Fermo, țâșnește ideea că supraviețuitorii nu au dreptul să uite, căci uitarea echivalează cu o repetare a ororilor.

Autorul înaintează prin tenebroasele coridoare ale amintirilor cu prudență și onestitate, dar și cu plăcerea de a povesti. E de regăsit la Menahem Fermo același sentiment al necesității vitale de a istorisi pe care Primo Levi îl definea atât de succint: "Nevoia de a te hrăni și nevoia de a povesti există pe același plan ca necesitățile elementare, vitale".

Menahem Fermo evocă în una din primele epistole crizele adolescenței, văzute pe un fundal al

"crizei mondiale", depănând amintiri de la liceul bucureștean "Matei Basarab". Dominat de "disciplina de stil prusac grefată pe mentalitatea locală", mediul școlar îi apare ca o veritabilă închisoare. Junele Fermo învață în salturi, eșuând "lamentabil la examenul de intrare la facultatea de medicină". Altfel, mediul bucureștean îi prieste, căci tânărul nu simte în acea perioadă "nici discriminări, nici complexe de inferioritate". În primii ani ai războiului, o scurtă vizită la sediul unei asociații sioniste din strada Anton Pann îl metamorfozează din asimilist în vajnic sionist. Alegerea e dictată de atmosfera războiului, de presiunea legilor rasiale, de antisemitismul unor colegi de la "Astra Română", unde se angajează pentru o perioadă. Participă la cursuri organizate de sioniști și constată, cu ironie benignă, că, în viziunea conferențiarilor, "problema evreiască nu poate fi înțeleasă just decât în linia dialecticii marxiste, suntem sioniști pentru că suntem socialiști". Se pregătește intens în cercul tinerilor de la "Hașomer Haționi, veniți din toată țara", să plece în Palestina, studiază ebraica, urmează cursuri de doctrină și ideologie. Înafara preocupărilor intelectuale, învață să facă agricultură, contemplând, împreună cu camarazii săi, primele recolte "cu sentimentele unor țărani adevărați". Războiul se confundă pentru tânărul sionist cu munca obligatorie, episod resimțit ca umilitor, a cărui evocare, nedramatizată, e pigmentată de o bună doză de umor.

Entuziasmul tinerilor sioniști nu va fi sufocat nici de măsurile represive luate împotriva lor. Tinerii organizează acțiuni de denunțare a războiului și a dictaturii antonesciene. În 15 martie 1941, autorul, în calitate de secretar al Căminului de emigranți, e arestat, cunoscând pe viu eficacitatea "vînei de bou". Mediul rezervat clientelei tribunalelor militare din București poartă numele castelului preferat al lui Napoleon, Malmaison, o veche cazarmă transformată în închisoare. Fostele grajduri de cai sunt sufocante, aerul e irespirabil din cauza numărului mare de internați. În topografia carcerală, "șerpăria", "broscăria", locul de lângă "tinetă", "de pe prici" sau de lângă fereastră sunt acordate în funcție de vechimea și de numărul de

(continuare în pagina 26)

Despre genul literar

Letiția Ilea

Le *genre littéraire* (*Genul literar*, Flammarion, 2004), antologia realizată și prefațată de Marielle Macé, readuce în centrul atenției probleme care i-au urmărit insistent pe criticii și teoreticienii literari. Se mai poate vorbi astăzi despre existența genului literar? Cum a evoluat și s-a transformat această noțiune de-a lungul timpului? Ce concepte literare s-au suprapus sau substituit noțiunii de gen? Este urmărită geneza noțiunii de gen, de la Platon și Aristotel, istoricul acestei noțiuni, prin scrierile lui Boileau, Schlegel, Hegel, Genette și alții, precum și problema identității genurilor, așa cum a fost ea formulată de Kate Hamburger, Curtius sau Todorov. Nu sunt ignorate nici funcțiile genurilor sau transformările lor genetice de-a lungul istoriei literaturii. «Ura» față de genuri, așa cum au ilustrat-o de exemplu suprarealiștii (Breton, de exemplu, nu recunoștea decât existența poeziei și a pamfletului ca genuri literare) nu este cumva, se întreabă autoarea, doar o istorie ciclică a literaturii? Antologia se încheie cu un *vademecum*, în care sunt explicate noțiuni legate de gen, cum ar fi cea de arhitect, paraliteratură etc. Marielle Macé își începe excursul asupra noțiunii de gen citându-l pe Jean Paulhan, care într-un eseu capital asupra literaturii contemporane se folosea de metafora grădinii publice din Tarbes, la intrarea căreia se afla o pancartă ce spunea, nici mai mult, nici mai puțin, că «este interzis a intra în grădină cu flori în mână». Tot astfel, scriitorii moderni ignoră convențiile, genurile și «înfloriturile retorice». La ce mai folosesc genurile? În accepția lor cea mai comună, ele oferă niște unelte de organizare ale producției literare, pentru a identifica sau rezuma lecturile. Publicul, editorii, profesorii recunosc existența a patru mari categorii generice: roman, poezie, teatru, eseu. Genurile le servesc scriitorilor, cititorilor (căci pentru ca un roman să fie perceput ca atare, cititorii săi trebuie să aibă o competență a genului respectiv), ajută la interpretare, evaluare, la a trăi chiar. Căci romanul este, de exemplu, pentru Marthe Robert, singurul mijloc

al unui individ de a-și reconstitui istoria interioară: «Oricine este hărăzit viitorului poartă în adâncul vieții sale un roman». Instrument esențial, noțiune explicativă și criteriu de judecată, genul folosește la identificare, descriere, evaluare, canonizare și taxinomie, fiind poate «singurul obiect epistemologic pe care studiile literare îl posedă la propriu» (Marielle Macé, p. 26). Apartenența unei opere la un gen literar poate fi un argument valorizator (atunci când cutare operă este considerată, de pildă, «veritabilă tragedie», îmbogățindu-se cu toată memoria genului) sau contra-argument, întrucât «convenția generică a devenit în aparență o trăsătură paraliterară și sunt valorizate operele care scapă genurilor» (p. 27). De asemenea, un text poate aparține mai multor genuri sau își poate modifica apartenența la un gen sau altul, în acest sens fiind citat exemplul lui *Quijote* al lui Borges, roman de cavalerie când este scris de Cervantes, roman istoric când este inventat de Pierre Méneard). Marielle Macé propune patru criterii după care se ordonează existența genurilor: ontologic, taxinomic, retoric și pragmatic. În continuare, cercetătoarea se referă la diferitele relații pe care operele le întrețin cu un gen sau altul, constatând că operele nu aparțin unui gen anume în același fel. În acest sens este citat Jean-Marie Schaeffer, care ordonează posibilitățile de relație a unui text cu genul său, constatând existența unui regim de *exemplificare*, în care textul este un exemplu al proprietății sale generice, acesta fiind cazul genurilor care desemnează un act comunicațional global: povestire, dramă și a unui regim de *modulație*, în care fiecare text modifică și instituie proprietățile clasei generice. Sunt evocate uneltele teoretice care s-au suprapus sau substituit celei de gen, cum ar fi cea de *intertextualitate*, care face posibilă trecerea de la un regim generic la unul paragenic, sau cea de *hibridare*, care dă seama despre modul în care se scriu sau sunt evaluate multe cărți contemporane. În ceea ce privește relația dintre genuri și temporalitatea literară, Marielle Macé constată că există

tot atâtea istorii câte genuri există, liniile lor de evoluție fiind niște diviziuni cronologice într-o temporalitate mai vastă (cronologia epopeii este cea a unei dispariții progresive, timpul poeziei s-a încetinit considerabil în Franța secolului al XVIII-lea), dar există, de asemenea, mai multe temporalități în istoricul unui același gen: se suprapun ritmuri diferite, cel al practicii, cel al instituțiilor, cel al reprezentărilor, care sunt uneori sincrone, alteori decuplate (aparent absent din sistemul genurilor, romanul era totuși foarte prezent în secolul XVII). Antologia realizată și prefațată de Marielle Macé se constituie astfel într-o unealtă indispensabilă pentru cercetătorul în materie de genuri literare, prin pertinenta textelor antologate și modul de abordare a unei problematice atât de complexe, conform spiritului cartezian francez. «Genurile literare formează, conchide cercetătoarea, harta și memoria literaturii. Suport al unor experiențe estetice, receptacule ale istoriei textelor, cadre și filtre al marilor funcții ale literaturii, ele accentuează deopotrivă în percepția noastră a operelor raportul cu trecutul și raportul cu viitorul, conștiința generalității și promisiunea unui eveniment, într-un peisaj mișcător de valuri, amonturi și treceri.»

Sensul obiectivității

Gheorghe Grigurcu

(urmare din numărul trecut)

Îndeobște însă, Gabriel Dimisianu urmărește o poziție medie, o cumpănire a talgerelor balanței. Deși exponent de bază al criticii care a produs tabla de valori ori, cum se zice acum, canonul literaturii noastre din partea interbelică, perspectivă operantă încă în amplă măsură și la ora actuală, d-sa nu ezită a lua distanță față de aspectele degenerate, blocate într-un conservatorism rigid și, vai, agresiv, ale criticii în chestiune. Îl stînjenește, pe bună dreptate, iconodulia, postura de venerare habotnică a unor scriitori scoși în chip artificial din fluxul discuției, manifestată “în special în mediile didactice și la Academie, chiar la vîrf”. Conservatorii în cauză “se opun cu îndrjire spunerii adevărului întreg despre marii scriitori, în general despre marii noștri oameni din trecut, prezentării lor nefardate, realiste. Ei nu admit să se vorbească decît în termeni exaltanți despre oamenii însemnați ai nației, iar cine adoptă față de aceștia atitudinea normală a criticii, examinîndu-i lucid, în temeiul faptelor verificate, arătînd, dacă este cazul, și ce slăbiciuni au avut, ce erori li se pot imputa, este taxat drept nepatriot, drept demolator al valorilor naționale”. Pe de altă parte, dl. Dimisianu crede că “se comit excese și de sens contrar”. Deoarece, repetîndu-se “la nesfîrșit” știutele acuzații la adresa scriitorilor care au făcut concesii de diverse grade regimului comunist, s-ar ajunge la o inoportună saturație: “Tot reproșîndu-li-se repetat, obsesiv, colaboraționismul din anii postbelici, nu li se creează o imagine disproporționat negativă, contravenind adevărului? Călinescu, Ralea, Vianu, Camil Petrescu riscă să apară în ochii posterității drept co-autori de prim rang ai distrugerii valorilor spirituale românești în deceniile cinci și șase, cînd ei, de fapt, atît cît au putut în acele teribile vremuri, le-au apărat de distrugere. Nu au reușit să le apere pe toate, într-adevăr, dar nici atît cît au reușit nu li se recunoaște”. Nu negăm, *de plano*, și posibilitatea unor “excese” în direcția sancționării colaboraționismului. Dar e sigur că lungă epocă totalitară, anomalie fără precedent în istoria noastră, e încă departe de-a fi fost studiată cum se cuvine, că încă nu s-a impus conștiinței publice într-o imagine limpede, într-o sinteză convingătoare. E drept că unele “personaje care au distrus cu adevărat valorile, politrucii culturali care au inițiat proletcultismul, care au pus la cale strategiile sinistre ale terorismului ideologic” au ieșit aproape din raza atenției, și pe bună dreptate, pentru că n-au nici o relevanță literară. Sînt simpli pioni ai imposturii. Însă nu e vorba doar de “obsedantul deceniu”, cum s-a rostit odinioară, abil-disociativ, autorul *Moromeților*, care viza o conjuncturală disjuncție între perioada Ceaușescu și perioada Dej, ci mai curînd de o jumătate de veac “obsedantă”, atîta vreme cît nu va fi luminată documentar și sancționată în chip satisfăcător. Nu ne mulțumesc feliile, porțiile drămuite, fărîmele de adevăr. Avem nevoie de o confruntare cu adevărul global, nu doar al deceniilor de comunism, al evenimentelor din decembrie și al mineriadelor, ci și al vieții culturale și artistice de ieri și de azi. “Primejdia”

pe care o clamează iconodulii cum că “marile valori naționale” ar putea fi “demolate” nu e oare o scornire de prost gust? Cine a contestat la noi cu seriozitate importanța unor Arghezi, Sadoveanu, Călinescu, Vianu, Ralea, Camil Petrescu? În schimb să admitem că nu există încă cercetări mai aprofundate, în spiritul obiectivității, consacrate anilor de pactizare cu regimul totalitar de stînga, așa cum e (un început promițător) recent apărutul studiu al lui George Geacăr, *Marin Preda și mitul omului nou*. Ne-am ocupat oare îndeajuns de Eugen Jebeleanu, Geo Bogza, Mihai Beniuc, Zaharia Stancu, Maria Banuș, Nina Cassian, Geo Dumitrescu, Virgil Teodorescu, M. R. Paraschivescu, Eugen Barbu, Titus Popovici, Ov. S. Crohmălniceanu, Paul Georgescu, pentru a separa ceva mai precis apele de uscat? Dar de Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Adrian Păunescu, Ion Gheorghe, C. Țoiu, Fănuș Neagu, G. Bălăiță, N. Breban, Al. Ivăsiuc, D.R. Popescu? Și să nu uităm seria de actuali autori cu plasament deocamdată foarte confortabil în două luni precum Eugen Simion, Augustin Buzura, Andrei Pleșu, Mircea Iorgulescu, ale căror umbre și contradicții sînt frecvent trecute sub tăcere. Autori care par a fi semnat un pact cu latura benevolentă a tăcerii... N-a fost oare Franța, patria libertății, mult mai severă cu colaboraționistii săi? N-a fost oare mult mai exigent guvernul nostru liberal de la finele primului război mondial cu scriitorii socotiți a-l fi slujit pe ocupantul german? Pe harta revizuirilor figurează o mulțime de pete albe, așa încît dorința de-a le lichida posedă o legitimitate pe care nu ne-am putea imagina că dl. Dimisianu n-ar recunoaște-o. Înainte de-a incrimina “obsesia” reformiștilor n-ar fi cazul a supune dezbaterii obsesia unor reminiscențe ale trecutului semisecular care oprează inclusiv mințile tinerilor nutrite cu o sumă de etichete și confuzii? Poate că-n această privință autorul *Fragmentelor contemporane* s-ar conveni să fie mai puțin “neutral”, luînd mai decis partea corijărilor ce se impun, dictate de bunul simț deopotrivă istoric și etic. Și aceasta în favoarea de netăgăduit a obiectivității care, în substanța ce-o acreditează, n-ar putea nesocoti justiția, punînd un semn de egalitate între conservatorismul postideologic și reformismul democratic, întrupat în inevitabilele revizuirii de lovesciană obârșie...

Sîntem însă cu totul în asentimentul lui Gabriel Dimisianu cînd d-sa analizează “cazul Dan Deșliu”. Accentele sînt puse aci cu o acribie morală remarcabilă. Spre deosebire de scriitorii care, inițial, au aderat la ideologia comunistă, au slujit-o cu asiduitate și cu o multitudine de profiluri iar ulterior, cînd... nu mai renta, “au renunțat, revizuindu-se în tăcere” (vai, E. Jebeleanu, vai Geo Bogza, vai M. Preda!), poetul s-a debarasat de “Convingerile revoluționare” la modul fățiș, zgomotos. A dat dovadă de un curaj real. Încă de la finele anilor '70, formulează critici tot mai tăioase la adresa politicii oficiale și, săvîrșind un act de sonoră disidență, își ia inima în dinți pentru a demisiona din partid în 1980 (să ne reamintim că arhioportunistul cu pretenții liberalizante care a fost Marin Preda făcea, la spartul tîrgului, o cerere de înscriere în partid, după toate probabilitățile pentru a-și păstra

scaunul de director al Editurii Cartea Românească). Firește, Deșliu a fost învinuit, în limbajul furibund, de “trădare” a cauzei de către scriitorii rămași pe pozițiile partinice: “Ar trebui să se țină seama de faptul că «trădările» acestui om au survenit în împrejurări dintre cele mai riscante pentru el, cînd Ceaușescu părea de neclintit, cum a și fost de fapt încă vreo zece ani, iar Deșliu l-a înfruntat deschis. Ar fi putut apoi să fructifice, dacă era interesat, conjunctura favorabilă de după decembrie '89, cînd noua putere și l-a vrut aliat, el situîndu-se însă, și atunci, tot în opoziție”. (Vai, Eugen Simion, vai Aug. Buzura, vai Andrei Pleșu!) Radicalismul schimbării de atitudine a lui Dan Deșliu avea semnificația singulară a unei revolte față de sine, a unei autolustrații dramatice. Pe cînd alți “opozanți” evitau a se referi la trecutul lor, îndeobște foarte încărcat, articulînd o detașare de cîrmuire în cel mai bun caz prudentă, evitînd a-și pierde privilegiile ce-i ridicau cu mult peste media de subzistență a colegilor de breaslă, bardul “realist-socialist” de altădată se judecă pe sine implacabil, marcînd o performanță, în viața noastră literară, fără pereche: “Fiindcă într-adevăr, cine a mai rostit la noi, revăzîndu-și trecutul, asemenea autoînvinuirii cu valoare de testament moral: «Tinerii sau mai puțin tinerii să nu-mi urmeze niciodată exemplul. Nu trebuie să accepti ceea ce simți că nu trebuie acceptat. Există lucruri pe care, oricît de mult te-ar costa, nu trebuie să le faci și există, dimpotrivă, lucruri pe care, oricît ai pierde, trebuie să le faci neapărat”. Altfel spus, o revizuire de sine formidabilă. “Un caz cu valoare de unicat în istoria noastră, nu doar literară, de după al doilea război mondial. Nu avem alt exemplu de totală decizie de comunism a unui fost înflăcărat militant, decizie săvîrșită în anii cînd comunismul era încă puternic în toate instituțiile lui, de o strivitoare forță opresivă. Puțini au cutezat, ca Deșliu, să le înfrunte din interior, fără alt punct de sprijin decît propria îndrjire neistovită”. Concluzia atît de pertinentă a d-lui Dimisianu schițează astfel o impresionantă imagine a idealității opoziționiste, din păcate rareori cu o acoperire în realitatea autohtonă. Mai semnalăm prezentarea plină de aceeași căldură a altui mare dezamăgit de stîngism, I.D. Sîrbu. Nu de puține ori, observă criticul, a avut parte cineva de “atîtea ghinioane” istorice. Luptător în trei reprize pe frontul din Est, prins în încercuirea de la Stalingrad, rănit de două ori, căzut prizonier, evadat, dezertor, bolnav de tifos exantematic, apoi eliminat din postul de universitar, prigonit politic, condamnat la șapte ani de detenție, silit a practica munci de miner, Gary a fost “nu doar un mare scriitor, ci și un Iov modern”: “Avusesse Lucian Blaga destule temeuri, după cum se vede, să remarce în fața cerchiștilor, discipolii săi: «dintre voi toți, Gary mi se pare a fi cel mai nefericit». Și aceste cuvinte le-a spus pe cînd Sîrbu nu consumase decît o parte din amintitele experiențe infernale. Celelalte urmau să vină. Ce impresionează la acest om, asupra căruia s-au abătut toate urgiile cu putință, este felul liniștit de a-și asuma nefericirea, ca pe o intrare într-un rol în care cineva, Marele Regizor, l-a distribuit fără să-l întrebe, iar lui altceva de făcut nu-i rămîne decît să-l joace cinstit pînă la capăt”. Un Regizor care, de la un moment dat, capătă masca sistemului comunist. Sistem pe care, cu toate pedalele de temperanță pe care le apasă în stilul

Acasă la poeți

Ovidiu Pecican

Campion al poeziei optzeciste înainte chiar ca aceasta să afle despre sine că există într-o formulă generațională, Petru Romoșan nu s-a repezit, după 1989, să-și publice aluviunile lirice, hotărând să dea (mai întâi?) la iveală niscaiva antologii lirice tematice. După *Cele mai frumoase 100 de poezii ale limbii române și 100 din cele mai frumoase de poeme de dragoste ale românilor* editorul a revenit cu *Cele mai frumoase 100 de poeme ale românilor despre ei înșiși și țara lor* (București, Ed. Compania, 2004, 216 p.). Vor urma, desigur, și altele, dar aici mă voi ocupa, cu bucuria cititorului și curiozitatea ultimă a clasificatorului, de această secundă alcătuire poetică, încercând să decelez specificul unui travaliu de mare degustător de poezie scutit de prejudecățile modelor.

Mai întâi mă oprește în loc opțiunea ca atare. O privire grăbită s-ar repezi să califice volumul în categoria celor patriotice. La drept vorbind, chiar este astfel, în măsura în care a te interesa de nație, de popor, de trib, de etnia din care faci parte te situează, orice s-ar zice, în zona acestui tip de partizanat. Poezie patriotică – de acord; însă nu în sensul peiorativ la care s-a ajuns prin intensa demonetizare la care a supus zicerea de acest fel regimul defunct comunist. Petru Romoșan citește și selectează în paginile cărții poeme din cele mai diverse, despre tipuri umane românești, orașe, viața la țară și la oraș, găști, felurite negoțuri parșive, utopii gastronomice, toate socotite caracteristice pentru universul imaginar românesc. „Românii și țara lor – nu s-ar putea spune că tema e la modă!”, se confesează coordonatorul ediției, nebăgând de seamă că între timp moda chestionărilor identitare a și survenit, de-ar fi să îl pomenesc aici doar pe Daniel Barbu, și el antologator în volumul *Firea românilor* (București, Ed. Nemira, 2000), unde textele (savuroase) ale călătorilor străini din modernitate oferă cititorului chipuri necomplezente ale nației. Și, la urma urmei, ce-are a face dacă interogația identității colective, trecută prin ciurul istoriografiei și ajunsă în dărmonul poeziei, intră în modă? Nu m-aș teme de asta, căci nu orice lucru devenit de bon ton (*fashionable, trendy* s-ar înghesui unii să spună) este, necesarmente, și lipsit de gust, indoielnic, compromis. Impulsul imagologic cu trimitere la propria apartenență de gintă ori clan expandat, alimentat mai acum un

deceniu și de eseurile îndrăznețe și baroc estetizante ale lui Luca Pițu din *Sentimentul românesc al urii de sine*, iar mai apoi, din nou pe tărâmul literaturii istorice, de Sorin Mitu în *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, de Klaus Heitman și de alții ca ei, neglijat de decenii, își (re)găsește făgașul. Oricum, a intra în modă cu o selecție de tipul celei oferite de Petru Romoșan mi se pare onorant nu pentru el, ci pentru... modă.

„Am căutat să compun aici un portret în timp al românilor, și nu o laudă patetică a nației. Sigur că e vorba tot de patriotism, dar nu și de propagandă” (p. 5), continuă el precizările, și nu face rău. Deși, prin prospețimea lor reinventată de contextul dat, versurile se transformă, aproape instantaneu, atât într-o laudă patetică a românimii, cât și într-o propagandă simpatică. Din acest punct de vedere, cartea dăruie o convingere tovarășească veche de decenii a cenzorilor, securității, scenei politice și chiar a dascălimii înțepate de prin școlile noastre. Nici măcar atunci când poezia împrumută masca gurmandului enorm și delirant – ca la Budai-Deleanu, în faimosul fragment de epopee eroic-comică pe motivul *Țării Coccagne* –, nici când vituperază hazos împotriva găștilor politice de tip mafiot (ca în *Orășanu*), nici când versul afectează robustețea brutală și necioplită a truditorului sărman lipit pământului (ca în poemul lui Aron Cotruș) ea nu reușește nici o clipă să denigreze poporul, patria, statul, drapelul sau mai știu eu ce simboluri de neîntinat. Însăși calitatea, savoarea, parfumul, forța verbului liric ar sabota o astfel de concluzie, iar în acest sens demonstrația lui Petru Romoșan este salutară, inspirată, binevenită. De patetism – însă unul de calitate, articulat la nivelul ființei, venind în discurs de dincolo de acesta – este vorba din belșug în prețioasa antologie. Cel ce selectează nu îl ocolește, fiindcă simte că ar fi o autosabotare a demersului. El adulmecă, te miri pe unde, câte un poem uitat din rafturile doi și trei ale bibliotecii virtuale și îi acordă dreptul la o nouă circulație. Un exemplu emoționant prin naivitatea și simplitatea patetismului său: poemul lui Al Depărățeanu *Mama*: „Erau trei sârmanii: doi copii și-o mamă,/ și pâine!... un singur codru într-o maramă./ Mama-l frânse-n două și dete pe rând/ La fieștecăre câte-o părticea./ <<Mamă! atunci

copiii ziseră plângând:/ Ție ce-ți rămâne?>> <<Voi>>, răspunse ea” (p. 93).

E plină de bogății antologia cu *Cele mai frumoase 100 de poeme ale românilor despre ei înșiși și țara lor*. S-ar putea să fie monografia lirică cea mai încăpătoare pe care am citit-o vreodată din literatura noastră. Aici idilismul vieții la țară stă în perfectă armonie lângă persiflarea acesteia de către Topârceanu, iar greul vieții de trudă (la Bacovia și în alte locuri) se învecinează fără probleme cu imaginile huzurului aristocrat din poezia minuțios șlefuită și manieristă a lui Mateiu Caragiale.

Petru Romoșan nu pare interesat de selectarea capodoperei. El preferă să adune poeți de prin toate ungherele, ajungând până la cei mai tineri contemporani ai noștri (Elena Vlădăreanu, de pildă). Este o forfotă admirabilă, o ipostază a sănătății creației lirice și a poftei de viață; aproape un ritual de fertilitate performant în folosul liricii românești și spre celebrarea acesteia. Și pentru că instituie acest tip de democrație a banchetului liric, evadând din superstiția – romantică – a privilegierii excelenței, recuperând, în schimb, atâtea voci pe care le așază cu deplin respect alături de măestrii necontestați de prin manuale, cărora li se dedică anual festivaluri, colegul nostru Petru Romoșan merită un „Ave!” sincer și din toată inima.

Document de mentalitate al unei tradiții deja multisekulare, dar și al unei generații iconoclaste afirmate în vremurile grele ale dictaturii prin voci pregnante, precum a antologatorului, cartea aceasta devine în egală măsură o mărturie istorică pentru azi și pentru mai târziu, nepierzându-și însă nici o clipă nici dulceața estetică, nici valoarea pedagogică. Să crezi că poezia poate constitui cartea de învățătură a unui neam cu privire la sine însuși este privilegiul lui Petru Romoșan. În urma demonstrației pe care el o face, mă asociez întru totul acestui crez, regăsind pe băjbăite, poate – dar și pe bune –, poteca de colb aurit pe care pășeau aezii helladici de odinioară: calea unei mari, nemuritoare, tradiții a cuvântului incantat; numai și numai în calitate de cititor.

său sobru, Gabriel Dimisianu îl percepe exact, căruia îi denunță esența alienantă, patibularul profil, inclusiv când se ocupă, în paginile de la sfârșitul volumului aci conspectat, de “generația întreruptă”, compusă din scriitorii care s-au aflat la început de drum între 1945 și 1948, toți cu destine distorsionate: Pavel Chihaia, Mihail Vilara (Mihail Fărcășanu), Alexandru Vona, Dinu Pillat. Am întâlnit destui publiciști enervați de sintagma “Siberia spiritului”, lansată, cred, de d-na Monica Lovinescu, pentru a desemna răstimpul comunist. Defel deplasată sau prăpăstioasă, ci resignat-realistă, ca o metaforă aproape în stare naturală. Nu știm dacă dl. Dimisianu a folosit-o nemijlocit, în orice caz, fapt ce-i atestă lealitatea, o acceptă

prin perifrază. După apariția *Tezelor din iulie*, “abia se luminase orizontul și iar intram într-o lungă, probabil, noapte polară”. Sau: “Nu s-a ajuns la situația din anii '50, dar un suflu greu de îngheț s-a abătut iarăși asupra culturii române, pentru aproape două decenii”. Sau: “Mișcarea noastră onirică pătrundea astfel pentru prima oară într-o carte de critică, spre a intra apoi, nu peste mult timp, într-o hibernare silită”. Cu adevărat, o “hibernare silită”...

Vedem, în consecință, cele mai adesea, că obiectivitatea lui Gabriel Dimisianu nu e cîntărire automată a operelor, oamenilor și circumstanțelor, ci o înclinare, în responsabilitatea-i conținută, spre adevăr. Spre un adevăr ce n-a putut fi detașat de scriitoriceasca vibrație, de ordin simpatetic, a binelui și frumosului cu care e concrecut.

P.S. Citind paginile lui Gabriel Dimisianu, aflui cu tristețe, pentru prima oară, de existența unor volume: Ștefan Bănulescu: *Elegii la sfârșit de secol*, Cornelia Pillat: *Ofrande*, Daniel Nicolescu: *Convorbiri cu Dan Deșliu*, C. Stănescu, *Accente. Jurnal indirect* ș.a. Circulație defectuoasă a cărților ori, pentru unii cititori virtuali, de-a dreptul sacrificarea lor?

sare-n ochi

Diverse

Laszlo Alexandru

(urmare din numărul trecut)

Detalii amuzant în *Caietul albastru* al lui Balotă, în legătură cu raționalismul excesiv al lui Julien Benda. Cică niște prieteni l-au luat pe autorul *Trădării intelectualilor* și l-au dus în excursie prin Tunisia. După zile întregi de nisip, arșiță și uscăciune, mașina ajunge la malul mării. Toți - cu o singură excepție - năvălesc spre apă extaziați. După o vreme amicii se gîndesc să-l cheme și pe Benda, rămas pe banchetă, să-i arate marea. El refuză sarcastic: "J' imagine, j' imagine!".

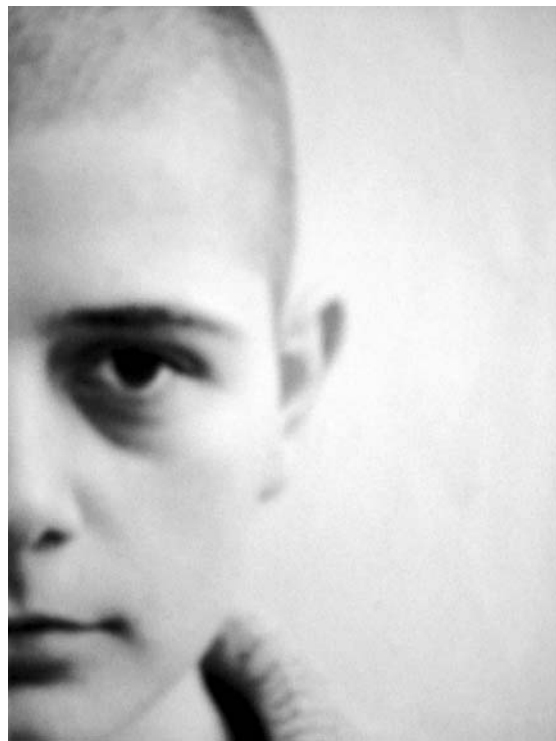
Nimic de zis, replica face toate paralele. Dar nu era rău s-o fi lansat Julien Benda și înainte de sprijinul jenant pe care l-a acordat, la senectute, stalinismului ce făcea ravagii în rîndul intelighenței franțuzești.

□

Coincidențe stranii, care îți dau fiori.

Prima - povestea pictorului Victor Brauner. Obsedat de tema omului fără un ochi. În 1931 pictează chiar un autoportret cu ochiul scos. Are și alte numeroase schițe în jurul aceluiași subiect. Fiind rugat de Brâncuși, fotografiază în 1927 la întîmplare cîteva străzi și case din Paris. Printre ele inclusiv clădirea în care, opt ani mai tîrziu, în 1935, fiind implicat fără voia sa într-un scandal, ciobul sticlei aruncate la întîmplare avea să-i scoată un ochi!

A doua - povestea scriitorului Cesare Pavese. Obsedat de tema sinuciderii, trece ideea pe seama unui personaj feminin secundar. Romanul *Tre donne sole* debutează cu imaginea periferică a unei tinere care a încercat să se sinucidă luînd o supra-doză de somnifere într-o cameră de hotel din Torino. Este salvată în ultima clipă. Acțiunea înaintea (anevoios) în jurul tribulațiilor unei femei mature care rătăcește între legături sexuale întîmplătoare și obligații de servicii obositoare. Uneori revine în fundal tînăra Rosetta, care își repetă cu încăpăținare deziluzia pe care i-o provoacă viața și nu acceptă resemnarea matură a protagonistei. Romanul se încheie circular: fata reușește să se sinucidă otrăvindu-se într-o cameră închiriată. "Non pareva nemmeno morta. Soltanto un gonfiore alle labbra, come fosse imbronciata. Il curioso era stata l'idea di affittare uno studio da pittore, farci portare una poltrona, nient'altro, e morire cosè davanti

alla finestra che guardava Superga. Un gatto l'aveva tradita - era nella stanza con lei, e il giorno dopo, miagolando e graffiando alla porta, s'era fatto aprire."¹ După cîteva ani, Cesare Pavese însuși se sinucide într-o cameră de hotel din Torino, înghițind o supradoză de somnifere. Se spune că în culmea delicateții, înainte de a se întinde pe pat pentru a-și aștepta moartea, s-a descălțat spre a nu murdări cuvertura și a stins lumina spre a nu consuma curentul...

A treia - povestea scriitorului Mihail Sebastian. Supraviețuiește anevoios în România anilor '40, ca evreu sub dictatura legionară și în valul de antisemitism antonescian, văzîndu-și îndurerat prietenii cum devin pe rînd rinoceri, el în schimb fiind permanent frămîntat de mizeria materială a războiului, printre nedreptăți și abuzuri. Descrie cu accente impresionante în *Jurnalul* său acea etapă chinuitoare. Îndată după eliberare este repus în onoruri și funcții, se pregătește pentru o carieră fulminantă. Și totuși, pe cînd traversa în fugă strada pentru a ține o conferință despre Balzac, este lovit mortal de un camion și moare în mod stupid, absurd. Însă cu cîteva ani înainte, în romanul *Accidentul* (!), un lucru similar i se întîmplă eroinei sale (din nou premoniția este transferată către un personaj feminin!): "Nu-și dădea seama cît timp trecuse. Cîteva secunde? Cîteva lungi minute? Nu simțea nimic. Auzea în jurul ei voci, pași, chemări, dar totul surd și cenușiu, ca un fel de pastă sonoră, din care numai uneori se desprindea cu o subită claritate un clopot de tramvai sau un strigăt, pentru ca imediat să reintre în aceeași rumoase stinsă. Va să zică un accident, gîndi ea foarte calm, aproape cu indiferență. Gîndul nu-i deșteptă nici o alarmă, nici o grabă. A avea foarte vag impresia că trebuie să fie lungită pe jos, lingă trotuar, cu capul în zăpadă, dar nu încercă să facă nici o mișcare. Îi trecu prin minte o întrebare stupidă, fără sens: Cît să fie ceasul?"

Coincidențe stranii, care îți dau fiori.

□

La Assisi. Pe trotuarele și străduțele înguste, unde cîteodată abia încap un singur om. Cînd trece o mașină minidimensionată sau o motoretă, pietonii intră prin curți sau ganguri ca să-i facă loc. Nesfîrșite urcușuri pe munte și coborîșuri. Pante care-ți taie răsuflarea. Zăduf ucigător.

Pe un trotuar de la periferie, în ceasul după-amiezii, o întregă familie ieșise la umbră. Trei generații se etalau pe scaune și șezlonguri, sporovăind fără grijă, blocînd cu dezinvoltură drumul pe care oricum nu prea trecea nimeni. M-am nimerit tocmai eu pe acolo. Îi priveam amuzat la culme, cu o figură visătoare, de bonomie și simpatie. În timp ce își strîngeau sub ei picioarele alene pentru a-mi face loc să trec, văzîndu-mă că nu sînt deloc supărat de apariția aceluiași obstacol, ba chiar le zîmbesc amical și răbdător, o doamnă în vîrstă mi s-a adresat cu acea spontaneitate caracteristică:

- Signore, ma Lei è sacerdote, vero?

Uimit de această ipoteză, i-am răspuns imediat: - No, mi dispiace. Sono insegnante.

Iar apoi, pentru a "atenua" eventuala decepție:

- ...ma e come un sacerdote.²

□

La Perugia. Lung dialog științific pe tema subtilităților limbii italiene, acasă la celebrul lingvist (de origine bulgară) Katerin Katerinov. Abia apuc să schițez vreo întrebare că el se grăbește să-mi dea ample și detaliate răspunsuri. Cu date lingvistice, istorice, semantice, agrementate cu exemple în cele mai bizare limbi pentru urechile occidentale. Că în

latina clasică era nu știu cum, spre diferență de latina vorbită, ba chiar și greaca veche avea acest fenomen, spre deosebire de rusa de azi, din care pînă și în bulgară s-a păstrat o reminiscență etc. Totul cu maximă dezinvoltură și spontaneitate, fără nimic afectat sau premeditat. După vreo oră de conversație, îl întreb cu infinite precauțiuni:

- Scusi, Professore, Lei che parla tante lingue conosce anche qualche parola in romeno?

Iar el, cu aceeași naturală distincție savantă:

- Ma certo: "Futu-ți dumnezeii mă-tii".

În fața stupefacției mele hohotitoare, se grăbește să adauge:

- Ovvamente, oggi questa parolaccia ha perso il senso originale dei suoi termini componenti e ha ricevuto un valore più banale, quotidiano, che non ha più niente a che fare con l'idea di divinità.³

□

Unul din vechii comentatori ai *Divinei*

Comedii, Buti, dă o extraordinară explicație pentru mila resimțită de personajul Dante în fața anumiților păcătoși: "Benché si dolesse della dannazione di coloro, non si dolse che non volesse che fossero dannati, ma dolse che avrebbe voluto che non avessero peccato"⁴.

□

Puterea dialecticii: "Se povestește că, în Grecia antică, un discipol de-al lui Heraclit, primul dialectician din lume, a împrumutat de la un vecin o sumă mare de bani și refuză să i-o returneze. La proces, făcînd trimitere la dascălul său, a declarat că trecuse timpul și că el nu mai era deloc acel om care luase banii, ba chiar și creditorul său suferise modificări dialectice, așa că se punea întrebarea dacă i-a rămas oare cineva dator. *Panta rhei*, totul curge. Judecătorul, de asemenea un adept al lui Heraclit, l-a achitat. Atunci creditorul, înfuriindu-se, a luat un ciomag și i-a bătut strașnic pe amîndoi. A trebuit să fie și el achitat, deoarece era un cu totul alt om. Și-apoi, era puțin probabil ca și victimele, care fuseseră bătute cu ciomagul, să fi fost aceleași persoane." (Vladimir Bukovski)

□

Anecdotală pescuită dintr-o carte a lui Norman Manea. Bătrînul rabin este întebat de ce își continuă cu neobosită încăpăținare predicile despre datoria morală a omului, bunătate, cinste și generozitate, din moment ce e întru totul convins că nu va reuși să schimbe pe nici unul dintre cei care-l ascultă. Răspunsul înțeleptului: "ca să nu mă schimb eu însumi!"

Note:

1. "Nici nu părea moartă. Doar o umflătură a buzelor, de parcă era bosumflată. Ciudată fusese ideea ei de a închiria un atelier de pictor, să ceară un fotoliu, nimic altceva, și să moară așa în fața geamului care dădea spre Superga. O pisică o trădase - era în cameră cu ea și în ziua următoare, mieunînd și zgîriind ușa, a chemat lumea.

2. "Domnule, dumneavoastră sînteți preot, nu-i așa?"

- Nu, îmi pare rău. Sînt profesor.

- ...dar e ca și cum aș fi preot".

3. "Iertați-mă, domnule profesor, dumneavoastră care vorbiți atîtea limbi cunoașteți și vreun cuvînt în românește?"

- Dar desigur: (...).

- Bineînțeles, astăzi această înjurătură a pierdut sensul original al elementelor sale componente și a dobîndit o valoare mai banală, cotidiană, care nu mai are nici o legătură cu ideea de divinitate".

4. "Deși îl durea damnarea aceluia, nu l-a durut pentru că nu voia ca ei să fieamnați, ci l-a durut pentru că ar fi vrut ca ei să nu fi păcătuit".

incidențe

Calvino și Borges - ecouri ale nonfigurativului

Ioana Hanchevici

Nonfigurativul e contestat de Picasso care susține că nu există o astfel de artă eliminatoare a obiectului inițial. El caută să demonstreze non-existența acestui stil, mergând pe silogismul că, în orice produs artistic se găsește ideea de obiect care-și lasă amprenta de neșters. În timp ce abstracționismul întoarce spatele figurii, suprimând-o, cubismul o deformează, încercând un transfer de ordine, înlocuind-o pe cea naturală cu una proprie. Artă de sine stătătoare, nonfigurativul se consideră fără precedent în universul lucrurilor, fiind subordonat unui strat abstract de reprezentare. Condiția de „citire” și „înțelegere” a unei astfel de arte este perceperea ei ca „o ființă nouă care nu se înțelege printr-o referire la alta, ci doar în raport cu sine însăși” (M. Brion, *Arta abstractă*). Artistul abstract caută simboluri care ar putea să îi exprime cel mai bine starea spirituală; decodificarea nonfigurativului se face prin sensibilitate în timp ce pionul de bază al cubismului este inteligența.

Cubismul vizează o natură trucată, în timp ce abstracționismul, care funcționează după legile geometrice și numerale, descătușează forma de dimensiunile impuse. Noile forme create nu își mai găsesc un corespondent lingvistic, de unde acel mutism despre care vorbea Gadamer.

Abstracționiștii își propun o simplificare, o îngrămădire de elemente și substanțe într-un singur semn care să le includă pe toate. Vassili Kandinsky, deși expresionist, prefigurează modelul abstracționist, reușind să-și condenseze imaginația creativă în punct, semn care „leagă tăcerea de cuvânt”. În tabloul intitulat *Diverse Cercuri*, pictorul surprinde atât prin efectul cromatic-contrast între fondul negru și curcurele portocalii, roșii, albastre, galbene cât și prin formele sferice a căror dezordine ordonată amintește de o dispoziție galactică, interferența lor fiind o lume a mulțimilor algebrice, a proceselor de intersectare și includere, întărite de efecte de eclipsă.

Prin tematica abordată, Borges se încadrează în motivul arabescului și al galonului care sugerează un *perpetuum mobile*, mișcare neîntreruptă, regulat cadentată, supusă unor „scandări care au suplețea și intervalele respirației sau ale circulației sângelui” (M. Brion, op.cit). Atemporalitatea nu este echivalentă stăgării. Nefiind contabilizată, durata își pierde noțiunea de început/sfârșit, căpătând un aspect de flux, de curgere. Impresia de stagnare e falsă pentru că ceea ce vrea să sugereze Borges este fluiditatea timpului, angoasă pe care o trăiește în fiecare povestire. În ciuda faptului că personajul rămâne în aceeași dimensiune spațială, el este într-o continuă mișcare înăuntru și în afară prin însăși condiționarea labirintului.

Personajul calvinian e supus unei continue transformări: se pleacă de la pulberea stelară și se ajunge la complexitatea sistemului galactic. Celula microorganică supusă diviziunilor meiotice atinge perfecțiunea macroorganică a individului uman. Stazele premergătoare omului trimit la alte ființe, a căror formare a necesitat miliarde de ani. Abordarea lui Calvino este direcționată atât înspre suprarrealism, cât și înspre abstracționism, plasticizând și deformând imaginile până în punctul în care acestea devin ecouri ale obiectelor curgătoare originare picturii daliliene.

Abstracționiștii copiază modelul biblic al Genezei, procesând din nimic opere artistice. Calvino revine la acest model vorbind despre o

materie în stare amorfă ce simte nevoia unei definiții. În urma unui proces treptat, ea trece de la o stare la alta. Timpul necesar acestei conversii e simetric celui inerent celei asexuate, divizibile, care asigură permutarea de la o formă simplă la altele mult mai complexe.

Coordonatele înăuntru/în afară își găsesc echivalentele semantice în *a domina/a fi dominat*, raport dezvoltat de Calvino în *Sângele, Marea*: fluidul primordial care curgea la început prin artere, acum urmează un curs exterior și funcționează ca o coordonată străină, invadatoare. Transformările atrag după sine senzații diferite, al căror efect analeptic readuc în mintea protagonistului imagini dintr-un *illo tempore* în care lipseau cuvintele ce le-ar fi putut descrie. Mișcarea exterioară e copie a celei interioare care cândva avea statutul de externă; transformările au ca rezultat nostalgia personajului atemporal supus modificărilor; materia trece treptat de la o stare browniană la una ordonată, fluidul luând forma unui „topaz lume” (I. Calvino, *Cosmicomicării*).

Universul borgesian este văzut ca un sistem unic de galaxii hexagonale; cel calvinian își complică configurația prin alăturarea și întrepătrunderea de cristale, al căror produs este o masă sticloasă de prisme, octoedre și cuburi ce vor să pună stăpânire pe toată materia. Metoda reduțională, legile geometrice și algebrice servesc ambilor scriitori pentru a descrie lumi ale pariculelor, apărute în urma conglomerărilor. Leșirea din labirint pare o utopie, întretărirea drumurilor, bifurcarea potecilor nu pot să ducă decât la pieire; cu toate acestea ele au o logică pe care doar un inițiat ar reuși să o perceapă, iar această logică stă într-un algoritm. Unul din principiile artei abstracte este de a găsi în geometrie sau în numere echivalentul legilor biologice. Codul genetic înscris în pielea jaguarului nu este altceva decât funcție matricială, tablou rectangular în care numerele sunt dispuse pe n linii și p coloane și din ale căror combinații rezultă o infinitate de variante. În arta abstractă cunoașterea numerelor sacre echivalează reprezentării divinității însăși. Asemenea pitagoreicilor a căror căutare era motivată de găsirea numărului de aur, artiștii nonfigurativi aspiră la o manieră estetică absolută.

Numerele și proporțiile erau considerate divinizate, iar arta „geometrico-aritmetică” nu putea fi înțeleasă decât de cei aleși. A îți aminti numărul de șerpi de piatră sau forma unui arbore înseamnă a birui anii și a reintra în posesia a tot ce îți aparținea cândva, înseamnă a te apropia din ce în ce mai mult de numărul perfect (J. L. Borges, *Scriptura Zeului*). Decorul geometric, gustul pentru ornament și pentru abstracție vin din tradiția islamică, în care imensitatea deșertului este imagine a efemerității. Borges se confruntă cu trecerea timpului și recurge la un desen geometric, greu de decipat, dar care îl ajută să suporte mai ușor vidul.

Geometrizarea artei abstracte e relevantă în jocul caleidoscopic de unghiuri, regăsit atât în morfologia maclelor calviniene cât și în desenul borgesian. Scriitorul, prin puterea cuvântului, împarte toposul la fel cum plasticianul împarte suprafața, printr-o trasare de verticale și orizontale foarte dese. Intersecția dreptelor favorizează alternarea unghiurilor interne cu cele externe. Forma geometrică obținută este steaua cu opt

colțuri, ale cărei unghiuri exterioare sunt unghiuri drepte. Brion vorbește despre „o prelungire a laturilor dincolo de poligonul central, prelungire al cărei rezultat este un poligon asemănător primului, centru al unui nou sistem radiant” (M. Brion, *Arta abstractă*). Dialogul dintre picturalul abstract și imagistica celor doi poate duce la o repetare nesfârșită, dublată de imaginea mistică a poligonului înstelat și a încărcăturii sale ezoterice.

Ani de zile Tzinacan învață să descifreze desenul/desenale din blana leopardului, unele alcătuite doar din puncte, altele având forma de inel, desen care stă sub semnul repetiției. În arta abstractă se vorbește despre galon – „element esențial al arabescului care-și parcurge drumul de la un poligon la altul și unește „les entrelacs” (M. Brion, *Arta abstractă*). Galonul ajută la determinarea perimetrului poligoanelor – operațiune a cărei trăsătură este dublă, trecând pe deasupra și pe dedesubtul porțiunilor proprii pe care le întâlnește.

Un alt ecou al abstracționismului, este microcosmosul care reflectă macrocosmosul. Puterea de concentrare a lumii într-o celulă, într-un fir de nisip, într-un bloc de piatră sau într-o carte permite accesul la formele arhetipale. Fie că vorbim de nebuloasa calviniană, fie că vorbim de entrelac-ul borgesian, ne confruntăm cu aceeași problemă a carentei punctului de sprijin sau a punctului de oprire - văzute ca o minimalizare a întregului univers.

Borges se apropie foarte mult de Mondrian în ultima etapă a creației, când pictorul înlocuiește liniile drepte cu o succesiune de pătrate colorate, dar și de Delaunay prin motivele circulare care marchează faza istorică a orfismului. Calvino se mulează pe tipare picturale de genul Matta, Antonio Tapies, sau Gorky Arshile – operele acestora inducând impresia unor explozii cosmice și apropiindu-se de noua formă a universului.

Existența formelor în afara formelor, plasticitatea diferită de cea a picturii figurative, contemplarea în stare de vid, sunt elemente care validează congruența dintre literatură și arta nonfigurativă astfel încât, literaritatea imaginii și imagistica limbajului devin contrapărți ale aceleiași surse care permite exploatarea interpretării *ad infinitum*.

“Neomodernismul” poetic românesc

Momentul Nicolae Labiș (I)

Ion Pop

În procesul desprinderii de dogmatismul “realismului socialist” în spațiul poetic, momentul cel mai important, după încercările grupului de la “Steaua”, l-a constituit, fără îndoială, cel marcat de apariția lui Nicolae Labiș. Publicarea în 1956 a volumului *Primele iubiri*, sfârșitul tragic al autorului său în același an, la vârsta de numai douăzeci și unu de ani, și, mai ales, tipărirea postumă, în 1958, a culegerii de poeme, în majoritate inedite, *Lupta cu inerția*, au provocat adevărate șocuri în viața literară a epocii, pregătind terenul pentru ceea ce s-a numit mai apoi “mitul Labiș”. Un mit în înțelesul pozitiv, de explicare a unui eveniment fondator, pus sub anumite semne de întrebare doar mai târziu, când succesorii imediați, lansați de pe pragul anilor ‘60, vor schimba referința centrală, care va deveni, într-un timp relativ scurt, Nichita Stănescu. Câțiva ani buni, noua generație va sta însă sub emblema “luptei cu inerția”.

Existența umană și poetică fulgerătoare a lui Labiș avea toate datele cerute de un proces de “sanctificare” *sui generis*. Foarte tânărul poet venise în Capitală, ca student al proletcultistei “Școli de literatură”, după ce făcuse o oarecare vâlvă în lumea literelor ca talent excepțional înzestrat, iar timpul petrecut în “fabrica de poeți” a confirmat această înzestrare, reliefată și de personalitatea umană puternică, în curs de cristalizare: toți cei care l-au cunoscut, ca și documentele scoase la lumină la aproape două decenii după dispariția sa – corespondență, însemnări de jurnal, texte poetice inedite – îl caracterizează drept un spirit independent, de un nonconformism boem, mergând până la a-l califica de “subversiv” și “eretic” – cum o face, de exemplu, un fost coleg al său, Radu Cosașu, având totuși grijă (suntem în 1970) să se blindeze ideologic, atunci când scrie: “Labiș a fost un subversiv, el avea cea mai evoluată ‘subversivitate’ intelectuală – subversivitate lirică. (...) Labiș era o conștiință liberă, prima conștiință poetică apărută între noi, tinerii comuniști, cu adevărat liberă și eliberată de dogmă estetizantă și dogmă antiestetizantă. (...) Labiș era un eretic – un eretic cum numai marxismul poate crea și îndrăgi – care periclita sistematic, în ansamblu și fără calcule balistice foarte savante, dogma; dogma care poate transforma marxismul ateu într-o religie ipocrită; dogma desfiguratoare, dar nu până la a anula de pe chipul cenzorului mustățile și sprâncenele severe.” Și tot aici: “Dar Labiș n-a fost intimist, «obosit», criptic, și alte sinonime ale apolitismului. El – întotdeauna politic, în sensul acut antidogmatic – putea fi doar «injust», «greșit». Montarea unor asemenea procese era o treabă mai complicată (...)

‘Procesele’ în care a fost târât Labiș s-au dovedit toate de ordin moral – niciodată poetice, artistice, iar când s-a încercat așa ceva s-au folosit termeni grosolani”¹...

Alte memorii vorbesc despre lecturile sale sfidând interdicțiile – din marea poezie modernistă românească și universală, din prozatori și filosofi încă nereabilitați ideologic – ce se vor regăsi, de altfel, cu ecouri în versurile sale. În scrisori către

părinți și prieteni răzbate câte o urmă de orgolioasă revoltă contra mediilor bucureștene în care se mișcă, cu lingușirile, ipocriziile și trădările lor, dar și cu înregistrarea atmosferei îmbăcșite a unui prezent în care “noul” e repede înăbușit: “Eu trec printre această lume, cu zâmbetul meu dureros, păstrat de când eram copil, de acasă. Eu trec printre această lume, rânjesc cu colții mei căinești care mi-s mai lungi decât la alții, și lumea nu vede că rânjesc, și lumea crede că râd. Ai, ce-am să-mi mai împlânt eu odată colții în ăștia! (...) Totul e plin de cadavrele fragede și firave ale noului, peste care se îngroașă ca un abur puternic, prezentul”². Sunt rânduri date 2 ianuarie 1952... Altele, extrase dintr-un carnet de însemnări din mai 1954, sunt și mai limpezi: “Nimeni nu-i mai poate întoarce pașii ce urmară primului pas pe treptele exterioare școlii de literatură. Totul a decurs firesc (...) De altfel, N.L. a adus și contribuții pozitive prin exigența, pasiunea și luciditatea inteligentă a sa. Avea un uimitor simț al adevărului și simultan era expus celor mai complicate erori. Avea oroare organică pentru viciu, fiind totuși victimă (în unele privințe platonice) necunosătoare viciului, ades. Entuziasmul cu scepticismul, sensibilitatea extremă cu imobilitatea sufletească dureroasă, siguranța cu neliniștea și neîncrederea în sine, vitalitatea cu melancolia apăsătoare, toate epitetele ce i s-ar fi putut da erau dublate ca-n matematică de antipozii lor. A fost în felul lui un mare dezechilibrat, găbind echilibru relativ numai în goana lui vertiginosă către un echilibru”³.

Avem de-a face, desigur, cu cineva foarte conștient de valoarea sa (lui Florin Mugur, alt coleg de “școală de literatură”, îi mărturisea că este, alături de Arghezi, cel mai mare poet al epocii!), o personalitate accentuată, în al cărei autopoortret pătrund și elemente exemplare din, să zicem, emblematice romantice (în parte eminesciană), însă ele vor fi autentificate în esență de scrisul său poetic. Vor fi ajutate la conturarea acestei imagini despre sine și succesele foarte timpurii, care au făcut din aproape adolescentul poet o vedetă a momentului, ce se detașa, fără îndoială, pe fundalul cenușiu, conformist, reglat de cea mai rigidă ideologie stalinistă și de un jdanovism literar agresiv. Prin forța lucrurilor, acesta era însă mediul la care Labiș trebuia să se raporteze, căruia i se supune la primele începuturi, simțindu-i însă, relativ repede, limitele constrângătoare.

O notă personală, reamintită în evocarea lui Florin Mugur din volumul omagial citat, apreciată de acesta drept “mărturisire poescă, deși nu știu cum s-ar părea lozincardă (aproximativ: «eu nu sunt poet, eu sunt un om care tratează teme»)”, spune destul de mult despre o situație ce trebuie considerată cu atenție. Căci epoca era într-adevăr, ca linie ideologică directoare și generală, una a “tratării de teme” date, din repertoriul obligatoriu, iar Labiș nu avea cum să o ocolească.

Catalogul ideatic al *Primele iubiri* ilustrează în mare măsură acest repertoriu, și astăzi știm că sumarul cărții de debut a fost și el foarte serios cenzurat tocmai în funcție de acest “tematism” prescris, până a nu mai fi recunoscut de autor. Iar

când i se cere să prezinte unei edituri viitoarea sa carte, ce se va numi *Lupta cu inerția*, verbul a trata revine în mod semnificativ: “Al doilea volum – scrie el – se va aplica unor probleme mai complicate, va cuprinde frământările acestor ani, tratate, evident, liric”. Nu lipsesc nici trimiterea la “experiența de ziarist care a vizitat numeroase fabrici și întreprinderi industriale, care cunoaște într-o măsură viața clasei muncitoare”, nici “oglundirea problemelor intelectualității noastre contemporane”. În fine, acest pasaj oarecum sintetic, caracteristic, iarăși, pentru “tipicul” relațiilor dintre scriitor, “realitate” și condițiile impuse pentru publicarea unui volum. Atenția la “teme” revine: “Aceasta din punct de vedere tematic, tot în jurul ideii exprimate în titlu: «Lupta cu inerția» – luptă împotriva a tot ce frânează progresul țării, lupta pentru afirmarea acelor forțe luminoase care, conduse de partid, făuresc socialismul. // Nu vor putea fi ocolite probleme spinoase – mă voi strădui să le rezolv principial. // Peisajul va fi mult mai complex – orașul va fi cântat cu precădere. Incantația lirică, păstrându-și întregul teren, va permite un joc mai frumos de idei”. Sunt “rânduri scrise cu seriozitate”, se exprimă Labiș, ca și cum și-ar recunoaște niște deficiențe anterioare și și-ar lua un angajament, subliniat în sensul “principialității” autocenzurante și al “luminozității” mesajului. Nu mai puțin se accentuează, însă, în aceste rânduri lirismul, “incantația lirică”, după ce în primele pasaje fusese caracterizată destul de exact etapa imediat precedentă a scrisului său: “Din punct de vedere social, primul volum oglindea, într-o viziune candid infantilă, mai ales etapele cuceririi și fixării puterii populare în țara noastră. Peisajul preferat era cel rustic, înnoirile erau urmărite mai ales în mediul rural, fără să se neglijeze, bineînțeles, rolul partidului și al clasei muncitoare, incantația era uneori bucolică, experiența exprimată era însă aceea a unei copilării și adolescențe trăite într-o epocă zbuciumată. Toate acestea văzute cu ochiul mai matur al autorului de astăzi”⁴.

Asemenea propoziții spun aproape totul despre inconfortul în care se afla poezia românească în anii ‘52-’56, cu atât mai puternic resimțit cu cât era vorba despre un poet care dădea toate semnele unei voințe de “angajare” profundă, luând de bune sloganurile Puterii comuniste, dar asumându-și-le în chip lucid, interogativ, făcând din ele o problemă personală, angajându-se și ca subiect liric, încercând să le remodeleze într-o viziune. Fără să se poată ști cum ar fi evoluat Labiș după pragul celor numai douăzeci și unu de ani câți i s-au dat, ceea ce a reușit să propună este, oricum, semnificativ pentru posibilitățile de care dispunea fie și un foarte mare talent în contextul ideologic-literar extrem de restrictiv. El a făcut ceea ce a putut face sub povara serviciilor acestui context, silit să-și controleze orice altă tentație de eliberare, cu evidente eforturi și evident incomodat de acele subordonări, chiar dacă admitem sinceritatea zisei “angajări” a poeziei sale. Tânărul Labiș avea, de fapt, un temperament de om liber, nesupus, “rimbaldian”, cu particulare “anotimpuri în infern” pe care nu le poate evita, deși încearcă, în poemul dedicat “încălcitului ștregar Arthur” să le exorcizeze cam sumar și conform lozincii cerute a zilei.

În orice caz, cartea de debut, *Primele iubiri*, este edificatoare pentru momentul de răscruce la care ajunsese “poezia nouă” românească în acei ani. Pe de o parte, în ea se mai “tratează”, într-adevăr, “teme”, adică subiecte obligatorii din nomenclatorul oficial; versifică, adică, cu o evidentă ușurință, pe marginea unor evenimente considerate majore: copilăria tulburată de ravagiile războiului

(Zurgălăul), seceta cumplită din 1947, biruită cu "grăul rusesc" (*După secetă*), "ziua neuitată" a "Eliberării", cu "haz mare și cântece" ale soldaților ruși, eforturile reconstrucției postbelice (*Ion*), zisa "transformare socialistă a agriculturii" (*Întâlnire cu tractoriștii, Liliacul timpuriu*), figura activistului de partid *erou* (*Prietenul Glad*), idealul înfrățirii naționalităților conlocuitoare (*Orație de nuntă*) și, desigur, ura contra imperialismului și a ațâțătorilor la război (*Blestem*) etc. Sunt versuri conformiste, în poezii construite pe antiteze facile trecut-prezent, într-un discurs narativ-descriptiv admis în epocă și ilustrând mai degrabă idei generale, fără o pecete personală puternică.

Paralel, se simte însă și efortul de construcție a unei poezii individualizate, în care "temele" date trec transfigurate într-o *biografie lirică* particulară. O poezie precum *Începutul* are, astfel, o anumită expresivitate în sensul sugerării unei schimbări a raportului, stereotipizat în poezia momentului, dintre "eroul liric" și o lume mai concretă, alta decât cea a "cărții" și a conceptelor oferite de-a gata. E un proces anunțat ca *asimilare* a realului, de "învățare a țării", "cu copaci și cu cer, cu pălmași și cu vită", trimițând la *Testamentul* argezean și la aria mai largă a "tradiționalismului" românesc: "Bățiile versului am prins a deprinde / Nu din cărți, ci din horă, din danț, / Rimele, din bocete și colinde, / Din doinele seara cântate pe șanț".

Dacă ne interesează evidențierea reperelor ce marchează regăsirea de sine a poeziei și recuperarea dimensiunii lirice a discursului poetic, atunci *Primele iubiri* atrag în chip frapant atenția asupra a două exemple – Eminescu și Sadoveanu. În versurile cele mai reușite, Labiș reface, cum s-a mai spus, figura "băietului" cutreierând păduri, ascultând glasul izvoarelor somnoroase, îmbătându-se de murmure de ape și foșnete de frunzișuri, într-o variantă de extaz naturist ce percepe lumea unduitor-muzical, ca într-o reverie a reintegrării cosmice, atenuând ceea ce poetul numește, într-un titlu de ciclu, *Frământare intimă*: "Îmbată-mă pădure-n valuri moi / De liniște, de iarnă și de sară", "Pădurile își văluresc în jur / Albastrelor unde de răcoare", "Am să mă duc acolo unde fumul / Din hornuri negre șerpuiește-n sus / Unde sclipesc luminile și sună / Adormitoare cântece de fus". Liniile de autoportret romantic amintite mai sus, din care nu lipseau "imobilitatea sufletească dureroasă", melancolia și neliniștea se regăsesc în aceeași "frământare intimă", în "cântecul cu dureri străvechi" ce trimite spre jalea eminesciană și spre ceva mai târziu Goga. Tot eminescian, în esență, e simțit și Sadoveanu, căruia i se închină un ciclu (*Sadoveniene*), cu semnificative trimiteri la feeria infantilă din *Dumbrava minunată*, la haiducul romantic Cozma Răcoare ori la universul eroic al romanului istoric. Marele prozator este portretizat, elocvent, ca *Bătrân pădurar*, în termeni subliniat eminescieni, "îndrăgostit de codri ca de-o arcă" ori ascultând murmurele naturii, "cântecul ei de ger și de căldură, / Vibrarea fină de omăt aspru, / Foșnirea moale-a frunzelor căzute / Ori șopotul de unde-năbușit"...

Sadovenian, cel puțin ca punct de plecare (v. povestirea *În pădurea Petrișorului*), este și poemul epico-descriptiv, atât de vehiculat prin manualele școlare, *Moartea căprioarei*, una dintre piesele efective de rezistență ale cărții, importantă și pentru ceea ce semnificativ dintre candoarea vârstei copilărești și asprile unei realități dramatice, primă confruntare cu tragicul existențial. Celei dintâi îi mai corespunde aici spațiul silvestru ca "loc unde mai sună / din strunele undelor line izvoarele", în timp ce momentul uciderii căprioarei se asociază peisajului secetos și stagnant ("Seceta a ucis orice boare de vânt. / Soarele s-a topit și a curs pe pământ. / A rămas cerul fierbinte și gol. /

Ciuturile scot din fântână nămol" /... / Setea mă năruie.../.../ Tâmpla apasă pe umăr. Pășesc ca pe o altă / Planetă, imensă, străină și grea"), în comunicare cu "necesitatea" brutală a luptei pentru existență; "carnea", hrana elementară, se opune imaginii sublimite a unei naturi sărbătorești și pure, gestul ucigaș neagă ceremonialul contemplației, "legea" și "datinile" prin care se menține echilibrul și armonia dintre om și univers, iar candorii îi ia locul vinovăția, peisajul însuși pare a înregistra ecoul frământării lăuntrice: "Pe zare curge sânge și pieptul mi-i roșu, de parcă / Mâinile pline de sânge pe piept mi le-am șters". În economia simbolică a ceea ce urma să fie universul imaginar specific labișian, acest poem marchează un fel de bornă: e frontiera dintre două vârste, debutul unei tensiuni care va fi mereu aceea dintre un fond primar inocent-copilăresc și "frământările din jur": "Eu presimțeam ceva. O tulburare / Se-adăpostise-n sufletul meu pur" – se va spune în ciclul *Primele iubiri*, iar în *Rapsodia pădurii* se puteau citi aceste versuri: "Încă ținteam un ochi deschis spre jocuri / și-un ochi spre frământările din jur".

Sunt versuri care, într-un ansamblu încă parazitat de excrescențe epic-aneidotice, cum este cel al *Rapsodiei pădurii*, indică *dimensiunea problematizantă, interogativă* a poeziei lui Labiș, ce poate fi asociată, desigur, cu eminescienele *O, rămâi* sau *Revedere*. Și la el codrul, pădurea, sunt locuri ale întoarcerii purificatoare, refugii din lumea "chinuitoarei noastre conștiințe", spații de răvnită "pace sufletească", ce atenuază "al frământării duh". Nu avem de-a face însă aici cu ceea ce Tudor Vianu identificase la Eminescu drept "tristețea istovitoare a unui contemplativ". Asemenea topoi apar – cum scriam în capitolul dedicat lui Labiș în *Poezia unei generații* (1973), ca locuri simbolice ale *confruntării unei conștiințe în curs de maturizare cu fondul sufletesc primar, moștenit*. În substanțiala sa monografie consacrată poetului-prieten în 1977, Lucian Raicu observă, de asemenea, că "linia evoluției în poezia lui Labiș (...) merge de la 'starea naturală' la starea de conștiință opusă ei, la starea de antinatură. Starea naturală este identificată mereu mai mult cu starea de inerție, iar Labiș, din poet al 'inerției' naturale, devine poetul unei *lupte cu inerția*, al unei contracțiceri critice a stării firești, văzută ca una de împăcare, de compromis și de armonizare cu existența *de la sine a lucrurilor*"⁵. Adăugam, în cartea amintită, că *pădurea* "ține treaz sentimentul responsabilității etice, constituindu-se ca îndreptar al unei vieți dinamice angajate în procesul constructiv al vremii". Dincolo de clișeuul formulării, ușor de remarcat acum, rămâne totuși adevărul că "natura" este un termen constant de referință într-o ecuație care sugerează confruntarea despre care vorbeam. Versurile pe care le citam imediat, din ciclul *Frământare intimă*, și anume: "Pădure, sora mea la tine vin, / la tine vin să-mi povestesc păcatul", sugerau – spuneam – un păcat "nu atât al inacțiunii, cât al unei acțiuni insuficient orientate spre obiective superioare, al risipei zadarnice de energii spirituale: 'Dar eu, mi-am câștigat eu bucuria? / Nu mi-a fost traiul searbăd și sărac?'"⁴.

E interesant de observat, acum, că răsună în aceste versuri ceva din mărturisirea altui "păcătos", Octavian Goga, cel spovedindu-se codrului după "rătăcirile" pe "căi străine", numai că vina recunoscută mai nou este pusă în relație cu tematica *angajării*, atât de mult vehiculată în anii '50. Remarcăm cu ușurință urma sloganului care făcuse ravagii la versificatorii momentului, după care orice concesie de ordinul expresiei lirice a intimității era de evitat, fiind taxabilă de "intimism". La autorul *Primele iubiri* se impune însă mereu *efortul asimilării subiective, personale, a acestei angajări*, deși discursul poetic rămâne încă frecvent la suprafața enunțului programatic, precum în secvența urmă-

toare, din același ciclu: "Iar, suflete, nici ție nu-ți ajung / purificări în aerul de țară; / Natura numai, oamenii ei, chiar, / N-ajung, și nici căința ta amară. // Să te cuprinzi temeinic de ideea, / Acestei vremi ce prinde astăzi fruct, / În tine să îți zămislești cu trudă / Imaginea acestui viaduct".

Pe de altă parte, comunicarea cu lumea elementară rămâne totuși vitală, în măsura în care reanimează vârsta raportării candid-infantile la exterior. Adresându-se, tot aici, "pământului împădurit", cu prilejul unei eminesciene "revederi", cu exprimarea regretului că momentele de regăsire sunt tot mai rare, eul liric insistă asupra faptului că nu e vorba despre o "despărțire" și că apelurile întoarcerii au o funcție de agent purificator: "Când eu greșesc ori mă stropesc noroaie, / Mă chemi și eu la tine vin tiptil, / și-n foșnetul luminii din frunzișuri / Mă faci din nou nevinovat copil". Iar când, în ciclul ce dă titlul volumului de debut, vom avea de-a face cu un discurs îndrăgostit până la a deveni extatic-transfigurator, vom putea nota din nou semnificativa prezență a geografiei, a pădurii mereu invocate în osmoză cu universul interior cuprins de "o frenetică beție": "Azi, iată, am văzut un curcubeu / Deasupra lumii sufletului meu. / Vin cerbii mei în goană să se-adune"... Transfigurarea eului, trecerea în cântec a ființei – "Eu nu mai sînt, e-un cântec tot ce sînt" – are loc într-o ambianță naturistă, de transparențe și muzici imnice. Atât doar că limita lozincii încă active constrânge ideologic viziunea, modelând perspectiva cosmică, firească în context, în tipare prestabilite: "steaua polară", barbiană "osie a lumilor", se cere adusă în discursul "periclitat" de excesul intimității ca simbol al "principialității" comuniste. Cele două iubiri au fost situate, așadar, într-o simetrie echilibrantă, stridentă, însă, în schematismul ei.

Partea mediană a ciclului *Primele iubiri* rezumă, îndeajuns de explicit și în litera exigențelor ideologice imediate, o diagramă interioară ce asociază impulsuri firești, mai puțin controlate rațional, cu voința de disciplinare partinică, de înțelegere ("Doream să prind a vremii înțelesuri") modelată ideologic a "vieții". E o trecere de la "încântătoarea simplitate" ce vedea viața "ca pe-un joc ori ca pe un rit", către un nivel al problematizării ei, interpretată deocamdată ca desprindere, prin "clarificare" rațională și programatică (farul călăuzitor fiind, desigur, numit ca atare, Partidul Comunist), de "oceanul de patimi", de frivolitățile "boemei", "fadele nimicuri" (alminteri mereu condamnate de criticii aflați în soldă de partid). O strofă ce concentrează această problematică sună așa: "Din fenomene oarbe ce mă-ngrozeau alt' dată / Am deslușit natura neconținut lucrând / Materia-n mișcare și-n forme distilată, / Simetrică privește de gând".

Dincolo de balastul ideologic foarte apăsător, asemenea versuri spun mult despre o tensiune ce se va agrava, cu timpul, în poezia lui Labiș, ilustrând, cum observa în monografia sa Lucian Raicu, "caracterul problematic" al acesteia, co-prezența "adeziunii la o cauză" și a "simțului problematic", "o interiorizare deplină a acestor convingeri" (*Op. cit.*, p. 42).

1. Radu Cosașu, *Era primul dintre noi care murea*, în Gheorghe Tomozei, *Moartea unui poet*, Editura Cartea Românească, 1972, pp.128-129.

2. *Moartea unui poet*, ed. cit., p. 136.

3. *Op. cit.*, p. 180.

4. *Op. cit.*, pp. 240-241.

5. Lucian Raicu, *Nicolae Labiș*, Editura Eminescu, București, 1977, p. 151.

Marin Sorescu - student la Universitatea din Iași

Lucian Nastasă

Acum mai bine de un deceniu, când posibilitățile de cercetare a fondurilor aflate în custodia Arhivelor Naționale nu erau supuse atâtor îngrădiri, iar prietenul Mihai Dinu Gheorghiu reușise să mă entuziasmeze în direcția cercetării formării și selecției elitei literare românești în epoca comunistă, mi-a căzut în mână printre altele și dosarul de student al lui Marin Sorescu. Păstrat la filiala din Iași a Arhivelor Naționale (în fondul *Facultatea de litere. Dosare personale*, dos. 127/1955), părea o încropire de materiale banale, întocmite după un tipic specific epocii, deși câteva aspecte îmi reținuseră imediat atenția. Le reproducem în continuare, ca fiind inedite, dar și ca un stimul în direcția unui început de monografie a ilustrului poet.

Născut în 1936 în com. Bulzești (jud. Dolj), Marin Sorescu rămâne la scurtă vreme orfan de tată (în 1938), alături de ceilalți trei frați și o soră (Nicolae, George, Alexandrina și Ion). Școala elementară o face în com. Murgaș, din același județ, pentru ca să-și continue studiile la Liceul „Frații Buzești” din Craiova și la Liceul „Dimitrie Cantemir” din Predeal, susținând examenul de bacalaureat în 1954. Cu un an mai devreme, la 11 mai 1953, devine membru al Uniunii Tineretului Muncitoresc, beneficiind de o „origine socială” exemplară pentru acei ani.

În toamna anului 1955 susține examenul de admitere la Facultatea de filologie-istorie a Universității din Iași, secția Rusă, fiind admis cu note maxime: 5 la limba și literatura română (în 31 august), 5 la limba rusă (1 septembrie) și tot 5 la istoria Republicii Populare Române (31 august). Informația se regăsește chiar pe prima filă a dosarului amintit, marcând astfel începutul carierei de student a lui Sorescu. Însă așa cum rezultă și din cele câteva materiale pe care le reproducem acum mai jos, în fapt cereri ale poetului către decanul de atunci al facultății, Gh. Istrati, Marin Sorescu începe o veritabilă „luptă” pentru a trece de la secția de limba și literatura rusă la cea de română (care ar solicita un efort

mai redus), invocând sănătatea șubredă și atașând un certificat medical. Trei ani s-a străduit pentru acest transfer, abia în vara anului 1958 căpătând aprobarea. Este totuși de remarcat ironia faptului că, dacă în cazul studierii limbii ruse efortul îi dăuna sănătății, nu același lucru era valabil pentru străduințele lui în însușirea și perfecționarea – tot în acești ani – a cunoștințelor din limbile și literaturile franceză și engleză.

1

Tovarășe Decan,

Subsemnatul, Sorescu Șt. Marin, student în anul I al acestei facultăți, solicit înscrierea la cursurile facultative de limba franceză și limba engleză pe anul de învățământ 1955-1956.

Declar prin prezenta că mă oblig a frecvența cu regularitate aceste cursuri și cunosc că în caz de absențe nemotivate voi fi sancționat conform dispozițiilor în vigoare pentru cursurile obligatorii.

6 sept.1955
Sorescu Marin
Secția Rusă gr.222

2

14 septembrie 1956

Tovarășe Decan,

Subsemnatul, Sorescu Marin, student anul II, facultatea istorie-filologie, vă rog să binevoiți a-mi aproba transferul de la secția de limba rusă la cea de limba română.

Cauzele care mă determină să fac această cerere sunt de ordin obiectiv.

Fiind bolnav, anul trecut, am fost nevoit să mă internez la spital, unde am stat aproape tot semestrul doi. Acum încă nu-s pe deplin vindecat, astfel că nu pot depune eforturi prea mari pentru studiu, iar însușirea unei limbi străine necesită o muncă susținută.

În afară de aceasta, pregătirea mea anterioară s-a făcut în direcția studierii limbii și literaturii române, care m-a pasionat încă din liceu.

Transferându-mă la secția de limba română aș putea face față față cu succes greutăților.

Cu respect
Sorescu Marin

[Sorescu fusese internat la Policlinica studențească între 17-24 octombrie 1955, cu diagnosticul de „pericoronarită supurată max. inf.”]

3

28.VI.1957

Tovarășe Decan,

Subsemnatul, Sorescu Șt. Marin, student anul II filologie-istorie, vă rog să binevoiți a-mi aproba transferul de la secția de limba rusă la secția de limba română.

Cauzele care mă determină să fac această cerere sunt de ordin obiectiv. Fiind suferind de inimă, nu pot să depun eforturi prea mari la învățătură, or însușirea unei limbi străine cere o muncă susținută, mult mai mare decât studierea limbii materne.

De asemenea, încă din liceu am fost pasionat de limba și literatura română; am lucrări personale în această direcție, dintre care unele au fost și publicate.

Diferențele respective le-aș putea da în prima lună a anului viitor.

Sorescu Șt. Marin

[Rezoluție: „Nu se poate aproba. G. Istrati”.
Înregistrat la 9 iulie 1957]

4

Tovarășe Decan,

Subsemnatul Sorescu Șt. Marin, student anul III, facultatea filologie-istorie, vă rog să binevoiți a-mi aproba transferul de la secția limba rusă la secția limba română.

Am motive serioase care mă determină să fac această cerere.

În primul rând, fiind suferind de inimă, nu pot depune eforturile mari necesare însușirii unei limbi străine.

În al doilea rând, limba și literatura română au constituit pasiunea mea încă din liceu și în această direcție sunt bine pregătit.

De asemenea, preocupările mele extra-școlare sunt strâns legate de literatură: am lucrări originale (mai ales poezii, dintre care unele au fost publicate), care nu știu dacă dovedesc talent, dar arată cel puțin o pasiune mare.

Marin Sorescu

[Rezoluție: „Nu se poate aproba. G. Istrati”]

5

Tovarășe Decan,

Subsemnatul, Sorescu Șt. Marin, absolvent al anului III al facultății de filologie-istorie-filozofie, vă rog să binevoiți a-mi aproba transferul de la secția limba rusă la secția limba română, deoarece - neavând din liceu o bază serioasă în domeniul limbii ruse - întâmpin mari greutăți în însușirea acestei limbi.

Cererea îmi este justificată și prin aceea că nici constituția mea fizică nu-mi permite depunerea unor eforturi prea mari, fiind suferind și trebuind să mă îngrijesc de sănătate.

Cred că voi face față cu succes cerințelor secției de limba română, întrucât sunt mai bine pregătit în acest domeniu.

Trăiască lupta pentru pace!

Marin Sorescu

[Cerere înregistrată la 27 iunie 1958. Rezoluție: „Cererea s-a aprobat. G. Istrati”]

proza

Despre dezbrăcarea de mituri și autentica identitate a Mioriței

Oleg Garaz

Balada „Miorița” este un epos conceput de către moldoveni, pentru moldoveni și, evident, despre moldoveni. Ceilalți doi membri reprezentanți ai unei viitoare Români întregite sunt desemnați drept modele ale figurii străinului și dușmanului. Vrânceanul (și nu regăteanul) și ungureanul (mai corect pentru acele timpuri decât eufemisticul „ardelean” sau „transilvănean”) sunt actanții principali ai mitului antropogonic moldovenesc. Reflectez la nedreptățile acestor două națiuni coabitante, marginalizate și a căror recuperare mitologică va trebui realizată prin scrierea câte unei „Miorițe” văzute, ca în *Rashomon*-ul lui Akutagawa, din optica fiecărei părți implicate, adică din optica vrânceanului, și, implicit, din cea a ungureanului. Cine știe ce surprize vom avea noi, românii, și ce adevăruri incomode, neplăcute, dacă nu chiar și dureroase, va trebui să receptăm în urma unor asemenea rescrieri și relecturări ale unui text atât de „politically incorrect” față de popoarele cu care sute de ani ne-am împărțit viața de zi cu zi în limitele unei anumite suportabilități.

Consider însă că impulsul declanșator al rescrierii și relecturării mitului fondator al națiunii moldovenești ar trebui să-l inițieze, printr-o preluare simpatetică a sarcinii, chiar românii majoritari, pentru a oferi celorlalte națiuni coabitante ale statului național românesc un model călăuzitor. Iar pentru început ar trebui să admit că instinctele caprofoabe și capricide, care până și în ziua de azi produc ravagii în întreaga țară și definesc vectorul hegemon al mentalității, imaginarului și subconștientului românesc, erau în acea perioadă ancestrală doar o rămășiță reziduală a unei tradiții mai vechi, care se baza pe sacrificiul de capră drept ritual de purificare. Toate relele erau atribuite, nu-mi dau seama de ce, caprei și, concentrate fiind asupra ei, erau exhibate și anihilate prin însăși omorârea caprei. Prin moartea ei se ispășea păcatul impurității și de aici avem, iată, o etimologie, dar și o variantă autohtonă a expresiei „țapul ispășitor” – „capra ispășitoare”. Iar dacă vrânceanul și ungureanul au și comis în final cederea păstorului moldovean, motivele inițiale nu aveau nimic de a face cu omuciderea.

Mă bântuie gândul că Miorița în realitate era capră și că de fapt pe ea și-au dorit s-o omoare vecinul ungurean și cel vrâncean, ceilalți doi „elementi” ai trinității care doar împreună cu moldoveanul realizau uniunea simbolică a pământului românesc. Iată deci soluția. Capra era acea chintesență a impurității care împiedica uniunea și contopirea sincretică a celor trei elemente culturale într-un întreg. Iată o altă imagine și variantă a unității în trinitate și capra, din nu știu ce motive păstrată de către moldovean, le stătea în cale celorlalți doi și îi împiedica să realizeze împreună cu moldoveanul acea utopie uniristă atât de mult visată de toți românii. Capra vecinului trebuia omorâtă cu orice preț.

Iar intenționând un asemenea act, conform cu

toate tradițiile sacre și ritualurile locului, bieții de ei și-au dorit doar moartea animalului necurat (capra ca simbol al Satanei), fără a fi știut și intenționat măcar că vor intra în faimoasa baladă fondatoare a spiritului românesc, iar întregul mit al caprei Miorița este, în fapt, nararea modului în care în vremuri imemorabile s-a spart unitatea milenară a pământului românesc. S-a spart prin contribuția unei capre diabolico-machiavelice. Obținem astfel un model cosmogonic în formă pură, adică unul centrifug. Intenția păstorilor vecini a fost „să moară capra vecinului”, însă știm bine că se ajunge, în fapt, la moartea păstorului.

Iar dacă admitem că Miorița era o capră, atunci era o capră inteligentă, deoarece a reușit să și salveze pielea printr-o manipulare abilă a situației în care cei doi vecini, în loc să-i ia gâtul caprei, îi iau gâtul păstorului. A fost suficient doar să le reorienteze interesul de la intențiile lor purificatoare înspre obiective mult mai pragmatice și egoiste care erau „caii mai rasați și câinii mai bărbați” ai păstorului moldovean, ceea ce le-a produs vecinilor, evident, un foarte acut sentiment de inferioritate. Capra se dovedește capabilă să realizeze pactul mefistofelic și, în cea mai pură tradiție shakespeare-iană (mă gândesc la Iago), supraviețuiește erijându-se în sfătuitorul și, important, informatorul păstorului. Este interesant că anume Miorița îi comunică păstorului motivele pentru care ceilalți doi păstori doresc să-l ucidă, mizând cu bună știință pe altruismul lui. Astfel ea îi pregătește oarecum „din umbră” pe cei trei actanți, regizează cursul evenimentelor și, trebuie să credem, rămâne în viață. Cazul „păstorului” Ceaușescu înconjurat de „miorițe” duplicitate și sfătoase este relevant ca proiecție a baladei în realitatea istorico-politică românească, ducându-l pe drumul pierzaniei pe „păstorul” inconștient.

Miorița supraviețuiește sacrificându-și păstorul și astfel se sparge trinitatea ungureano-vrânceanomoldavă, pe care eram tentat s-o asimilez cu uniunea Duh-Tată-Fiu, însă fără nici o mamă. Mama lipsește și chiar dacă apare în baladă nu are nici o implicație în desfășurarea tragediei. Îi este rezervat rolul de bocitoare și consistența unui artificiu dramaturgic, o metaforă a morții săvârșite. De unde însă ar putea apărea o mamă atâta timp cât românii se trag din mult comentata relație a celor doi tați ai națiunii - Decebal și Traian, celui dintâi tăindu-i-se ulterior capul și mâna dreaptă? Mă întreb de unde pretinsa latinătate a românilor, din moment ce chiar Iorga consemnează că legiunile din Dacia erau legiuni din Asia Mică, având înrolați mai mult sirieni decât latini adevărați? Oricum însă, „noi suntem români, noi suntem români, noi suntem de veci aici stăpâni”. No comment...

A doua românităte: cine sunt „armenii”?

Moldovenismul meu a fost și rămâne pentru mine una dintre realitățile primare, un epicentru originar de unde încep toate. Am trăit între limitele lui o bună bucată de vreme fără a fi

sesizat că ar lipsi ceva, deoarece legăturile cu Țara erau tăiate și cenzurate la modul drastic, iar hotarele suficient de bine protejate față de orice infiltrație străină istoriei moldovenești scrisă la Moscova. Aceasta a fost prima mea românităte. Sosirea în România a însemnat luarea contactului cu a doua românităte. Știu că există două românități, care se raportează între ele după modelul antic/modern. Anticii suntem, firește, noi, paleoromânii moldoveni, iar modernii sunt românii autohtoni. Adică, lingvistic vorbind, față de românii din România avem o întârziere cam de vreo treizeci-patruzeci de ani și, în opinia lor, vorbim un fel de franceză canadiană sau maghiară ardeleană, dacă le raportez pe acestea din urmă la formele lor actuale de practicare în țara de origine a limbii. De aici și problemele. În afara unui naționalism de mahala orientat împotriva etniilor coabitante, românii au mai descoperit, nu fără o fascinantă mirare, că dețin încă unul chiar pentru paleo-românii proaspăt sosiți în a doua lor patrie-mamă.

Românii ne văd arhaici, oarecum în ideea unui Reep van Vinkl, adormitul din scrierile lui Washington Irving, anacronic și întârziat, vorbind o limbă dulce, de mult învechită, eufemistic definită drept arhaică. Separarea se impune de la sine, basarabeni - anacronici, și românii - recentii. Iar noi îi vedeam pe acești români, băștinașii recentii ai României, drept „armenii”. Însă cine sunt armenii? În orice caz nu reprezentanții poporului care au suportat încă înaintea evreilor cel dintâi Holocaust organizat de turci pe la începutul secolului trecut. Este un simplu joc de permutare a literelor în cuvântul „român”. Schimbi locul, modifici ușor o literă, două și capeți termenul folosit de basarabeni pentru a-i identifica pe românii recentii.

În imaginarul „baserilor” anacronici și, implicit, paleoromâni neolitici, „armenii” sunt modelul supraomului carpato-danubian, pe care cu o inegalabilă forță profetică - îmi vin în minte figuri legendare ca Ioan Gură de Aur, Nostradamus, Marx, Nietzsche, Lenin - a schițat-o în operele sale nimeni altcineva decât acest „Darwin” al românilor care a fost Ion Luca Caragiale (una dintre cele trei cacofonii admise), un extrem de fin observator al speciei de vietuitoare identificate drept „români”. „Armenii” postcaragialeeni sunt produsul direct al acestei opere - iată cum arta aparține totuși poporului, formându-l, educându-l și, în final, aparținându-i,

însă prin acest fapt, implicit, împlinind și traducând în realitate, generalizând prin împrăștiere, similar unui pesticid, și ridicând la nivelul unei exemplarități absolute „fondul genetic” viciat al românilor, pe care Caragiale, cu toată conștiința lui iscoditor-sfredelitoare, îl pironise la stâlpul rușinii. Ironia, criticismul, sarcasmul și acida bătaie de joc fuseseră luate pe bune, ca *Materialismul și empiriocriticismul* lui Vladimir Ilici, traduse în viață în cele mai bune tradiții ale cincinalelor stahanoviste, iar opera completă a profetului este periodic reeditată, ca să nu-și uite „armenii” ideologia și învățătura părintelui fondator de identitate națională, care nu este nici Decebal, nici Ștefan cel Mare și Sfânt, nici Mihai Viteazul sau Avram Iancu, ci un scriitor care și-a iubit poporul și Țara într-un mod atât de socratic. Printr-o fatală neînțelegere, națiunea care l-a iubit și i-a apreciat geniu, i-a citit scrierile drept un rețetar futurist, un *Mein Kampf* și *Capital*, un îndreptar al evoluției speciei de viețuitoare rătăcite între Orient și Occident, ale cărui precepte această specie le-a înfăptuit *ad litteram*.

Iar această apetență pentru combinatorica semiotică a „baserilor” s-a relevat spontan, în

urma asemănării românului mediu statistic cu bruneții mustăcioși care în miez de iarnă, și nu doar atunci, vindeau citrice prin piețele Chișinăului, dar și prin toată Uniunea Sovietică. Și nu cred că era vorba de tenul tuciu și de pilozitatea facială abundentă a acestor „fii ai Caucazului”, care i-ar face asemănători cu primii români care au apărut în Basarabia după podurile de flori. Nu erau nici iubiți, nici respectați și deveniseră un simbol plenipotent al apatridului hulpav și ignorant, disprețuitor față de ceea ce nu putea înțelege, obtuz și monoman. Erau străinii absoluți vorbind o limbă rusă cu un paralizant accent caucazian. Erau străinii perfecți în care niciodată nu ne-am fi recunoscut, în care niciodată nu am fi putut avea încredere. Exact ca românii. Ulterior, românii recentți s-au grăbit să confirme această intuiție, devenind „clonele” perfecte ale acelei imagini pe care fiecare „baser” o avea undeva în mintea lui, mai ales în zona bancurilor cu caucazieni, iar lista însușirilor „onorifice” ale „noilor armeni” (de ce nu, doar există „noii ruși”) devenea din ce în ce mai lungă – invidioși, bârfitori, lași și fățarnici, promiscui,

însă cu pretenția superiorității și elevației, escroci și impostori, tupeiști, șmecheri și fraieri deopotrivă, mitomani și xenofobi – „armenii” perfecți. Situația se agrava, deoarece românii „armeni” refuzau să recunoască românitatea „baserilor” cu atât mai mult cu cât aceștia din urmă și-o doreau recunoscută la modul autentic, și nu prin apelativele peiorative utilizate pe larg de „armeni” și trimitând la proveniența slavă a nou-veniților în România.

Arhaici și întârziati cum erau, „baserii” s-au înfruptat, în naționalismul lor de „minoritate” majoritară cu desăvârșire izolată de țara de origine, din puținele simboluri pe care le-au sacralizat sau, mai precis, fetișizat într-un mod totalmente abuziv. Ștefan cel Mare devine și Sfânt, iar Eminescu devine Lucașul și Demiurgul culturii moldovenești, singurul în stare să-i valideze autenticitatea valorică. Simbolurile culturii și credinței se împuținase până la a fi absorbite, toate fără excepție, în tandemul Ștefan-Eminescu și cam cu asta ne mândream, împietriți cum eram în cultura noastră anesteziată de o izolare aproape totală. Mai mult. Dintr-o explicabilă puținătate a simbolisticii mitologice, scrierile lui Ion Creangă se transformaseră într-o autentică mitologie, a cărei consistență ezoterică

și antropologică o descopeream într-un târziu valorificată, subtil și profund, în *Creangă și Creanga de Aur* a lui Vasile Lovinescu. Cultural vorbind, ne trezeam direct în brațele lui Frazer, noi, cei osândiți la deșertizare culturală.

În nici un caz nu ne puteam revendica de la modelul supraomului carpato-danubiano-pontic de substanță caragialeană, însă imaginea lui Harap-Alb s-a potrivit de minune cu ceea ce ni s-a întâmpnat în plan istorico-politic. Eram cu toții în mâinile „spânilor” moscali. Ni se luase memoria și limba agoniza la un nivel de reflex rezidual menținut ca o ultimă reduță în fața neantizării. De abia ajunși în fața românilor, conștientizaserăm că eram „baseri”, adică basarabeni sau bas-arăpenii, chiar dacă români și ei, însă puțin altfel, un fel de „harapi albi”, „mauri” înălbiți, dacă e să mă ghidez după modul în care au fost ei primiți și receptați, cu tot cu patria lor – Basarabia. Pentru „baseri” nu exista drept la replică, atâta timp cât patria lor era mai puțin românească, doar reieșind din faptul că după trădarea, pardon, cedarea din 1940 pământul între

Prut și Nistru se neantizase sub valurile slavonității militarizate. Adică „baserii” erau un fel de moldoveni „maurizați” prin însuși faptul de a fi fost supuși unei rusificări forțate. Ne „mauriza” însuși stigmatul rusofoniei practicate.

O privire „roentgen” asupra basmelor lui Ion Creangă oferă posibilitatea de a observa niște posibile legături și continuități între mituri și am putea admite că Harap-Alb este un basarabean autentic, care, după săvârșirea tuturor isprăvilor, fusese ucis de către vecinii lui, adică de vrânceni și ungureni, nu și fără aportul înțelepte capre Miorița, care a știut să manipuleze misticismul tanatic și transcendent al primului „baser” și xenofobia națiunilor coabitante, sacrificându-și în final stăpânul inconștient. Iată că putem întrevădea și o ipotetică identitate a păstorului anonim din celebra baladă. Altfel spus, scăpând de spân, Harap-Alb este interceptat de capra Miorița, care-l aruncă direct în cuțitele ciobanilor uneltitori. Aceasta ar fi varianta originală a mitului despre filogeneza „baserilor”, povestită de către un „baser” de-al nostru, coleg de diasporă și student basarabean la Cluj, adică un paleoromân, în gara Nicolina, după ce fusese terfelit în două vămi și lăsat să intre în România doar cu ce avea el mai de preț, deci cu mitul relatat mai sus. Printr-un excedent metaforic, Harap-Alb devenise chiar păstorul Mioriței și, scăpând totuși de spân, murise sub cuțitele păstorilor coabitanti. Lucrurile începeau să se lege într-un mod nebănuț și nu se opreau aici.

Printr-o ironie a destinului nostru comunitar, ne identificam mai degrabă cu miturile decât cu istoria flotantă, o ficțiune cu valoare de fals și minciună. Decât o istorie intens „retușată”, realizaserăm alegerea spontană în favoarea unei mitologii istoricizate. Și iată-ne descendenți ai lui Harap-Alb, primul baser autentic. Înainte de a fi înjunghiat, părintele fondator al națiunii noastre basarabeano-moldovenești reușise totuși să se nuntească cu „o mândră crăiasă, a lumii mireasă”, care, evident, căpătase o parte din „sângele regal” („sang royal”, cum spun francezii), adică puțin material genetic suficient pentru o procreare normală. Această a lumii mireasă (altfel spus, mireasă cu lumea întreagă), împreună cu maurul ei albinos, este considerată mama fondatoare a neamului nostru de baseri-mesopotamieni (o privire pe harta Basarabiei este concludentă în înțelegerea acestei comparații), a cărei istorie oficială începe nici mai repede, dar nici mai târziu decât din 28 iunie 1940. Cu „sângele regal” am putea obține o altă deschidere nu mai puțin semnificativă în soluționarea legendei Sfântului Graal, însă ce-i prea mult e prea mult, astfel că revenim la caprele noastre.

Era evident că nu puteam avea nimic în comun cu așa-zișii noștri frați de la vest de Prut. Nu mă mira nici faptul că dintr-o asemenea cacealma mitologico-istoriografică nimeni nu mai înțelegea nimic, eu însumi renunțând să mai deduc ceva coerent. Așa începuse războiul fratricid între „baserii” paleoromâni și „armenii” recentți postcaragialeeni, iar Stalin, făcând totală abstracție de firele Timpului și Istoriei, îi întinde mâna lui Traian însuși, amândoi sfărâmați ai vertebralității poporului ce stă „... de la Nistru pân’ la Tisa”. Este semnificativă succesiunea răurilor, indicarea locului de pornire a enumerării, prin care poetul național al „baserilor”, într-un mod subtil și neostentativ, își indică originile: „... de la Nistru pân’ la Tisa”, și nu invers. Să fi avut dreptate diriginta mea moldoveancă, anume că Eminescu să fi fost doar al nostru, și nu al lor, al „armenilor”?

Pentru a-i fi tăiat capul, găina era culcată pe buturugă, indiferent pe care parte, deoarece pentru găină oricum era egal. Fiind amplasată

într-o poziție optimă decapitării, pasărea era ținută de ambele picioare, în rest lăsându-i-se libertatea de a bate din aripi, a plesni cu capul în buturugă și a vocifera. Anumiți gospodari ameteșc găina înainte de execuție, alții nu. Depinde de preferințele procedurale, precum și de specificul caracterului, temperamentului și imaginarului persoanei preocupate de așa ceva. O văd pe bunica mergând concentrată și, poate, puțin absentă prin ograda casei, ținând într-o mână, prinsă de ambele picioare, o găină și în alta un topor cu o coadă mai lungă. Amândouă, găina și toporul, atârnă greu și se clatină dintr-o parte în alta în ritmul pașilor ei. Și-i îndreaptă înspre buturuga năclăită de sânge și puf. Scurtarea treptată a distanței până la buturugă încetinește și derularea imaginii, parcă pentru a putea surprinde în detalii cât mai subtile farmecul aparte al ritualului. Se întâmplă ca la sumo, atunci când ambii luptători țâșnesc unul spre celălalt chiar în clipa în care cei doi simultan ating pământul cu pumnii. În urma deceniilor de antrenament, bunica execută cu o sublimă economie, dar și cu o incredibilă eficiență gestuală această lansare în neființă a găinii. Gestul cu care găina este culcată pe buturugă este însoțit de ridicarea lentă a celeilalte mâini, care ține toporul. Ființa cotcodăcește zgomotos. În momentul în care găina atinge buturuga, capul ei se și desprinde de trup, într-o sincronie perfectă cu străfulgerarea lamei și pocnetul sec de lovitură a toporului în lemn. Nu remarc momentul la modul vizual, însă auditiv lovitură toporului în buturugă secționază abrupt cotcodăciul. Parcă m-aș fi așteptat și la un strigăt „ki-i-i-iA!!!” al bunicii, deoarece, privită dintr-o parte, toată coregrafia este izbitor de asemănătoare cu mișcările unui maestru de kendo. Realitatea revine la viteza ei normală. Toporul rămâne înfipt triumfător în mazăga sângerie, capul găinii cade de pe buturugă, bunica aruncă trupul agitând din aripi undeva în lateral, într-un lighean. Sângele stropește, improașcă și erupe din gâtul secționat, corpul intră în ultimele spasme și miracolul se produce – aripile încep să se agite tot mai puternic, propulsând himera decapitată în primul și ultimul ei zbor deja dincolo de moarte. Urcă la vreo trei-patru metri deasupra pământului și pornește pe o traiectorie semicirculară, plouând intens cu sângele încă stropind, intră în picaj și se înfige, ridicând în aer apă, urină și fleoașcă murdară, direct într-o băltoacă de lângă cocina porcilor. Locatarii edificiului în cauză sar speriați în toate părțile, guiță zgomotos, apoi însă se adună în jurul zburătoarei eșuate într-un mod atât

de spectaculos. Eu stau ținându-mă cu ambele mâini de sârma gardului, absolut înmărmurit de ceea ce mi-a fost dat să văd.

Mi-a luat ceva timp până am identificat cu precizie sentimentul pe care mi-l trezeau realitățile românești, un sentiment tot mai puternic cu fiecare an petrecut aici, în România, în „țara mea de adopție”, adică țara care m-a adoptat, dacă e să reproduc propoziția unui critic de jazz celebru prin părțile Clujului. Înfiat fiind, îmi priveam neamurile vitrege cu același sentiment și, cred, cu aceeași expresie facială ca atunci când urmăream clipele de glorie în materie de acrobație aviatică a găinii decapitate. Românii mei de adopție se comportau surprinzător de similar cu zburătăcierea însângerată a sârmanei galinacee. Sau poate că asta și erau, dezarticulați, haotici, confuzi, temători, însă și tupești, cu frica de Dumnezeu pe chip și escrocii în suflet. Doar că la români aceste clipe astrale ale unui zbor decerebrat se derulează cu încetinitorul și atât scenariul zborului, cât și aterizarea în mocirla cotidianului se reiau la nesfârșit, probabil în conformitate cu specificul imaginarului și sufletului național. Nu există pentru mine ceva mai străin, mai patetic și, în același timp, mai jalnic decât imaginea grotescă a acelei păsări moarte înfipte direct în mazăga grețoasă, din care de abia dacă se mai vedea.

Încheiere

Paradoxal, însă prin semnificațiile destinului nostru, noi, basarabeni, suntem mai apropiați de evrei decât de români. Pentru evrei ar trebui să fim mult mai apropiați decât suntem măcar prin simplul fapt că noi basarabeni, ca și ei cândva demult, am rătăcit decenii la rând în apropierea patriei fără să fi revenit la ea vreodată. Încă mai rătăcim și într-un fel probabil că nu vom mai reveni niciodată. Nu cred că mai este nevoie de așa ceva. Mă miră cum de nu au înțeles-o evreii basarabeni, care vorbeau româna mult mai corect decât noi, paleoromânii autohtoni. Fără a o fi dorit cu tot dinadinsul și fără a o fi știut, chiar le-am bătut recordul în materie de rătăcire cu un întreg deceniu. Însă de parcă nu ar fi fost de ajuns, s-a decis la nu știu ce niveluri că ideea reunificării teritoriilor românești este doar un abuz calificabil drept pretenții teritoriale. Oricum, chiar și parțial, însă exodul moldovenilor a fost un succes, deoarece măcar nepoții și strănepoții „baserilor” au ajuns, în sfârșit, înapoi în Țară. Și eu, la rândul meu, am ajuns în Țara bunicilor și

părinților mei și m-am simțit ca un gândac negru într-un mușuroi de furnici mișunând și agitându-se exact ca găina decapitată din acel episod pe care-l crezusem de mult uitat. Furnicile colcăiau furibund, zumzăiau și chițcăiau agresiv, împingând gândacul în afara mușuroiului, iar scarabeul se opunea din răspuțeri să le explice că este și el o furnică, una mai atipică, mai învechită din cauză că a rătăcit prea mult căutându-și mușuroiul natal. Furnicile însă nu pricepeau cum adică un gândac negru și rostogolitor de bulete din bălegar își imaginează că ar face parte din specia lor. Culmea impertinentei a fost că gândacul pretindea că mușuroiul este și patria lui. Încerca și el să zumzăie și să chițcăie, însă ceva nu mergea, iar furnicile, înțelegând că nu mai izbutesc cu alungarea acelei ciudățenii chițcăindu-le limba într-un mod puțin ridicol, l-au lăsat să rătăcească prin coridoarele mai puțin vizitate de membrii legitimi ai mușuroiului. Citisem deja cartea fraților Strugați și mă și imaginam drept gândac negru cu numele personajului din *Gândacul în mușuroi*, progresorul Lev Abalkin, transmutat în fața Globului de Aur din *Picnic la margine de drum*, altă scriere a fraților evrei, meditănd nostalgic și oarecum frust despre sensul fericirii. Asta sunt, un gândac trist stând la umbră într-un lan de cereale și meditănd metafizic undeva între un sfârșit de august și un început de septembrie. Își mai freacă din când în când chitina de o tulpină veștedă de cucuruz, din cauza unor mâncărimi insuportabile în zona dorsală. Un gândac negru paleoromân vinovat de cunoașterea limbii ruse, precum și de cetățenia sovietică expirată demult, de presupusa pactizare cu ideea comunistă și cu kgb-ul, de sufletul slav în trup de moldovean, precum și de multe alte fobii, manii și umbre pe care „armenii” postcaragialeeni și le cultivă în continuare cu atâta entuziasm.

Nu pot să neg însă că m-am și ales cu câte ceva din toată povestea asta cu România. Măcar cu simplul fapt că pot viziona filme românești fără a mai fi surprins de asemănarea limbii unei țări străine cu limba mea moldovenească.

Fragment din textul „Trilogia scarabeului”, parte din romanul *Teritoria*

bloc-notes

Temporar locuind în Chicago

Marian Barbu

Excederea de cititul fără limite și de scrisul supravegheat în permanență prin comparație m-a determinat să nu mă entuziasmez miraculos în fața construcțiilor gigant din centrul megapolisului american Chicago. N-am trăit nici sentimentul invers al lui Gulliver în Țara Piticilor. Dar n-am abordat nici umilința ori ironia; sarcasmul, nici vorbă să fie al lui Swift, deși m-am aflat într-o altă lume, intrată în mitul românilor de foarte multe decenii. Am rostit, tot latinește, *veni, vidi*. Restul n-a fost cazul. Geometria în spațiu a paralelipipedelor-clădire, din centrul orașului, fixează verticala ca linie superbă a imaginarului, peste care, în jos și în sus, începe utopia. Cu atât mai mult cu cât rezistența pământului se află, paradoxal, pe apele oceanelor, având un ambasador statornic în lacul Michigan (cu suprafață de 58000 km pătrați și o adâncime de 281 m). Aici cred că este forța de gândire și hotărâre îndrăzneată a omului de a-și angaja proiecte mărețe pentru construcții. Cu siguranță că în toată lumea matematica a prezidat în detaliu ridicarea pe verticală a materialelor, iar pe executanții constructori i-a obligat să-și drămuiescă în fel și chip transformările de oțel și sticlă până la standardizare sau înghețare.

Întrebarea pe care mi-am pus-o începând cu al 50-lea etaj din mărețul Sears Tower, stând boierește în lift, a vizat frumusețea ideii de înălțare a omului către univers. Nu voi spune cer, ceruri, nici atât!, deoarece în câmpul descoperirilor științifice, mișcarea Pământului în spațiu mă tulbură de fiecare dată când știu prea multe despre fragilitatea echilibrului nostru. Singurele care trăiesc, dincolo de propria lor existență, sunt operele scriitorilor, dar mai ales circulația internațională a acestora. Atunci însă când acestea o cunosc! Dar când și receptarea lor în timp devine o preocupare a cuiva. Cărțile rămân componente ale flux-refluxului valorilor, portabile și multiplicare ori de câte ori sunt solicitate de contemporani. În vremea internetului, ele pot trece mări și oceane, rămânând nevătămate în litera lor.

Pe când... Ei, aici trebuie să scriu pictura, muzica, sculptura, arhitectura (și câte alte arte adiacente spiritului umanist, instaurat definitiv de Renaștere) care nu pot cunoaște mobilitatea transferului, rămânând statornice, în matricea lor sublimă. De aceea sunt încântătoare până la uimire spațiile arhitecturale, sculpturile în aer liber, muzeele, pinacotecile, librăriile, bibliotecile, universitățile, cluburile, sporturile de tot felul și câte altele. Toate au menirea de a răspunde întrebărilor despre cultură, atât ale localnicilor, cât mai ales ale vizitatorilor.

De la 1673, când doi misionari ca Jacques Marquette și Louis Jolliet sosesc la "Chicaugou", începe transformarea spectaculoasă a zonei. Apoi prin Abraham Lincoln, din 1860, scara culturală a orașului își pune primele trepte. Ideea instaurării Frumosului, ca act de creație, dar și ca modalitate de receptare multiplă, este fixată în anul 1879, prin fondarea Academy of Fine Arts. O statistică a orașului din 1830 indică 199 de locuitori, iar în 1880, populația s-a ridicat la 500 de mii.

Perimetrul strict al metropolei era populat de aproape trei milioane în anul 2000. Zona metropolitană, având peste zece milioane, se întinde pe trei state. Așa îmi explic de ce, la intervale mici de timp, s-au ridicat universități, muzee, case de știință, spații de expoziții, biblioteci, fiecare cu personalitate arhitecturală, modernă și azi, peste

care patina timpului sau viziunile revizioniste au rămas neputincioase.

Asemenea gânduri, dintr-o mulțime greu de descris, mi-au părut relevante într-o frumoasă zi de iarnă, încărcată de soare biruitor când, urcând în Sears Tower, la aproape 400 de metri, ni s-a comunicat că putem vedea în întregime lacul Michigan și patru state americane din împrejurimi. Vara, o asemenea panoramă devine o obișnuință pentru vizitatori.

Ghidul nostru, un român stabilit de aproape un deceniu în spațiul orașului, ne-a însoțit de câteva ori în periplul ales înadins, ca să nu dăm uitării preocupările statului american în vederea sporirii actului de cultură revelatorie. Așa s-au adăugat popasurile la Acvariu, Planetarium, Muzeul Astronomiei, Parcul Zoo Lincoln, Muzeul Comunicațiilor, Muzeul Științei și Industriei, la faimosul Navy Pier, Muzeul de Antichități, Gara din Chicago, Universitatea Loyola, librăriile din suburbia Algonquin.

Un fapt revelator, cel puțin pentru noi români: toate librăriile văzute (deși spațiul uneia singure mi s-a înfățișat cât 20 de săli de lectură ale Bibliotecii Aman din Craiova. Fără exagerare!), au rafturi încărcate cu cărți, ghiduri și hărți ale tuturor statelor americane ca și ale capitalelor acestora sau ale marilor orașe din zonă. Toate reînnoite la 1-2 ani. De precizat că statul Illinois, în care se află metropola Chicago, are drept capitală orașul Springfield.

Impresionantul lac Michigan, pe lângă foloasele de aprovizionare, dată fiind apa dulce conținută, este un spațiu acvatic navigabil. El se înfățișează și ca un extraordinar loc de agrement, ideal pentru sutele de ambarcațiuni ale unor pământeni bogați. Este drept că unii dintre ei, ori alții asemănători, au hidroavioane. Fie că le pilotează singuri, fie cu angajați profesioniști.

Ceea ce m-a întristat până dincolo de neputință a fost faptul că învățământul de toate gradele parcă nu se mai găsește în raza interesului celor care binecuvântează mai mult politica și mai puțin educația vs. cultura. Teoretic, accesul spre învățatură este al tuturor, însă în schimbul unor taxe care-i descumpănesc pe cei mai mulți. La Loyola, unde ne-am dus bucuroși să găsim amintiri vii și despre Mircea Eliade, Ioan Petru Culianu, nu numai că ni s-a răspuns în doi peri, dar interlocutorii nu păreau deloc marcați de interesul nostru. Ba, dimpotrivă. Am văzut și denumirea reală a instituției - Chicago's Jesuit University. Are câteva zeci de departamente - de la Antropologie și Studii asiatice, Biologie, Chimie, Fizică, Justiție, până la Studii de pace, Studii politice, Teatru, Teologie, Women's Studies, Business Administration, School of Education, Nursing etc. Excelent se prezintă departamentele, de ordinul zecilor, rezervate medicinei, microbiologiei, farmacologiei.

Pentru unele dintre facultăți, durata celor patru ani de studiu necesită anual o taxă variind între 28372 dolari și 29302 dolari, în funcție de proveniența studentului - din zonă sau din afara statului, cu locuință în campus ori în oraș ș.a.

Universitățile, ca și academiile, sunt susținute de oamenii bogați, grupați, cum altfel?, în districte ca Evanston sau Barrington. Unii dintre aceștia au case de milioane de dolari, așezate în apropierea malului lacului.

Primăvara timpurie sau toamna târzie, ca anotimpuri care drăpeză vara, au parte de priete-

nia rațelor și găștelor sălbatice, ce nu pleacă în țările calde, fiind cei mai apropiați oaspeți ai marelui lac. Toate zburătoarele sunt supravegheate în permanență, de la marcarea, până la îngrijirea... medicală. Alături de iepuri, veverițe și căprioare, ele dau frumusețe splendidă pădurilor din suburbiiile orașului, care adăpostesc, ca în povești, casele standard ale altor locuitori.

Deschiderea de independență pe care o are metropola Chicago i-a creat libertate deplină de a-și dezvolta vertiginos industria. De asemenea, turismul, realizat cu ajutorul unui business de aeronave, adevărate taxiuri ale cerului. Cu puțină speculație, pot înțelege anumite denumiri de străzi, spații de locație, zone de agrement sau de cultură care amintesc de lumea germană, franceză, spaniolă, poloneză, mexicană, greacă ș.a. Ca să nu mai spun de cea engleză: Cicero, Hoffman, Racine, Lombard, Zürich, Island, Schiller, Horatio, Francfort, Berkeley, Olsen-Hansen, Schaumburg.

Dacă pentru alte zone de la marginea unor state se explică influența asupra toponimiei din spațiul american, vezi cazul mexicanilor sau prezența masivă a negrilor, răspândiți nu întotdeauna cu priorități de opțiune, nu același lucru se întâmplă și în cazul grandiosului Chicago. O explicație survine numaidecât - tendința de mondializare trebuie să aibă reverberații și la nivelul răspândirii unor asemenea denumiri. Am stat de vorbă atât cu unii conaționali români, cât și cu americani, coreeni, chinezi, polonezi, mexicani - oameni modești - care s-au arătat mirați de nedumerirea mea. Pentru ei, denumirile străzilor, ale districtelor, parcurilor, băncilor etc. erau firești, normale. Ba chiar nu le comunicau nimic. În sinea mea, am constatat că munca epuizantă nu le mai dădea răgazul firesc să interpreteze ori să analizeze ceea ce mie mi se părea ceva curios. Doar televizorul, cu 998 de canale intrate în casele standard, mai putea fi un semn de destindere... culturală. Specializarea, oarecum tematică, a unor canale, precum și publicitatea covârșitoare făcută la domiciliu prin companii de electronice sau de comerț, prin tot felul de pliante sau volante, are menirea de infiltrare zilnică, obsesivă în sufletul și buzunarul locatarului. Totul, în ultimă instanță, pentru a-i smulge cât mai mulți dolari. Aici, un simplu apel telefonic sau un text - comandă pe internet poate aduce la domiciliu orice cumpăratură dorită.

Fiind în sezon de iarnă, mașinile de dezapezire patrulează soldățește în tot timpul nopții și zilei, până pe cele mai mici străzi sau alei. Traficul rutier se desfășoară ca într-o zi normală de vară. Ba, din centrul orașului Chicago circulă un tren pe o platformă dispusă în buclă până la aeroportul O'Hare. De-a lungul liniei ferate se află parapete sigure care izolează astfel tot arsenalul feroviar de multitudinea benzilor de circulație rezervate mașinilor. Majoritatea acestora sunt de proveniență americană. În ordine, vin cele japoneze. Galonul de benzină (1 galon = 3,785 l) oscilează, în funcție de anotimp ori sărbători oficiale, între 1,70 dolari - 1,90 dolari, în suburbii, și 2,20 dolari - 2,30 dolari, în centrul orașului. Iar 1,89 l de lapte (organic!) = 2,99 dolari. No comment!

Despre alte vizite la librării și biblioteci, făcute după 20 ianuarie, adică după a doua investiție la Casa Albă a lui George Walker Bush, ca și despre sărbătorile de iarnă, începând cu Ziua Recunoștinței, din 25 noiembrie, cu Nașterea Domnului, cu trecerea în Noul An ș.a., într-un bloc-notes viitor. Tot atunci, voi zăbovi asupra... Literary Chicago, greve, incendii, taxe fiscale, declarații de avere.

Ce se așteaptă de la noua conducere a Uniunii Scriitorilor?

(urmăre din pagina 2)

Mai adaug că am propus recent într-un număr din *Filarmonia* o modalitate de a ieși din acest impas, și anume prin reînființarea „Casei Școalelor”, prin care s-ar putea aproviziona bibliotecile școlare cu cărți. Ar fi salvată și cartea – știm că starea bibliotecilor e foarte precară, neavând bani pentru achiziții –, și ar fi salvat și scriitorul român, deoarece prin „Casa Școalelor” și s-ar putea scoate o carte în cel puțin o mie de exemplare, tiraj suficient pentru a i se plăti și lui drepturi de autor. Or, acum când își plătește singur un tiraj modest de o sută de exemplare, cartea sa n-are nici o șansă să fie cunoscută, decât într-un cerc foarte restrâns de cititori.

Ion Cristofor: „Mai multă transparență”

În ce mă privește, nu mă îmbăt cu apă rece. Dâmbovița, apă dulce, va continua să curgă la fel de leneșă și murdară. Totuși, cred că echipa ajunsă în fruntea Uniunii Scriitorilor, indiscutabil valoroasă, condusă de un om cu prestigiul lui Nicolae Manolescu va reuși să schimbe în bine imaginea extrem de șifonată a breslei. Umiliți și marginalizați, scriitorii români vor trebui să redescopere solidaritatea de breaslă, să-și recâștige o parte din demnitatea pierdută. Nu cred că tot ce s-a făcut înaintea acestei echipe a fost neapărat rău, nu e nevoie ca actuala echipă să redescopere apa caldă. Mă bucur sincer că în actuala echipă de la Uniunea Scriitorilor e prezent și un poet sensibil, dublat de om pragmatic, cu picioarele pe pământ, cum e domnul Varujan Vosganian. Sper că nu e singurul. Cred că e nevoie ca scriitorul român să lase fasoanele deoparte, să realizeze în ce lume (mizerabilă, inutil de spus) trăiește, spre ce se îndreaptă societatea românească, cu voioasă inconștientă, și să devină un partener credibil de dialog al unor segmente politice, economice etc. care țin în mână pâine și cuțitul. Desigur, nu sugerez că actuala echipă ar trebui să meargă în plelerinaj, cu pălăria în mână, la Cotroceni sau că ar fi necesar să-și ia cu toții brevete de marinari, dar e limpede că izolarea elitistă nu e bună. Administrația, centrală și locală, Ministerul Culturii trebuie ajutate să înțeleagă că, la urma urmei, nici un combinat metalurgic sau vreuna din nenorocitele de fabrici privatizate pe un leu (ușor, nici măcar „greu”), n-a adus atâta la bugetul țării cât au adus scrierile unui biet poet, pe numele său Mihai Eminescu. De asemenea, trag nădejde că domnul Nicolae Manolescu și echipa sa cunosc bine geografia patriei, că atitudinea nombrilistă, excesiv-dâmbovițeană de până acum, va fi părăsită. Nasc și la Moldova oameni... Mai multă transparență ar fi necesară. Nu de alta, dar să știm și noi pe unde mai călătorească colegii noștri de condei.

Alexandru Jurcan: „Fapte utile, fără vorbe mari”

Aștept fapte utile, posibile, pași mici, dar siguri, fără vorbe mari. De fapt, care e nevoia scriitorului-membru în Uniune? Să știe că are o familie de breaslă, că poate fi înțeles în sensul creației. Ar fi utilă stipularea unor avantaje, iar mai apoi să se continue întâlnirile sincere, lansările. Scriitorii simt o nevoie acută de „cafenele” literare, de aceea Uniunea le-ar putea „confisca” în

favoarea ei. Scriitorul vrea să se simtă apărat de posibile nedreptăți și tot Uniunea poate să susțină necesara iluzie. Referitor la Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor, Irina Petraș (Președintele Filialei Cluj – n.n.) a propus proiecte tentante, care ar putea însemna un final al inerțiilor. E vorba și de modernizare, dar și de încurajări evidente. Se vorbește de un *Almanah al scriitorilor*, despre *Caietele tinerilor scriitori*, despre găsirea unor forme de asistență colegială. Dacă proiectul va deveni realitate, atunci va fi limpede reconsiderarea statutului scriitorului.

Mihai Goțiu: „Să se transforme într-o organizație profesională”

Cum am mai apucat să spun, de la Uniunea Scriitorilor aștept să se transforme într-o organizație profesională, schimbând oarecum caracterul imprimat în ultimii ani, de organizație sindicală, de ajutor al scriitorilor care au ajuns la o anumită nevoie sau de facilitare a unor avantaje, case de vacanță sau mai știu eu ce altceva cu care erau obișnuiți mai demult. Când spun organizație profesională, mă gândesc la o inițiativă care ține de acest lucru, care s-a făcut și până acum și ar trebui dezvoltată, cum ar fi Zilele și nopțile de la Neptun, în care sunt puși în contact scriitorii români cu scriitorii foarte importanți din întreaga lume. Însă această inițiativă ar trebui dezvoltată, ar trebui ca Uniunea să ajute scriitorii să colaboreze mai des cu alte instituții, cu alte organizații de profil pentru traducerea și publicarea scriitorilor români în străinătate, pentru organizarea de workshop-uri, tot ce ține de caracterul profesional al unei uniuni. Consider că limitarea doar la a obține anumite avantaje materiale ar putea duce la dispariția în timp a Uniunii Scriitorilor, pentru că scriitorii tineri nu mai sunt atrași de o Uniune care le promite un eventual ajutor la bătrânețe, dacă până în acel moment nu au reușit să facă nimic sau au ajuns într-o situație dificilă. Bineînțeles, nu trebuie neglijat nici acest aspect, însă nu acesta ar trebui să fie aspectul principal al Uniunii. În sprijinul acestei idei, ar trebui ca Uniunea să facă în așa fel încât scriitorii să nu ajungă în această situație, de a-i cere un ajutor material. Dacă va fi vorba doar acest ajutor material, Uniunea Scriitorilor va avea o concurență mult mai profesionistă din partea caselor de asigurări sau a băncilor. De asemenea, trebuie să-i redea prestigiul scriitorului, acest lucru l-ar ajuta foarte mult. În condițiile în care Uniunea Scriitorilor ar reda prestigiul membrilor ei ar face ca tocmai acest prestigiu să se transforme și într-o parte materială. Prin simplul fapt că se menționează că ești membru al Uniunii Scriitorilor într-un CV, acest lucru ți-ar putea aduce avantaje în plus, astfel încât, ajung la aceeași problemă, nu ai mai fi nevoit să ceri ajutorul Uniunii.

Adrian Mihai Bumb: „Să investească în egală măsură în toți membriiUSR”

Reabilitarea statutului de membru al USR. Scriitorii (în afara unor găști bine conturate încă de dinainte de '89) au doar obligația de a-și plăti cotizația, nebeneficiind de (alte) drepturi sau servicii: anunțarea diverselor manifestări culturale, evenimente, simpozioane etc. – măcar prin carte

poștală sau invitație. Noua conducere a USR ar trebui să restructureze actuala stare de fapt pentru a ajunge să rentabilizeze (prin calitate și o doză de interes la „nivel înalt” în mediile educaționale) revistele de cultură pe care le patronează, să investească în egală măsură în toți cei care au statutul de membru al USR. Deocamdată cercul închis al filialelor unde jocurile le fac o mână de oameni plini de interese scârbește.

Horia Munteanu: „US să devină o voce a societății civile”

Întâi de toate, așteptările mele legate de comportamentul viitor al Uniunii Scriitorilor sunt determinate de orizontul de așteptare al întregii noastre societăți. Este vorba întâi de restaurarea, restabilirea prestigiului creatorului în țara noastră, care, iată, se apropie de finalul tranziției, o tranziție grea și dureroasă pentru artist. În al doilea rând, aștept formularea prestigiului scriitorului și recunoașterea valorii sale creative, în sensul în care ea determină progresul și substanța viitorului social. O altă așteptare ar fi cea legată de ideea care s-a mai rostit și în presa literară și la conferința națională a Uniunii Scriitorilor, cu ocazia alegerii președintelui, aceea de a deveni și o voce a societății civile.

Mircea Ioan Casimcea: „Să se mențină”

Să se mențină această citadelă a scriitorilor români prin perfecționare, iar în calitate de scriitor pensionar să se poată acorda pensionarilor, așa cum s-a promis, cincizeci la sută din pensia fiecăruia.

Mihai Dragolea: „Totuși, cultura...”

...este mai importantă, mai profitabilă decât deșertificarea propusă de un tânăr bizar de nervos pe terenul deloc neted al USR; cam așa gândeam la vremea febrei electorale, larg răspândită în lumea scriitorilor în primăvară. Ca să declar ce aștept de la noua conducere, trebuie să spun ceea ce am trăit pe când ea, conducerea, nu se nascuse; cumpăram un ziar când m-am trezit alături cu un scriitor cunoscut bine, am și exprimat admirația pentru unul din volumele sale încă dinainte de a ne ști în carne și oase. Omul s-a oprit lângă mine și, cu un aer cumplit de acru m-a întrebat retoric foarte: „Deci, semnezi și tu susțineri de candidaturi?” Suna ca dracu', reproș în toată regula! Scriitorul indignat a și plecat, lăsându-mă singur, să mototolesc prostește ziarul cumpărat; m-a uimit purtarea scriitorului, n-am priceput ce îl săcăia în gestul meu de a opta pentru un anume scriitor drept președinte al USR. Au mai fost împrejurări când, la fel, o simplă și limpede opțiune a fost sufocată de bănuieți, interpretări, de cele mai multe ori halucinante. În ultimii ani, este o părere strict personală, și la Uniunea Scriitorilor a prosperat, prosperă încă subteranele; dacă avem o economie subterană înfloritoare, de ce să nu avem și o viață scriitoricească la fel? Se oboșește aiurea în culise, până acolo încât, pe scenă, în văzul publicului, nu mai rămâne decât o tristă defilare de costume – first și second hand – deloc potrivite, cu mișcări poticnite. E foarte dificilă misiunea Domnului Nicolae Manolescu și a echipei din fruntea USR, motivele fiind câtă frunză și iarbă! Mai mult decât aștept, doresc demnitatea scriitorului român; pentru așa ceva, nu cred că ar fi inutile cât mai multe „exerciții de admirație” în condiții civilizate. ■

Despre migrare

Ilany Kogan

(*urmare din numărul trecut*)

Faze în terapia pacienților imigranți

1. Depresie, confuzie, dezorientare

În prima fază a terapiei, sentimentele de depresie, singurătate și nevoie erau proeminente. Imigrarea constituia adesea o istorie de fundal, și fiind suprapusă pe traume mai vechi, era dificil să lucrăm cu ea. În ciuda acestui aspect, am fost conștienți că: (a) schimbările drastice în mediul extern al pacienților și (b) schimbările culturale care au apărut ca rezultat al imigrării lor aveau ca preț capacitățile adaptative ale pacienților și dezlănțuiau „angoase de dezorientare”. Aceste angoase rezultau din probleme în diferențierea sentimentelor față de două subiecte de interes și conflict: țara și poporul pe care le-au lăsat în urmă și noul mediu (Grinberg & Grinberg, 1989).

Unul dintre mecanismele frecvent folosite în această etapă a tratamentului a fost cel al clivajului. Clivajul era predominant și a colorat sentimentele imigrantului față de cele două țărâmurii ale sale și cele două reprezentări de sine. Într-o zi țara de origine era idealizată și noua cultură devalorizată; în următoarea zi, era invers. În cazurile în care pacientul era copilul unor părinți originari din două țări și culturi diferite, procesul adaptării la o nouă cultură era adesea trăit ca formând o alianță cu un părinte împotriva celui alt.

Clivajul tulbura de asemenea reprezentarea de sine a pacientului, idealizând reprezentarea legată de viața sa în țara de origine și devalorizând-o pe cea nouă, sau viceversa.

Frustrările excesive emane din realitățile externe, deasupra rănilor psihice preexistente cauzate de traume mai timpurii, au condus adesea la agresivitate și la o perturbare a relațiilor de obiect semnificative. Această agresivitate era uneori îndreptată împotriva propriei persoane, iar în unele cazuri am descoperit tulburări psihosomatice, o pierdere a capacităților creative și o tendință spre auto-distruge. Uneori pacienții au folosit „apărări maniacale” (Klein, 1948; Winnicott, 1935) care includeau idealizări ale noii țări și o atitudine defavorabilă față de țara de origine. Aceste apărări erau menite în principal negării sentimentelor puternice de durere și vinovăție și evitării travaliului de doliu. Într-o situație în care pacienții noștri au fost aproape invariabil traumatizați înainte de migrarea lor, sarcina noastră ca analiști a fost să respectăm apărările lor masive față de durere și să empatizăm cu cât de rele, și nu cât de bune erau într-adevăr țara sau cultura care au fost părăsite. După o suficientă perioadă de timp și având siguranța că plângerile lor erau privite ca legitime, pacienții au permis unora dintre experiențele trecute să ajungă în conștient și au început să trăiască nostalgia.

O altă modalitate importantă de a lucra cu rezistența față de durere și doliu a fost eliberarea diferențelor culturale din conflictele intrapsihice. Aspectele culturale (e.g., credințele religioase) au fost uneori folosite ca o apărare față de conflictele și dorințele interne dureroase. Deși dezvoltarea unor astfel de conflicte trebuie să fie condusă cu tact (Poland, 1975) și o „distanță optimă”

(Akhtar, 1992, 1991; Bouvet, 1958; Escoll, 1992), acestea au fost revelate și elaborate în cele din urmă. În cazurile cu care ne-am confruntat, a trebuit să folosim sensibilitatea noastră pentru pacient, astfel încât credințele sale culturale să fie respectate în timp ce noi ne ocupăm de dorințele sale conflictuale inconștiente și de rezistența sa față de doliu și durere.

Clivajul a fost o altă apărare față de amintirile dureroase. Pentru a anula compartimentarea psihică provocată de clivaj, a trebuit adesea să folosim „intervenții de pod” (Akhtar, 1998; Kernberg, 1975, p. 96), care le-au demonstrat pacienților atitudinile lor emoționale contradictorii. Un exemplu de astfel de „intervenție de pod” a fost să demonstrăm pacientului că nenorocirea care l-a forțat să-și părăsească patria l-a făcut de asemenea incapabil să-și amintească ceva pozitiv legat de patria sa, deoarece trauma a șters amintirile frumoase de dinaintea ei. Am putut observa adesea, în terapiile noastre, că doar facilitând afecțiunea autentică față de țara de origine, viața în noua țară și noua cultură a devenit posibilă.

Vreau să fac referire la câteva probleme de tehnică specifice terapiei pacienților noștri imigranți (aceste aspecte au fost descrise pe larg de Akhtar, 1999) :

a) Validare, empatie și afirmarea dificultăților pacientului.

În această etapă în terapie a trebuit să oferim rezonanță empatică față de pierderea continuității istorice a pacientului și a nevoii sale de a o restaura. Acceptarea necritică oferită de terapeut în situația clinică a sprijinit încercările pacientului de a face un pod peste cele două culturi ale sale.

Uneori, când pacientul sau familia sa au fost depozitarii discriminării și persecuției, terapeutul a recunoscut această realitate traumatică (denumită de Killingmo (1989) o „intervenție afirmativă”). Similar cazurilor supraviețuitorilor Holocaustului sau ale copiilor lor, în care „acceptarea comună a realității Holocaustului” (Grubrich-Simitis, 1984) a constituit un factor terapeutic important, am descoperit că în tratamentul noilor imigranți afirmarea realității traumatice a avut o mare valoare de vindecare.

Am fost conștienți, totuși, că doliul autentic ar putea să apară numai o dată cu recunoașterea și asimilarea agresivității îndreptată către obiectele interne bune (Klein, 1948), țara de origine fiind unul dintre ele. Pentru a obține aceasta, a trebuit să oferim pacienților noștri traumatizați „holdingul” necesar (Modell, 1976) și „sprijinul mutativ” (De Jonghe et al., 1992), care i-a ajutat în cele din urmă să aducă la suprafață dorințele și fantezmele ostile. Doar atunci a putut emerge tristețea mai profundă și substitutele autentice ale obiectelor pierdute să fie găsite.

Din perspectiva noastră, *holdingul* și sprijinul menționate mai sus au inclus de asemenea învățarea pacientului imigrant cu aspecte ale realității noii sale țări sau culturi. În acest scop, am folosit „intervenții didactice” (Akhtar, 1999, p. 120), ce au oferit un Eu auxiliar pacientului, care a facilitat în cele din urmă și dezvoltarea Eului și capacitatea pentru auto-examinări mai profunde.

b) Acceptare aparentă a individuării ne-optimale.

În unele dintre terapiile pe care le-am condus, am fost conștienți de dificultățile ridicate de legătura culturală în separarea psihică (Akhtar, 1999). Acest aspect a fost relevant printr-o grijă mai mult decât obișnuită pentru părinți sau pentru „clan” (familia mai mare/extinsă). În unele dintre cazuri, exista o abundență de rude apropiate și îndepărtate și transferuri multiple asupra persoanelor semnificative. Am realizat că, deși diferit de cultura noastră vest-europeană, o astfel de implicare nu trebuie considerată în mod necesar patologică, ci legată de cultură. Capacitatea analistului de a accepta această trăsătură a ajutat pacientul să gestioneze individuarea lui/ei ne-optimală în timp ce trăia într-o cultură în care separarea psihică este una dintre caracteristicile maturității.

Aparenta capacitate ne-optimală de separare psihică a afectat de asemenea relația pacientului cu analistul. Acest fapt a fost exprimat prin căutarea sfatului sau a nevoii de contact în timpul separărilor prelungite. Folosirea parametrilor în terapiile noastre a avut scopul de a-l face pe pacient capabil să se acomodeze la ceea ce se aștepta de la el ca persoană matură în societatea vestică în care trăia în acel moment.

c). Confruntare cu provocarea descoperită în folosirea de către pacient a limbii.

În unele dintre terapiile descrise în această carte am avut de-a face cu problematica limbii. În cazurile în care pacientul era bilingv, am fost conștienți că acele comutări lingvistice în situația clinică erau mereu îmbibate cu sens.

Felul în care aceste comutări trebuie mânuite din punctul de vedere al tehnicii constituie un subiect de controversă în literatura psihanalitică. Ferenczi (1911) privea cuvintele obscene ca având o mai mare forță emoțională în limba maternă. Alți analiști (Buxbaum, 1949; Greenson, 1950) cereau ca pacientul să vorbească sau măcar să rostască unele cuvinte semnificative în limba sa maternă. Ei susțineau că verbalizarea experiențelor în limba în care ele au avut loc le face mai pline de viață, mai vii și mai utile scopurilor tratamentului (Karpf, 1935). În contrast cu acest punct de vedere, analiști precum Lagache (1956), Bennani (1985) și Amati-Mehler și colegii (1993) sunt de altă părere. Ei susțin că încurajarea activă a pacientului de a vorbi în limba maternă prezintă riscul de a „hrăni iluzia narcisică a comunicării totale” (Amati-Mehler, 1993, p. 81).

În diversele terapii descrise în carte, nu am utilizat o formulă rigidă, ci mai degrabă am fost conștienți de utilizarea limbii ce apare în refluxul și fluxul materialului analitic în timpul ședinței și însemnătatea lui în relația cu terapeutul.

2. Elaborarea doliului

Primul care a formulat ecuația pierderii țărâmului natal însoțită de un doliu incomplet pentru o relație timpurie frântă mamă-copil a fost Sterba (1934), care a corelat „dorul de casă” cu un dor de „sânul matern”. Fenichel (1945) a explicat nostalgia ca pe o dorință de întoarcere la mama preoedipiană. Fodor (1950) a văzut tânguirile nostalgice ca doruri adânc înrădăcinate de o stare prenatală netulburată. Deși convinși că suferința actuală a imigrantului poate fi legată de dorurile sale infantile, am fost de asemenea conștienți, după cum am menționat mai sus, de dificultățile curente din realitatea vieților pacienților noștri.

După o lungă elaborare a apărărilor față de sentimentele de doliu și durere, emoțiile care au apărut au fost regretul față de lumea pierdută și nostalgia. Pacientul imigrant a început să recunoască sentimente care fuseseră anterior disociate sau negate, pentru că erau de nesuportat. Unele din amintirile din copilărie care au apărut în această etapă reprezentau pierderi, fie ale persoanelor iubite, fie pur și simplu ale unor situații sau obiecte sau aspecte ale Eului (precum casele în care au trăit, experiențe plăcute cu imagini parentale etc.)

Dezechilibrul brusc provocat de pierderea masivă a obiectelor valorizate care a apărut ca rezultat al migrării, suplimentar traumelor anterioare, s-a supus unei reorganizări a Eului, cu ajutorul elaborării doliului. Elaborarea doliului a implicat o elaborare graduală a traumelor din trecut, ca și a pierderilor generate de migrare, care în cele din urmă a condus la acceptarea realității.

Freud (1912, p. 65) a definit efectul doliului după cum urmează: "Sarcina doliului este de a detașa amintirile și speranțele supraviețuitorului de cel decedat". Anna Freud (1960, p. 58) a șlefuit această definiție afirmând că „doliul, luat în sens analitic, este efortul individului de a accepta un fapt în lumea externă (pierderea obiectului investit), și a acționa corespunzător schimbărilor din lumea internă (dezinvestirea obiectului pierdut)".

În terapiile descrise în carte, travaliul de doliu a facilitat reintegrarea Eului (Grinberg, 1992) și o mai fină interacțiune între lumea internă și cea externă. O dată cu abilitatea crescândă de a suporta durerea, pacienții au devenit mai accesibili la încorporarea ușoară și progresivă a elementelor noii culturi.

3. Integrarea și continuarea existenței

De-a lungul lucrului îndelungat și susținut timp de câțiva ani am devenit conștienți de faptul că, deși travaliul doliului nu este niciodată complet încheiat, în multe dintre cazurile pe care le-am tratat, doliul pentru țara natală a fost elaborat pe cât de mult posibil. În această etapă, pacientul imigrant era capabil să folosească "afirmarea dezvoltării" (Settlage, 1992), pe care am adoptat-o în timpul terapiei lui. Aceasta consta în „stabilirea unei relații de dezvoltare, așteptarea dezvoltării, încurajarea inițiativelor de dezvoltare ale pacientului, și recunoașterea achizițiilor din dezvoltare" (p.42). Pacientul și-a redescoperit abilitatea de a crea și de a face planuri de viitor.

Elaborarea doliului și acceptarea pierderii au ajutat de obicei în adaptarea la noua țară și noua

viață. Adesea, trecutul nu a mai interferat cu posibilitatea de a trăi în întregime în prezent, iar pacientul a fost mai capabil a integra cultura sa natală în cea nouă fără a trebui să renunțe la niciuna dintre ele.

Concluzie

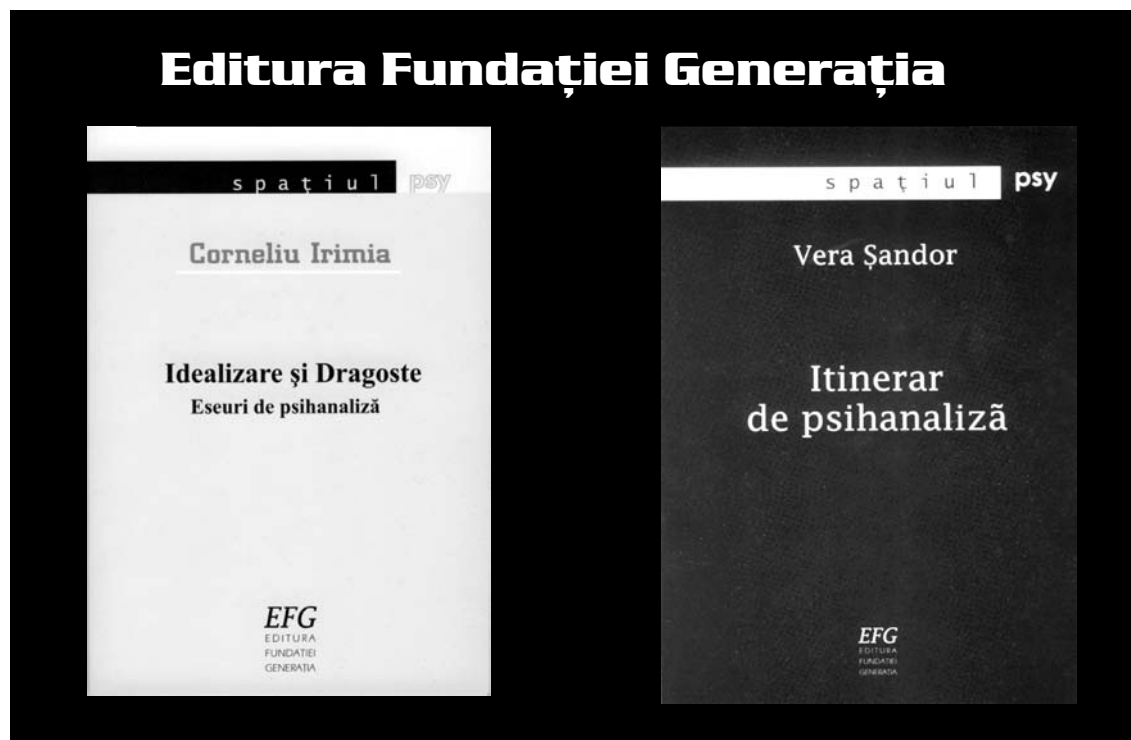
În diversele terapii descrise în această carte, funcția de conținător a analistului a permis pacientului să elaboreze factorii traumatogeni inerenți migrării, chiar dacă aceștia erau combinați cu traume anterioare. Terapia a fost adesea folosită ca spațiu tranzițional între cele două țări și cele două reprezentări de sine. Când a reușit să ofere suficientă substanță „nevoilor de creștere" (Casement, 1991, p. 274) și a ajutat la obținerea unui echilibru pozitiv al libidoului cu agresivitatea, a avut loc o sinteză a două self-reprezentări, iar fractura psihismului cauzată de migrare a fost reparată. Procesul doliului a facilitat reintegrarea părților disociate ale Sinelui și consolidarea simțului identității. „Fragmentele de identitate" legate de cele două țări, două religii, două culturi au devenit acceptate ca valoroase și rodnice pentru Sine. Conflictul nu a mai fost trăit ca sfâșietor, ci mai degrabă ca o oportunitate de maturizare și creștere.

Traducere din limba engleză:
Daniela Luca și Teodor Pricop

Referințe:

- AKHTAR, S. (1992). Tethers, orbits and invisible fences: Clinical, developmental, socio-cultural and technical aspects of optimal distance. În *When the Body Speaks: Psychological Meanings in Kinetic Clues*, ed. S. Kramer & S. Akhtar, pp. 21-57. Northvale, NJ: Jason Aronson.
- (1998). *From simplicity through contradiction to paradox: The evolving psychic reality of the borderline patient in treatment*. Int. J. Psychoanal. 79:241-52.
- (1999). *Immigration and Identity. Turmoil, Treatment and Transformation*. New Jersey & London: Jason Aronson.
- AMATI-MEHLER, J., ARGENTIERI, S. & CANESTRI, J. (1993). *The Babel of the Unconscious: Mother Tongue and Foreign Languages in the Psychoanalytic Dimension*, trans. J. Whitelaw-Cucco, Madison, CT: Int. Univ. Press.
- BENEDEK, T. (1952). *The psychosomatic implications of the primary unit: mother-child*. În *Psychosomatic Functions in Women*. New York: Ronald Press.
- BENNANI, J. ed. (1985) *Du Bilinguisme*. Paris: Denoël.
- BION, W.R. (1970). *Attention and Interpretation*. London, Tavistock.
- BOUVET, M. (1958). *Technical variations and the concept of distance*. Int. J. Psychoanal., 39:211-21.
- BUXBAUM, E. (1949). The role of a second language in the formation of ego and superego. În *Psychanalytic Quarterly*, 18: 279-89.
- CASEMENT, P.J. (1991). *Learning from the Patient*. New York: Guilford.
- DE JONGHE, F., RIJNIESE, P. & JANSSEN, R.

- (1992). *The role of support in psychoanalysis*. JAPA, 40:475-99.
- ERIKSON, E.H. (1950). *Childhood and Society*. New York: Norton; London: Imago.
- (1956). *The problem of ego identity*. JAPA, 4.
- ESCOLL, P.J. (1977). *Panel report: The contribution of psychoanalytic developmental concepts to adult analysis*. JAPA, 25:219-34.
- FENISCHEL, O. (1945). *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*. New York: Norton.
- FERENCZI, S. (1911). *On obscene words*. În *Final Contributions to the Problems and Methods of Psychoanalysis*. London: Hogarth.
- FODOR, N. (1950). *Varieties of nostalgia*. *Psychoanal. Review*, 37:25-38.
- FREUD, A. (1936). *The Ego and the Mechanisms of Defense*. New York: Int. Univ. Press (1960).
- FREUD, S. (1895). *Studies in Hysteria*. S.E. 2.
- (1896). *Further remarks on the neuro-psychoses of defense*. S.E. 3.
- (1912). *Totem and Taboo*. S.E. 13.
- (1920). *Beyond the pleasure principle*. S.E. 18.
- (1926). *Inhibitions, symptoms and anxiety*. S.E. 20.
- GARZA-GUERRERO, A.C. (1974). *Culture shock: its mourning and the vicissitudes of identity*. JAPA, 22: 408-429.
- GREENSON, R.R. (1950) *The mother tongue and the mother*. Int. J. Psychoanal., 31:18-23.
- GRINBERG, L. (1992). *Guilt and Depression*. London & New York: Karnac Books.
- & GRINBERG, R. (1989). *Psychoanalytic Perspectives on Migration and Exile*, trans. N. Festinger. New Haven, CT: Yale Univ. Press.
- GRUBRICH-SIMITIS, I. (1984). *From concretism to metaphor*. *Psychoanal. Study Child*, 39:301-19.
- HANDLIN, O. (1973). *The Uprooted: The Epic Story of the Great Migration that Made the American People*. Boston, MA: Little, Brown.
- HARTMANN H. (1939). *Ego Psychology and the Problem of Adaptation*. London: Hogarth; New York: Int. Univ. Press (Eng. Trans. 1958).
- KAES, R. et al. (1959). *Crise, Rupture et Depassement*. Paris: Dunod.
- KARPF, E. (1935). *The choice of language in polyglot psychoanalysis*. *Psychoanal. Quarterly*, 24:343-57.
- KERNBERG, O.F. (1967). *Borderline personality organization*. JAPA, 15:641-85.
- KHAN, M. MASUD (1963). *The concept of cumulative trauma*. În *The Privacy of the Self*. London: Hogarth and the Institute of Psychoanal., 1986.
- KILLINGMO, B. (1989). *Conflict and deficit: implications for technique*. Int. J. Psychoanal., 70:65-79.
- KLEIN, M. (1948). *Contributions to psychoanalysis (1921-1945)*. London: Hogarth.
- (1963). *On the sense of loneliness*. În *On Envy and Gratitude and Other Works, 1946-1963*. London: Hogarth and the Institute of Psychoanal., 1975.
- KOGAN, I. (1995). *The Cry of Mute Children - A Psychoanalytic Perspective on the Second Generation of the Holocaust*. London & New York: Free Association Books.
- (1998). *The black hole of dread: the psychic reality of children of Holocaust survivors*. În *Even Paranooids Have Enemies - New Perspectives on Paranoia and Persecution*, eds. Joseph H. Berke, Stella Pierides, Andrea Sabbadini and Stanley Schneider. London & New York: Routledge.
- (2002). *Enactment in the lives and treatment of Holocaust survivors' offspring*. *Psychoanal. Q.*, 2: 251-273.
- KRIS, E. (1956). *The recovery of childhood memories in psycho-analysis*. *Psychoanal. Study Child.*, 11.
- (1962). *Decline and recovery in the life of a three-year-old*. *Psychoanal. Study Child.*, 17.
- LAGACHE, D. (1956) *Sur le polyglottisme dans l'analyse*. *La Psychanalyse*, 1:167-78.
- LAPLANCHE, J. & PONTALIS, J.P. (1967). *The Language of Psychoanalysis*. New York: Norton, 1973.
- MODELL, A.H. (1976). *"The holding environment" and the therapeutic action of psychoanalysis*. JAPA, 24:285-307.
- MOSES, R. (1978). *Adult psychic trauma. The question of early predisposition and some detailed mechanisms*. Int. J. Psychoanal., 59:2-3.
- POLAND, W.S. (1975). *Tact as a psychoanalytic function*. Int. J. Psychoanal., 56: 155-62.
- RAMZY, I. & WALLERSTEIN, R.S. (1958). *Pain, fear and anxiety*. *Psychoanal. Study Child.*, 13.
- SEARLES, H.F. (1962). *Scorn, disillusionment and adoration in the psychotherapy of schizophrenia*. În *Collected Papers (1965)*.
- SETTLAGE, C.F. (1992). *Psychoanalytic observations on adult development in life and in the therapeutic relationship*. *Psychoanalysis and Contemporary Thought*, 15:349-374.
- STERBA, E. (1940). *Homesickness and the mother's breast*. *Psychiatric Quarterly*, 14:701-707.
- THOM, R. (1976). *Crise et catastrophe*. *Communications*, 25.
- TICHO, G. (1971). *Cultural aspects of transference and countertransference*. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 35: 313-326.

remarci filosofice

Filosofia la călugării dominicani

Jean-Loup d'Autrecourt

Actualitățile filosofice universitare în Franța sunt foarte numeroase. Colocviile internaționale, conferințele, seminariile, școlile și universitățile de vară se succed cu o viteză amețitoare și într-un ritm înfricoșător. Aceste activități cu puternică aparență intelectuală sunt adeseori redundante, monotone și de un nivel intelectual îndoielnic. Una din explicații rezidă în faptul că grupuri restrânse de universitari, care dețin puterea și care au acces la fondurile necesare pentru organizarea acestor manifestări pseudo-filosofice, ocupă în mod abuziv locurile cheie și se reîntâlnesc mereu aceiași în mai toate ocaziile. Modul lor de funcționare este cercul închis. Se întâmplă astfel chiar dacă tematicile sunt diferite și nu corespund specializării lor, chiar dacă publicațiile sunt de orientări contrare concepțiilor profesate și chiar dacă aceeași conferință a apărut deja: mai întâi sub forma unui articol, apoi sub forma unei culegeri de studii filosofice și în fine sub forma unui capitol al unei cărți. Este suficient pentru a exersa o astfel de activitate pseudo-universitară să faci parte dintr-o familie sau dintr-o rețea sau și mai bine spus dintr-o organizație, cam ca pe timpul Evului Mediu. În caz contrar, toate porțile sunt închise.

Decepția tînărului cercetător este cu atât mai profundă cu cât trebuie să facă față unui val uriaș de informații și să selecționeze scrierile de calitate din cantitatea sufocantă de producții mediocre. Inflația filosofică atinge în prezent o spirală amețitoare. La aceasta se adaugă revolta față de elucubrațiile sub-intelectuale pe care le suportă publicul larg, în general și bineînțeles publicul studentesc, în particular. În universitățile franceze predarea filosofiei ține de domeniul fanteziei, al iluziei; puține sunt universitățile unde profesorul este un savant, un gânditor autentic, iar nu un actor care doar interpretează rolul de filosof. Profesorii de filosofie autentici combat în van ca Don Quijote sau muncesc inutil ca Sisif.

Filosofia, în sensul originar al termenului, înțelesă ca "iubire de înțelepciune" este aproape inexistentă în "țara mării filosofii". Spun "aproape" deoarece am avut ocazia recent să uit o parte din aceste gânduri pesimiste și să regăsesc printre membrii ordinului catolic dominican o adevărată oază

de gândire filosofică. În perioada 3 - 9 iulie a avut loc o sesiune filosofică la Saint Jodard (departamentul Loire), organizată de Institutul Saint-Jean (30, rue De-Candolle, 1250 Geneve) sub conducerea părintelui Marie-Dominique Philippe în vîrstă de 92 de ani, fondator al acestui ordin, fost profesor de filosofie la Universitatea din Friburg (Elveția), fost prieten cu Papa Ioan Paul al II - lea. Am avut șansa să descopăr această oază de spiritualitate ca urmare a inițiativei a două prietene Dianne și Patricia.

Programul acestei sesiuni a fost foarte încărcat, dar în același timp foarte bogat. Scularea era la ora 6 și jumătate, iar micul dejun la ora 8. De la ora 8 și jumătate pînă la 9 și jumătate aveau loc întîlnirile și discuțiile între participanți și călugări sau călugărițe. Întîlnirile și discuțiile, care se desfășurau sub semnul prieteniei, au reprezentat de altfel constanta acestei sesiuni de filosofie. De la ora 9 și jumătate pînă la 10 și jumătate avea loc primul curs, ținut de părintele Marie-Dominique Philippe. După o pauză de 45 de minute, urma o slujbă religioasă pînă la ora 1, cînd toată lumea mergea la masa de prînz. Diferitele feluri de mîncare, bine preparate, erau consumate în tăcere. Astfel puteam asculta lectura făcută de un frate dominican a unui articol pe tema Europei, subiect de mare actualitate, mai ales după votul recent al francezilor de refuz iresponsabil al constituției europene. După amiază, continuau întîlnirile amicale, discuțiile prietenești pînă la ora 15 cînd ne regăseam pe ateliere, timp de o oră, în săli de seminar, pentru a discuta problemele filosofice tratate în cursul precedent. În ceea ce mă privește, am avut plăcerea să asist în fiecare zi la seminarul ținut de fratele Marie-Jacques, expert în filosofia și teologia iubirii. Într-o discuție personală mi-a mărturisit că a vizitat Bucureștiul unde a avut numeroase contacte și unde a ținut și niște prelegeri de filosofie. Am discutat despre situația deplorabilă a filosofiei în Franța, despre faptul că ideologiile de tot felul au tendința de a înlocui veritabila reflecție filosofică, că studenții sunt manipulați și astfel îndepărtați de filosofia practică, înțeleasă ca mod de viață, ca gîndire autonomă și originală, ca iubire de înțelepciune și căutare de adevăr. Sintagma "catastrofă inte-

lectuală" este un fel de eufemism care nu ilustrează nici pe departe situația actuală în predarea filosofiei la universitate. Universitatea franceză fabrică funcționari ai filosofiei, iar nu gînditori autentici.

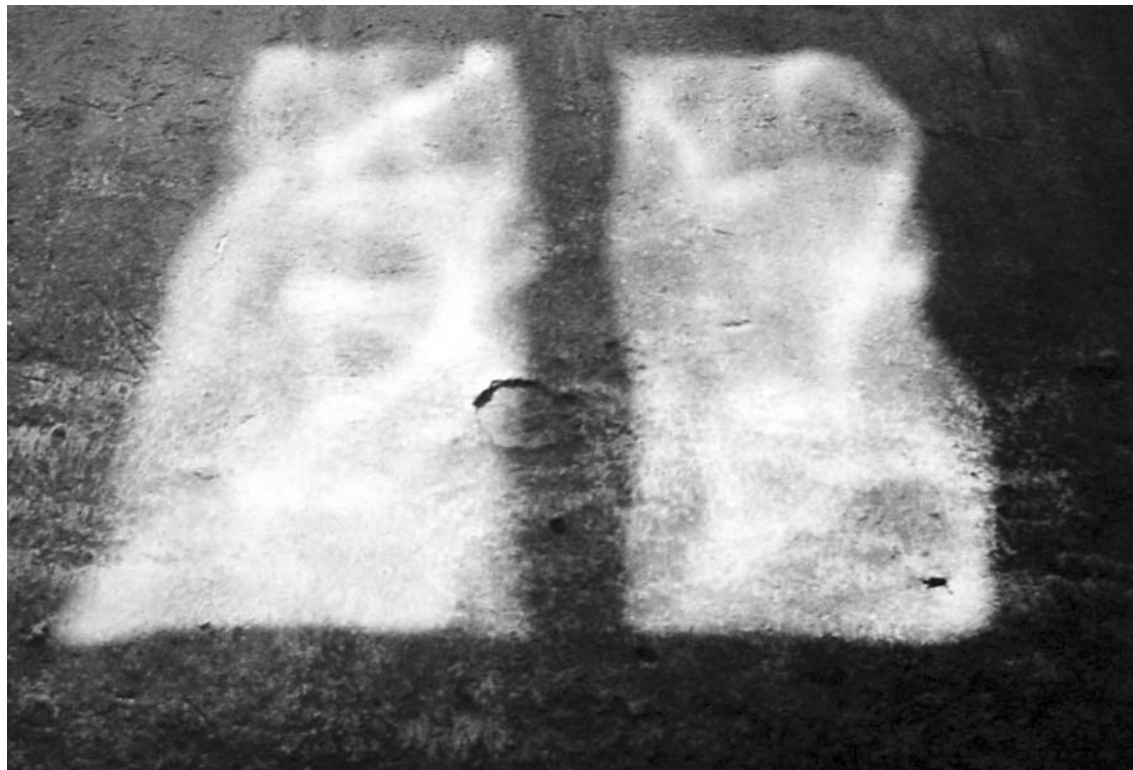
Programul continua cu o gustare în jurul orei 16, prilej și mai favorabil pentru prelungirea discuțiilor în jurul unei cești de ceai sau de cafea. La ora 18 avea loc timp de o oră al doilea curs al părintelui Marie-Dominique Philippe. După cină, ne reîntîlneam de la ora 20 și jumătate pînă la ora 21 și jumătate, perioadă în care părintele Philippe răspundea întrebărilor puse de auditori. La ora 22 și jumătate avea loc stingerea oficială. În cursul acestor discuții și convorbiri l-am cunoscut pe fratele român Dominic, care a absolvit Facultatea de Teologie în România și care a integrat ordinul dominican împreună cu alți cîțiva români și românce. Într-o seară am făcut o lungă plimbare în afara satului, printre lanurile de grîu și am discutat împreună filosofie (Aristotel și Sf. Toma d'Aquino) cu cea mai mare plăcere, atît de mare încît timpul a trecut în mod imperceptibil; la întoarcere am avut surpriza să constatăm că în loc de o oră, cît ne propusesem, am petrecut împreună două ore și jumătate. O altă întîlnire interesantă a fost cu fratele Marie-Dominique, doctor în filosofie cu o teză despre Hegel, unul dintre "asistenții" părintelui Philippe.

În fine, întîlnirea cea mai importantă, care a ținut de un fel de miracol, a fost cea pe care am avut-o cu fondatorul însuși al ordinului dominican Saint Jean, părintele Marie-Dominique Philippe. Lista de audiențe a părintelui era atît de încărcată, că practic îmi era imposibil să-l întîlnesc. Șansa mi-a venit tot din partea Patriciei, prietena care mi-a facilitat toate aceste întîlniri. Am reușit să discut zece minute cu venerabilul profesor de filosofie. Ne-am înțeles imediat. Printre altele, i-am spus că nu sunt un teolog atît de perspicace încît să remarc diferențele între ortodoxie și catolicism și că nu pot, în ignoranța mea, să văd decît locurile de întîlnire, de convergență, ceea ce ne este comun, într-un demers ecumenic cu totul natural. Răspunsul său imediat a fost "Nous sommes des frères" (suntem frați), fapt care m-a determinat să-l îmbrățișez fără ezitare surprinzîndu-l, în mod plăcut, prin gestul meu neașteptat și plin de afecțiune.

Dar acest gest mai avea o semnificație: îmi manifestam astfel mulțumirea față de prelegerile filosofice pe care le ascultasem pe tematici interesante ca: persoana umană, inteligența, iubirea, prietenia, moartea etc. Toate aceste subiecte au fost tratate într-o perspectivă creștină și de pe o poziție extrem de critică față de pozitivismul lui Auguste Comte, un filosof francez materialist și ateu din secolul al XIX-lea. Discutînd cu diferiți interlocutori dominicani, am încercat să le explic că răul cel mare, ocultarea filosofiei tradiționale, nu vine numai de la Auguste Comte și de la Nietzsche, ci de la un întreg curent de gîndire care este pozitivismul logic cu filosofia analitică și cu filosofia limbajului, dominînd practic gîndirea contemporană.

Din păcate, filosofia de origine aristoteliciană, profesată la Institutul Saint Jean, nu are un impact important în Franța, ecourile acestui tip de învățămînt fiind atît de slabe, că numai o întîmplare fericită vă poate conduce pe această cale. În ceea ce mă privește, aștept cu nerăbdare să reiau contactele cu această mișcare filosofică autentică și originală, sperînd să colaborez îndeaproape cu noii prieteni dominicani.

12 iulie, Saint Jodard

interviu

„Nu am nici o legătură cu mediul politic”

De vorbă cu Tudor Giurgiu, Președinte-director general al SRTV

Ioan-Pavel Azap: - Tudor Giurgiu, ca nou Președinte-director general al Societății Române de Televiziune (SRTV), care crezi că este rolul, funcția televiziunii publice? Există și aici un „specific” românesc?

Tudor Giurgiu: - Televiziunea publică trebuie să fie principala sursă de informare a tuturor românilor, un furnizor de divertisment de calitate, un principal difuzor de film - documentar sau de ficțiune - și cel mai important susținător al valorilor autohtone. Poate că sună anost, dar acestea sunt dezideratele stipulate în legea de organizare și funcționare a Televiziunii Române. Nu sunt diferite de ceea ce li se cere posturilor publice din alte țări. Este evident - accentul se mută, în cazul televiziunii publice, dinspre funcțiile de informare și „evaziune”, atribuite mai ales televiziunilor comerciale, spre cea de formare. Specificul românesc se regăsește nu în modul în care televiziunea publică se achită de aceste „sarcini”, ci mai degrabă în conținuturile programelor și în stilul de muncă din interiorul instituției. Aici însă mai e mult de muncă.

- Ce trebuie schimbat în SRTV? Care sunt reperele, la ce se raportează aceste schimbări (modele europene etc.)?

- Așa cum am spus imediat după desemnare, nu mi-am propus să fac schimbări majore într-o primă fază. Nu mă declar pe deplin mulțumit de ceea ce am găsit aici, dar nici nu susțin principiul „schimbare de dragul schimbării”. Inclusiv neajunsurile unora dintre programele tv vor fi eliminate în mod firesc, în momentul introducerii grilelor de toamnă sau, mai sigur, de la începutul anului viitor. Este posibil ca unele schimbări să fie impuse de noua lege de organizare și funcționare, în cazul în care va fi adoptat unul dintre proiectele de modificare discutate în Parlament. De asemenea, rămâne de văzut ce se va întâmpla cu propunerile de modificare a legislației privind colectarea taxei tv, precum și cu contractul cu casa de vânzări ARBOMedia. Veniturile reprezintă una dintre sursele schimbării în orice companie. Cât despre repere și modele europene aș prefera să amânăm discuția undeva mai pe la finalul toamnei când ne vom clarifica strategia legată de drumul pe care vrem să-l urmăm.

- Ce-ți dorești de la propriul mandat? O televiziune după „chipul și asemănarea” ta, după propriile gusturi în materie de televiziune, sau un compromis, o sinteză între ceea ce dorești tu ca persoană și preferințele marelui public?

- Să rămână în istoria televiziunii ca unul dintre cele mai echilibrate mandate. Propriile mele gusturi în ce privește televiziunea nu au prea mare legătură cu misiunea strict legată de management pe care am acceptat-o. Nu mă voi comporta precum tristele figuri ale trecutului care cereau diverse chipuri sau programe pe TVR în funcție de gusturile fiecăruia.

- Despre SRTV s-a afirmat adesea că este aservită puterii politice. A fost, este, va fi? Cum vei elimina / evita această stare de fapt sau simplă suspiciune?

- Același lucru s-a afirmat și despre alte televiziuni, despre ziare, posturi de radio... Pun aceste discuții pe seama anului electoral. În ceea ce mă privește, nu am nici o legătură cu mediul politic, desemnarea mea s-a realizat strict pe baza performanțelor personale în mediul privat, în domeniul cinematografiei și publicității. Dacă au fost sau nu acte de servilism politic, nu este de datoria mea să le constat. Există CNA, există mecanisme interne de reglare a unor asemenea probleme, fără ca managementul să aibă vreo implicație în constatarea cazurilor și elucidarea cauzelor, ci doar să le sancționeze atunci când ele se dovedesc. Dacă au existat cazuri de aservire politică nu le pot pune, în acest moment, decât pe seama subiectivității fiecărui reporter, realizator, redactor, producător în parte. Ceea ce nu înseamnă că un întreg angrenaj de 3.000 de oameni este aservit politic!

- Care crezi că este rolul asociațiilor profesionale de presă din România (Clubul Român de Presă etc.)? Sunt ele funcționale, utile? Cui: profesioniștilor presei, publicului?

- Același ca al oricărei forme de asociere profesională - să contribuie la stabilirea unor reguli generale, comune tuturor actorilor din domeniul respectiv, la schimbul de informații și cunoștințe, la îmbunătățirea mediului profesional, la susținerea membrilor breslei aflați în situații limită sau la sancționarea celor care se abat de la principiile general acceptate. Utilitatea este valabilă în toate cele trei sensuri. Clubul Român de Presă, de exemplu, este un tip special de organism, reunind atât patronatul, cât și profesioniștii. În general, în alte industrii, patronatul are asociații distincte de cele ale profesioniștilor. Au fost numeroase cazuri în care CRP a reacționat prompt în vederea protejării deontologiei jurnalistice sau a normării acestui domeniu. Demersurile sale de auto-reglementare în domeniul presei scrise sunt binevenite, în condițiile în care nu există un „CNA” în acest sector. Există, mai nou, și organizații ale consumatorilor de media. Ceea ce iar este laudabil.

- Despre cultură se spune că este greu vandabilă, că n-are audiență, că se adresează unui segment îngust de public, mai ales în televiziune. Ce politică îți propui, în noua calitate, vizavi de cultură?

- A considera cultura un „produs” greu vandabil este mai degrabă o scuză pentru cel care caută cu orice preț senzaționalul și producția facilă. Unele dintre emisiunile cu succes la TVR sunt tocmai cele culturale - Profesioniștii, Garantat 100%, Travelling circular. Nu este ușor să realizezi astfel de emisiuni care cer o atenție

specială în conceperea genericelor, în documentare, în post-producție. Asta înseamnă timp și fonduri. Succesul nu se măsoară doar în cota de piață, ci și în calitatea publicului și în reacțiile provocate în rândul liderilor de opinie, al presei de specialitate sau în mesajele provenite de la public. Am fost surprins să constat că tocmai un post de nișă cum este TVR Cultural a avut o creștere de audiență în ultima perioadă, raportat la audiențele înregistrate în același interval al anului trecut. Asta nu înseamnă însă că nu vom regăsi atât în grila Culturalului cât și a altor posturi-surori și emisiuni terne, plicticoase care riscă să dea apă la moara celor care susțin că nu e cazul să promovăm atât de mult educația și cultura. În mod clar, voi fi partizanul culturii la tv, cu condiția să fie gândită și „împachetată” bine și profesionist.

- Cum se împacă noua ta funcție, noua responsabilitate cu calitatea de director al Festivalului Internațional de Film Transilvania (TIFF)?

- Festivalul merge mai departe iar poziția mea va fi una evident onorifică. Cred că aportul meu în ce privește organizarea va fi unul tot mai mic și multe din sarcini vor fi preluate de colegii mei din echipa de organizare, care au deja o experiență importantă și sunt absolut convins că vor face o treabă foarte bună. Directorul artistic al TIFF, Mihai Chirilov va prelua o mare parte a atribuțiilor mele așa încât tranziția va fi extrem de calmă. Sper să pot veni la Cluj într-o formă mult mai relaxată la anul față de stressul care mă cuprindea an de an.

Interviu realizat de
Ioan-Pavel Azap

aduse de la chioșc

Vocile romancierilor în presă

Substanțial, elegant, profesionist – în nota cu care ne-a obișnuit – este numărul din mai al revistei *Familia*. Rețin atenția cronicile literare și de artă, „critifricțiunile” domnului Simuț vizavi de *Dicționarul Echinox*, preocuparea excentricului Ovidiu Pecican pentru *Folclorul așa cum îl știam...* Este evocată, la trecerea prea rapidă în neființă, personalitatea criticului de teatru Dumitru Chirilă – colegii din redacția revistei orădene, cărora li se adaugă Liana Cozea și Gheorghe Grigurcu, semnează emoționante documente despre „spiritul aristocratic” al domnului Chirilă.

Grupajul care dă însă greutate acestui număr este ancheta inițiată de Traian Ștef, sub titlul *Diaspora scriitoricească și oglinda de acasă*. În argumentul acesteia, autorul *Epistolelor către Alexandros* schițează o istorie a suspiciunii breslei, boală de care scriitorimea (o demonstrează și recente scandaluri Doinaș și Uricaru) suferă și azi. De această maladie au scăpat – mai devreme decât ceilalți – scriitorii din diaspora. Ei și-au (re)dobândit primii libertatea. Sint, de aceea, chemați să răspundă trei dintre cei mai nonconformiști și incomozi prozatori din literatura română actuală: Paul Goma, Norman Manea și Dumitru Țepeneag. La întrebarea „Cum poate scriitorul din diaspora atrage atenția asupra culturii române?”, Paul Goma răspunde: „Tentativele oficialo-guvernamentale de a promova cultura română peste hotare au avut și vor avea aceeași eficacitate ca, de pildă, tentativele de a rentabiliza agricultura, de a repara drumurile, de a proteja copilul și femeia: nulă”. Întrebat „Cum

apreciați receptarea operei Dv. în țară?”, romancierul Norman Manea observă că „încă înainte de 1989, cărțile mele au început, în vestminte adesea excentrice și strâmte, o bizară migrație prin țări și limbi, căutându-și interlocutorul. Revenirea lor în patria lingvistică a expatriatului a produs, previzibil, ecouri variate, de la tăceri semnificative, la jeturi veninoase de respingere și la saluturi entuziaste, venind, acestea, din fericire, dinspre o nouă generație de lectori”. La aceeași întrebare răspunde, acid, și Dumitru Țepeneag: „Receptarea operei mele e pe drumul cel bun. Cel mai greu a fost în primii ani, când criticii ori nu aveau la dispoziție cărțile mele care, firește, apăreau treptat, ori pur și simplu nu aveau chef să le citească (...) Un caz interesant e criticul Nicolae Manolescu care mă neagă tacit, adică fără să-și dea osteneala să argumenteze ori măcar s-o spună negru pe alb. Mai grav decât omisiunea mea din canonul Manolescu e aceea a lui Sorin Titel: poate cel mai bun romancier al generației ‘60”.

În destul de puține cazuri, e adevărat, presa cotidiană dă o mână de ajutor culturii autohtone, dedicându-i o pagină, sau chiar două, de ziar. Bine informate și sobre, citesc articolele Cristinei Modreanu sau ale lui C. Stănescu din *Gândul*, după cum nu ratez paginile de cultură ale ziarului *Ziua*, de la cronicile profesionale semnate de Ion Bogdan Lefter sau Luminița Marcu, la *Pizzicato*-ul lui Dan Petrescu și interviurile Iolande Malamen. Numărul de marți, 12 iulie 2005, al ziarului *Ziua* consemnează dialogul Iolande Malamen cu

scriitorul băimărean Adrian Oțoiu, autor orgolios, dificil și taciturn, care coboară greu în arena publicisticii. Oțoiu despre comoditatea vieții scriitorului în provincie: „Aș putea s-o continui pe coarda apologiei autoexilului provincial (deși, let me remind you, Provincia este o invenție a Metropolei și are ciudata însușire că rămîne invizibilă în ochii locuitorilor ei). Bruno Schulz a frământat toată viața noroiul și praful străzilor din Drohobici. Faulkner a inventat nu numai comitatul Yoknapatawpha ci și-a inventat și propriul conac, Rowan Oak, în Oxford, Mississippi”. Distanțându-se de colegii săi optzeciști sau mai tineri, Oțoiu le pasează acestora defectele prezente (și) în construcția propriului roman de debut (supralicitata, la vremea respectivă, *Coajă a lucrurilor* era un volum artificios, didacticist): „Necazul nostru (și mă includ și pe mine în acest pronume) este că punem prea mare preț pe multă inteligență, pe jocurile meta- și intertextuale, pe istețimea ironiei, pe ingeniozitatea tramei narative și pe subtilitatea cablajelor simbolice. Și în același timp tindem să uităm prea ușor că literatura ar trebui să înceapă cu o emoție autentică și să se termine tot astfel”. Finalul interviului este, într-adevăr, o splendidă mostră de emoție pură, de... vizionarism cărtărescian: „...Cartea din care fiica mea Iasmina va citi nepoților ei peste 50 de ani va fi subțire și flexibilă ca o batistă, va avea o singură pagină ce va imita perfect hîrtia velum, iar pe această pagină procesorul nanoscopic integrat în fibră va putea scrie (...) fiecare pagină din literatura lumii de la Homer pînă la 2055”. (C.R.)

(urmăre din pagina 8)

„coți” (ani) pe care i-a primit condamnatul. Deținuții sunt recrutați dintre dezertori, borfași, ucigași, tineri legionari. Ca unic exemplar, Menahem Fermo reprezintă pe „comunist-sioniști”, deocamdată o categorie mai puțin vizată. Alături de persecuția temnicerilor și a companionilor de celulă, mediul carceral e dominat de specia democratică, proliferantă, a păduchelului (*Peduculus humanus*), care acționează nediscriminator, indiferent la culoarea politică a deținuților. Căci în acest mediu pestilențial „nu era nimeni iertat de tovarășia lor”(p.104). În ciuda prigoanei, spiritul onest îl obligă pe autor să remarce, comparativ cu alte țări, situația specială a evreilor din România antonesciană, dar și a mișcării sioniste, în scrisoarea din 24 septembrie 1944: „Față de felul cum trăiesc și cum mor astăzi evreii din Europa întreagă, cei din București sunt ca într-o oază în mijlocul deșertului; față de mișcările de rezistență din răsărit și din apus, ceea ce facem noi aci e o nimica toată”.

De altfel spre sfârșitul războiului, Mișcarea Hașomer Haționi reușește să coordoneze primele operațiuni de emigrare spre Ereț Israel. Un episod inedit al acestui eroic și tragic exod al evreimii române spre patria mitică a strămoșilor merită reținut, pentru a sublinia încă o dată spiritul obiectiv al memorialistului, capabil să arunce, printr-o confesiune nudă, netrucată, o lumină neconvențională asupra unor personaje istorice controversate, cum ar fi cea a mareșalului Antonescu: „O parte a călătorilor erau pe vapor, alții așteptau să se îmbarce. A apărut pe chei – spre mirarea generală – mareșalul Antonescu, venit în inspecție (poate în legătură cu trupele care se retrăgeau în vremea aceea pe la Odesa), s-a apropiat de ei și le-a spus: «Copii, eu unul vă doresc să ajungeți cu bine, deși cu barca asta mă îndoiesc». Pe de o parte le-a dat curaj, pe de altă parte le-a mărit îndoielile. De exactitatea

citativului nu sunt sigur; de autenticitatea faptului nu am nici-o îndoială” (p. 143).

Nu mai puțin dramatice sunt evenimentele relatate despre perioada în care, după doi ani petrecuți în Palestina, aflată încă sub mandat britanic, autorul revine într-o Românie „sărăcită și cenușie”, cu oameni „trști și ostili”, într-o țară ce schimbă jugul hitlerist cu cel al dictaturii comuniste. În 1946 țara cunoaște un climat de ocupație, în care minoritatea evreiască are dramele, oportunitățile și cedările ei. Minoritatea se simte din nou amenințată, iar „evreii se îngheșuie să emigreze cu toți”. Autorul se reîncadrează la „Astra Română” și în mișcarea sionistă a organizației Mișmar, participă la ședințe în care se bate ritmat din palme și se strigă până la răgușeală „Stalin, Stalin” sau se înfierează, cu mînie proletară, titoismul. Menahem Fermo remarcă maniera de acțiune tot mai agresivă a ideologiei comuniste, dar și paradoxala repulsie a unor conaționali, caracterizați ca oportuniști sau fanatici, „față de sionism și față de Israel”. E silit el însuși să consulte operele clasicilor marxist-leninismului și lucrările tătucului Stalin. În curând, ca urmare a directivelor venite de la Moscova, sionismul e condamnat în oficiosul *Scânteia* ca un „curent politic naționalist, reacionar al burgheziei evreiești”. În iunie 1952, Menahem Fermo e arestat, supus unor lungi și chinuitoare anchete. Strategia anchetatorilor comuniști e bazată pe metode ce vizează privarea de drepturi elementare: privare de somn, de mâncare, de aer liber, expunere îndelungată la frig sau căldură, la umezeală sau uscăciune excesivă, interzicerea de a sta culcat, privare de îngrijire medicală etc. Tortura psihologică e sofisticat dozată, cu un cinism nuanțat de la un anchetator la altul. Ca majoritatea memorialiștilor detenției, Menahem Fermo depune tulburătoare mărturie despre suferințele îndurate în închisorile unui sistem politic ce pune crima la baza ideologiei sale. Lumea

închisorilor e rememorată în tablouri sumbre, dar în care culorile sunt încă extrem de vii. Portretele pe care le face torționarilor comuniști sunt efectuate cu o apă tare, în care realismul ajunge fără prea mari eforturi la caricatură. Indiscutabil, autorul a învățat între zidurile întunecate ale pușcăriilor comuniste să cerceteze oamenii cu multă finețe psihologică. Chiar și unii din membrii lotului de sioniști sunt surprinși în linii morale deloc măgulitoare. A.L. Zissu apare în paginile acestui epistolar ca „omul cel mai orgolios din câți am văzut vreodată”. Mișu Benvenisti e surprins în momente de oscilație a stărilor sufletești, ca un idealist rupt de realitate, pendulând între extreme, obsedat „de moarte și de sinucidere”. Francmasonul Bocelli, ce se eschivează de la corvoada colectivă, „pretinzând că e bolnav”, se dovedește unul din delatorii („ciripitori”) notorii ai celulelor. Tablourile sunt veritabile exerciții de dezvăluire a unei lumi infernale, în care sinceritatea brutală a mărturisirii se face cu răceala executării unui ecorșeu existențial. Mărturisirile sunt făcute cu onestitatea unui om ce simte că nu mai are nimic de pierdut, decât eventualul respect față de sine însuși. De aceea, ca victimă a regimului stalinist, fostul chiriaș al închisorilor nu ezită să dea în vileag și numărul mare de conaționali pe care-i întâlnește în cadrul sistemului represiv, cu nimic mai breji decât ceilalți. Nu lipsesc din această galerie de portrete, dominată de figuri brutale și cinice, nici personaje luminoase, cum ar fi Gic Linger (cel care-și „păstrase o înfățișare omenească între livizii și strămbii care populau celula noastră”) sau profesorul universitar Petre Stănescu, care-l învață, dintr-o tradiție orală, „poezii compuse în închisoare de Radu Gyr, Nichifor Crainic și alții”.

tradiții

Narațiuni mitologice în Țara Moților

Traian Vedinaș

Locuitorii Țării Moților își concentrează zestrea culturală într-o trecută civilizație a lemnului ce mai are supraviețuiri doar aici. Acești "moți" sau "țopi" - de la germanul zopf = coadă/cosiță - dispun însă și de o cultură orală - din care au ieșit oarecum horele și baladele - structurile versificate - și au rămas narațiunile, poveștile, de prim-plan fiind cele care mitologizează istoria locală în evocări despre Horea și Avram Iancu, eroii lor cu adevărat nemuritori. Să reproducem narațiunea șoferului Beni (66 de ani) - nu ne-a spus numele întreg, moții au încă neîncredere în străini, după cum au încrustat și în proverb: "Ca să câștigi încrederea unui moț trebuie să mănânci cu el un sac de sare" - din Mățișești. "Un nepot de-a lui Horea îi ducea de mâncare aici la Scoricot. Trif Andrei cu doi feciori din Trifești, Oneț Nuțu, Neacș și alți pădurari și vreo câțiva oameni au urmărit copilul, nepotul lui Horea și s-or luat după el. Undeva, când or trecut muntele, l-au prins pe copil, i-au dat câteva.

- Măi copile, de nu ne spui unde-i unchiu-tu, te și omorâm. Nu te duce la el, tu numa' spune că unde-i.

- No, acolo îi unchiu'.

Pe copil l-or îndreptat către casă și or mers și l-or prins. Prima noapte or venit cu el până în Mățișești. În Mățișești, în casa aia unde sta Tonceanca bătrână, acolo și-o și scris numele în latină. Pădurarii n-or trecut zăua cu el din Mățișești în jos, se temeau de lume. Că i-a prinde lumea și o să-l scape pe Horea. Și o stat până sara acolo închis. Sara l-o coborât până-n Arada. Totuși s-o dus vestea prin Costești, prin Mățișești, prin Trifești că l-or prins pe Horea. Dimineața cică or venit vreo sută, două de oameni, unde-i primăria acuma, să-l scape, dar au apărut jandarmii ungurești, sau cum era atunci, și l-au luat până-n ziuă și or trecut cu el. L-au dus până în Abrud în ziua aia. În Abrud este o casă vis-a-vis de Detunata, scrie pe ea: "Aici o stat arestat Horea și Crișan în ziua de 23 spre 24 decembrie". Deci au făcut un popas, o zi la Mățișești, după aia în Abrud, după aia l-or luat și l-or dus până la Alba Iulia. Dar, ca să vezi o judecată, l-or purtat pe Horea cu căruța cu cai și cu Cloșca, până în Deva i-or dus, să arate jafurile ce le făcuseră revoluționarii. L-au dus până în Deva și înapoi la Alba Iulia.

Atuncea era lumea mai primitivă. Țăsta, Horea, o fost un pic mai înțelept, că o fost în Primărie la Albac un fel de deputat, cum sunt acuma. Drumurile ce le-o făcut i le-o plătit în secret preotul din Albac.

Trecând de la Huedin spre Crasna, o făcut o Biserică la Țizer (Cizer). Acolo o avut și-o muiere, a doua femeie. O avut doi feciori.

În timpul revoluției, zice că mai mult sta cu femeia aia.

Horea o fost un om foarte de distracție și horea foarte frumos. Nu l-o chemat pe el Horea din naștere, pe el l-o chemat Nicola Vasile a Ursului. Lumea îi zicea Horea că horea pe toate drumurile. O făcut Biserica din Țizer, lângă Crasna.

Când o fost gata judecata l-o întrebat Horea pă Cloșca:

- No, cum îi?

- Amu suntem gata.

Primiseră sentința pentru moarte. Trasul pe roată". (Mățișești, comuna Horea, jud. Alba, 10 iulie 1999).

Despre Avram Iancu ne povestește Dinu Ilnuț (96 ani) din Lipaia:

"Avram Iancu o fost un bărbat vrednic, geaba săracu' că o ajuns de-o murit în dunga drumului, la Țebea o murit. Țăla o fost un om vrednic. O venit împăratu până aicea după Avram Iancu, pe Valea Bistrei, să-l ducă cu caii că atunci nu erau trenuri. Avram Iancu s-o încălțat cu o opincă și un papuc și o înșeuat o vacă.

- No, gata, haida.

Nu l-o dus, o zăs că-i bolund. Din năcaz, că-o fâgăduit împăratu că-i dă Ardealu', o bolonzât Iancu. Din năcaz o bolonzât. Apoi o umblat pribeag prin lume, la Țebea o murit lângă un fag. Acolo l-o și îngropat.

O fost om deștept. O venit aici în Bistrița. Umbla prin toate satele să-și adune oameni. De multe ori o venit ungerii pe Arieș în sus. El o fost pe coastă, acolo pe dealuri cu poporul, o răsturnat pietre și bolovani după ei și i-o omorât pe ungeri și or fugit ungerii iară. De trei ori or venit ungerii să-l prindă și nu l-or putut prinde. A treia oară o fost pe Abrud, i-or făcut jeburi în piele ungerii și i-or băgat sare, o vrut să-l omoare. O fugit iară Iancu la Câmpeni. La urmă o bolonzât de năcaz.

La Cluj o cerut la Împăratu' să-i dea Ardealul și Împăratu' i-o poruncit să meargă la el.

- De ce să meargă un bolând la un mincinos?, o zăs Iancu. La Împăratul i-o zăs mincinos" (Lipaia, com. Bistra, jud. Alba, 5 iulie 1999).

Cultura orală a moților e fixată în continuă rememorare a figurilor lui Horea și Iancu. Narațiunile nu sunt liniare, ci oarecum fragmentate, atât datorită regulilor rememorării, dar mai ales datorită faptului că povestitorii, poate ultimii cu relatări specifice despre cei doi eroi, și-au construit narațiunea din surse diferite, cu aceeași proiecție însă de certă mitologizare, atât a lui Horea, cât și a lui Iancu.

Povestitorii din Țara Moților nu-i evocă însă numai pe Horea și pe Avram Iancu - eroi ai mitologiei lor istorice -, ci evocările prind contur și când e vorba de mitologia locală, de Omul Pădurii și Vâlve, cele care rătăcesc cărările oamenilor. Astfel, Ion Narița din Sohodol știe cum arăta Omul Pădurii și a văzut Vâlve. Să-i urmărim povestea: "Omul pădurii avea plete până-n călcâie. Arăta așa cum arată scoarța copacului, iar părul era ca o coadă de cal". De la Omul Pădurii, povestitorul a trecut repede la Vâlve, pe care nu numai că le-a văzut, dar și-a și împletit viața cu ele. Relatarea lui este astfel mai mult decât fascinantă și face din Țara Moților un veritabil tărâm mitologic al Vâlvelor: "Mergând la biserică într-o zi, dimineața la Înviere, aici la pârăul Țăcului mergeam cu-n lămpăș în mână. Mă trezii înapoia mea cu o grămadă de pietre rostogolindu-se. M-am gândit că era un om beat. Dar n-am văzut pe nimeni și sunt sigur că era ea, Vâlva.

Dormeam într-o seară la Ghelari. Eram patru inși, trei dormeam jos, iar un frate de al meu

dormea sus, pe otavă. Și duminica ortacii s-or culcat acolo afară la o jiredie și eu m-am dus la locul meu în șură. Ortacii mi-au zis să nu mă duc acolo, dar mie acolo-mi plăcea. M-am culcat și nici n-am adormit bine că atâta o venit un urât pe mine și am sărit. O fost Vâlva acolo, dar noi n-am știut. Fratele meu o rămas acolo cu noi că era beteag la un picior. O rămas acolo și noaptea o venit la el Vâlva și l-o tot pipăit că el o avut curaj. Dimineața, fratele meu o ieșit de acolo și la poartă era un bătrân pe scaun care l-o întrebat de ce s-o trezit așa de dimineață. Și, apoi după ce i-o povestit ce i s-o întâmplat, i-o zăs că acolo-i Vâlva, și că nu trebuie să doarmă acolo singur. Că la doi, la trei nu vine, numa' la unu. Aia nu era de ziuă, era de noapte. Aia pe care am văzut-o eu în pădure era de ziuă, alea de noapte numa cât te sperie, nu le vezi.

O fost o nuntă de Vâlve. Da' le-or spăriet. Erau fel de fel de culori. Veneau pe șes așa în horă și tăți bine se uitau la ele.

Atunci erau ușor de văzut, dar acuma nu le mai poți vedea că or crescut pădurile. O fost o nuntă de Vâlve de ziuă. Alea de noapte au altă treabă. Sparie. Da' dacă spui la cineva, nu te crede. Nu toți le văd, numai anumiți oameni. Nu-ți ajută la nimic, da' nici rău nu-ți fac. Or venit de peste vale. Asta o fost prin '49. Nu puteai să le vezi la față, muzica nu o auzai, vedeai numa cum le săltau rochiile. Era timpul fânului. Dacă ajungeai acolo și intrai între ele, te amețeau, atâtea te învăteau.

Un frate al meu o plecat din Gura Abrudului spre casă și de pe la mijlocul drumului, el s-o trezit la Canea-n vale. O dat în urma Vâlvei și asta îl ducea. Nu-l ducea nimeni, dar mergea pe urma ei până se trezea. El credea că merge pe drumul bun, dar el era rătăcit" (Sohodol, județul Alba, 29 iunie 2000).

Cele două tipuri de narațiuni, cea istoric-mitologizantă despre Horea și Iancu și cea mitologică despre Vâlve se desfășoară în același spațiu al Țării Moților, în care narațiunea mitologizantă preamărește spiritul eroic și tragic al celor două figuri istorice, iar narațiunea mitologică e o confirmare a conviețuirii cu sacralul. Este vorba de un sacru "văzut" și asumat existențial, cum existențial

este asumat și tragicul din destinul lui Horea și Avram Iancu. Spațiul Țării Moților, din perspectiva celor două tipuri de narațiuni, este deopotrivă un spațiu al istoriei eroice, dar și al unei istorii sacre, o istorie sacră ce nu e plasată în "timpul acela", ci într-o istorie reală - povestitorul nostru a văzut Vâlve în 1949 - ceea ce înseamnă că sacralul este conceput ca actual în timpul real al existenței trăite.

nopti și zile

Istoria patriei și a partidului

Mihai Bărbulescu

În 1976 s-a introdus în planurile de învățământ de la toate facultățile din România, indiferent de profil, un curs obligatoriu de „Istoria patriei și a partidului” de un semestru. Scopul principal era unul ideologic: istoria Partidului Comunist Român și, mai ales, realizările „epocii de aur” trebuiau, în felul acesta, să fie readuse încă o dată în memoria tinerilor. În subsidiar, cursul trecea în revistă întreaga istorie a României, ceea ce nu era chiar rău – în tot răul este și un bine – mai ales că numărul orelor de istorie din școli tocmai fusese redus. Așa că, până în 1989, am predat acest curs la diferite facultăți din Universitate și din Politehnica clujeană.

Niciodată n-am depășit anul 1947 în relatarea evenimentelor din România. Prin urmare, fără socialism și fără epoca de aur. De altfel, nimeni nu a cerut vreodată o programă a acestui curs (sau, cel puțin, mie nu mi s-a cerut) și nimeni nu a verificat ce anume se preda la acest curs. Încercam să las ceva în mintea studenților care, oricum, nu erau prea încântați că li se cerea o disciplină în plus. Nu priveau acest curs cu aversiunea ori cu neplăcerea cu care, de regulă, era privit cursul de „Socialism științific”, dar nici departe de acea situație nu eram. Și atunci încercam să le comunic ceva care i-ar putea interesa din istorie, ori elemente de cultură care le lipseau. Când vremea ne permitea, ne plimbam pe străzi. Discutam despre biserici, palate, stiluri

artistice și epoci. Clujul oferă destule pretexte pentru discuții istorice. Decembrie 1989 m-a prins cu un asemenea curs la Facultatea de Farmacie. În ianuarie 1990, odată cu dispariția cursului de „Socialism științific”, a dispărut și „Istoria Patriei și Partidului”. Le-am comunicat studenților că întâlnirile noastre încetează. Peste câteva zile m-au căutat pentru a-mi aduce în dar o carte, pe care iscălise întregul an. Am fost fericit. Reușisem ceea ce părea incredibil. Niciodată n-am avut o satisfacție mai mare în cariera mea didactică.

În acei ultimi ani '80 țineam lecții de Istoria României și la niște cursuri de ghizi pentru turism, organizate de o instituție de cultură din Cluj. Nici aici nu prezentam istoria contemporană, cu atât mai mult, cu cât eram convins că viitorii ghizi pentru turism intern aveau nevoie, pe lângă o orientare generală, de o istorie a monumentelor. Așadar, accentul trebuia pus în primul rând pe antichitate și pe evul mediu. Este posibil ca și aici programa să fi prevăzut „epoca de aur”, dar nimeni n-a verificat vreodată dacă făceam acele lecții.

La începutul anului 1990, prin februarie, în plină desfășurare a cursului, mi s-a comunicat noua programă: „cum au pus mâna comuniștii pe putere după al doilea război mondial”, „dezastrul provocat de cooperativizarea agriculturii și de industrializare” etc. etc. În acel moment am anunțat că renunț să mai fac cursuri de istorie la

respectiva instituție. M-am cutremurat. Cine erau acei „istorici”, acei „specialiști” care au putut să schimbe, din mers, macazul? Când avuseseră vreme să „gândească” noua programă? Ce încredere se poate avea în cei care „știu” peste noapte cum trebuie rescrisă istoria? Nu cumva, prin '47, unul, pe nume Roller, a făcut la fel?

Numai filmele despre înființarea „Întovărășirilor agricole” ori a „C.A.P.”-urilor, realizate în anii '90, mi-au produs o scârbă similară. Cu 30 de ani în urmă scenariul era: chiaburii, împreună cu elementele dușmănoase din munți (se evita numirea lor, de pildă, cea de legionari) se opun colectivizării, pentru care militează personajele pozitive: țărani săraci și muncitorii veniți pentru a-i ajuta, inclusiv nelipsitul secretar de partid cu șapcă. În anii '90 am văzut același film, dar „pe dos”: personajele pozitive sunt cei din munți, împreună cu frunzașii satului, cu preotul, cu – eventual – fiul acestuia, și care se opun sărăntocilor repede cucerțiți de noua ideologie comunistă, se opun miliției opresive, secretarului de partid tembelizat etc. etc.

M-am săturat de propaganda ieftină, de oriunde ar veni, m-am săturat de șabloanele „tête-bêche”, ca la cărțile de joc cu care se joacă popa prostu' pe maidan.

tutun de pipă

Florica

Alexandru Vlad

Baba Florica a intrat în conflict cu vecinul de la a treia casă de ea. Cu capul gol și cozile albe prinse sub guler s-a dus sprijinindu-se în băț până la el să-l convingă să dea muzica mai încet. Pur și simplu îi vuia capul, ritmul o ridicase din pat, o făcuse să iasă din umbra răcoroasă a casei. Parcă se ridicase de pe patul de moarte, pe care se așeza ca de probă câteva ore în fiecare zi. Omul a informat-o că se întâmpla să fie ziua lui și că, la urma urmelor, în curtea lui face ce pofteste. Muzica se răspândea pe toată ulița făcând colbul să vibreze. Omul scosese un casetofon enorm în geam și dădea folclor la toată populația. Ce fel de folclor? Folclor cu bași. Un *booster* de discotecă părea să facă valuri virtuale în aer. Păsările intimidat tăceau ca amuțite. Până și cocoșul cel gălăgios se făcuse nevăzut pe undeva pe unde erau buruienile mai dese, aținându-și aproape toată liota de găini.

Baba cleptomană veni înapoi, străbătând ulița spre casă, tot așa cum plecase. Parcă era filmată cu încetinitorul, prin valuri de căldură. Junele cu cămașă roșie o urmărea cu privirile din poartă cu mâinile în șolduri, cu ochii opaci din cauza băuturii.

- N-are nări, îmi spuse femeia de parcă ar fi făcut o simplă constatare de entomolog. Cică-i ziua lui! Da' multe zile mai are!

Îl cunoștea, probabil, mai bine ca mine. Doar că remarcă aceasta, venind la o babă care trecuse de nouăzeci de ani, avea ceva destul de ambiguu. De parcă ar fi fost nemuritoare.

Apoi baba începu să blesteme, cum avea de fapt obiceiul, se transformă într-o erinie. Blesteme crunte, lipsite de culoare, dar oricum mai rele decât orice pedeapsă administrativă pentru conturbarea liniștii publice. Continuă să blesteme învărtindu-se prin curte, blestemă în timp ce urca scările de lemn cu cele trei trepte, blestemă în târnaș și dispăru în gaura neagră a ușii. Apoi apăru din nou. Lucrurile nu se puteau termina așa.

- Ajunge-ar ca mine! Își încheie ea inventarul anatemelor.

Asta ar fi însemnat încă vreo șaiszeci și cinci de zile de naștere, am informat-o eu, probabil petrecute, cel puțin prima jumătate, cu muzică și băutură.

- I-am dat bani împrumut, să aibă de autobuz, își aminti ea. Să surzească!

Faptul că se considera destul de aproape de întâlnirea cu Dumnezeu îi dădea parcă un ascendent. Dumnezeu era un instrument atotputernic pentru împlinirea voinței ei neputincioase. Pentru a face în lume ordinea pe care și-o dorea. O lume pașnică, arhaică în care

timpul stă pe loc și nimeni nu-i mai numără anii. Trecuseră zilele când o lua spre livezi cu un cârlig pe umăr și cu un sac sub braț, devalizând tot ce-i cădea în cale. Se aținea în propria curte și, ca printr-un revers, lumea începea s-o agrezeze și acolo.

Altfel ulița era pustie de parcă pe lume ne-am fi aflat numai noi. Pe cer apăru un uliu care se rotea încet, scanând pământul de dedesupt, dar baba bombănea fără să se uite în sus. Nu m-aș fi mirat prea mult să se repeadă de-acolo, din înălțimi, și să-l înhațe pe junele în cămașă roșie ca pe Ganymedes. Dar în scurtă vreme se făcu nevăzut, percepând probabil undele sonore care ajungeau până la el. Mi-am aprins pipa și din neatenție am scăpat scrumul și m-am ars zdravăn. Poate că blestemele babei nu erau bine dirijate. Pentru orice eventualitate am intrat înăuntru, la adăpost de soare, păsări răpitoare, blesteme și inerția unei zile de vară în care nu aveam nimic de făcut. Imediat ce am închis ușa infrasonetele ritmice nu se mai simțiră, în casă parcă se înmagazinase tăcere, și am privit platanul pick-up-ului pe care se afla un disc cu *Stabat Mater* a lui Pergolesi, dar am renunțat.

ex-abrupto

Ziarista

Radu Țuculescu

Mioara Răvășel e proaspăt angajată în redacția unui ziar, pe post de redactor plin. Tatăl ei este un om influent, politician de profesie, de când l-a făcut mă-sa numai politică a visat și a mâncat, indiferent de anotimp, indiferent de vremuri, adaptându-se cu ușurință, mulțindu-se după cerințe, mutându-și fesele dintr-un partid într-altul, în funcție de necesități. El mai este, deasemenea, bun prieten cu șeful cel mare al respectivei publicații. Dar nu despre tata e vorba acuma, ci despre fiică. Mioara Răvășel nu scrisese, pînă la angajare, nici un rînd de publicistică, nici de altă natură... ziaristică. Dar asta-i un mizilic, ea e absolventă de institut superior, se va descurca minunat. A afirmat, din prima zi, că ăstea-s fleacuri, jurnalistică poate să facă oricine, doare puțin fler să ai iar ea are cu sacul, poate scrie despre orice, n-are importanță tema. Colegii s-au abținut de la ironii fățișe, știind despre prietenia tată-șef. Odată cu primele texte

redactate, proaspetei angajate i se descoperiră calități nebănuite. Avea un scris frumos, de mînă, aplecat spre stînga, încă nu învățase claviatura calculatorului (în studenție practicase șofatul și călăritul) dar urma să învețe. Și mai avea ghidușe greșeli de ortografie. Scria: miau spus, pute-ți, noștrii și multe altele. În general, însă, particula „ți” era constant despărțită astfel: merge-ți, face-ți, realiza-ți, constata-ți etc. I se îndreptau, tacit, greșelile de ortografie. Se rîdea, pe ascuns. Căci Mioara Răvășel era bună de gură. Stătea mult timp în biroul redactorului șef. Lua mereu cuvîntul la ședințe, combătea, avea idei, propuneri de tot soiul. Dădea sfaturi colegilor. Fiind, deci, bună de gură, fu trimisă tot mai des la diverse adunări, manifestări mondene ori mai puțin, mese rotunde, simpozioane. Ca un reprezentant de bază al ziarului. Mioara Răvășel, printre altele, nu scăpa ocazia de a spune tuturor că, de fapt, ea face tot ziarul, ea le indică colegilor ce să scrie, le

oferă cele mai babane teme, dar o face dezinteresat, fără a se gîndi la glorie. În schimb, se gîndește la Uniunea Europeană, se gîndește că locul ei este acolo, dincolo, unde va fi nevoie de cadre bine calificate, în curînd. Iar mai bine ca ea la jurnalistică și politică, cine naiba să se priceapă? Că doar și ăia or avea nevoie de jurnaliste nu doar care să scrie bine dar să fie și bune de gură. Îndrăznește, inventive, fanteziste.

Nu la puțin timp după angajare, Mioara Răvășel începu să primească premii din partea conducerii superioare a ziarului, pentru munca neostoiită depusă. Asta-l înfurie de-a binele pe un coleg care se duse direct la șef și-i vorbi de supărarea sa. Șeful îi explică, cu voce moale, că Mioara Răvășel, sărmana, are o pasiune care o ruinează, pur și simplu. Coleționează ceasurile de marcă. Și atunci, cite un premiu ici colo, e bine venit pentru sărmana fată. Colegul rămase consternat. Copleșit de uluială, nu comentă. Nu spuse nimănui ce a aflat. Dar, se gîndi că e timpul să coleționeze și el ceva. Broaște țestoase, de exemplu.

aspiratorul de nimicuri

Reabilitarea caprei, iubitul de la Internet și animația estivală a degetelor de la picioare

Mihai Dragolea

O cucoană, destul de slabă la minte, purtătoare încăpățînată de chiloți tanga, cu amant disproporționat de tînăr, îmi propunea, cîndva și în dulce bătaie de joc, să mă ocup de capre; chiar am fost surprins, dama în cauză se referea la “capră” precum se aude des și prostește “vacă”; dama ceva știa, anume faptul că îmi sunt dragi caprele cu patru picioare, cu lapte-mediment, blana de purtat, carne de preparat sofisticat, cu încăpățînări inexplicabile, libere practiciene ale unui soi de terorism cu stăpînii din dotare.

Și a fost o dimineață cînd am auzit o minunăție de știre: americanii cei atît de ciudați au recunoscut - descoperit, tot una e! - valoarea de excepție a caprelor! Da, și-au dat seama pînă și ei că au de-a face cu ființe de soi bun, că sunt folositoare și altfel decît în mod tradițional: caprele sunt bune pe post de pompieri! După studii îndelungate și observații minuțioase, stăpînii lumii au văzut că pot miza pe capre la caz de incendiu, drept pentru care le-au acordat calificarea de pompieri; turme tradiționale de capre sunt angajate pentru prevenirea și chiar stingerea incendiilor, atrăgătoarele patrupeze rezolvă, în mod organizat, necazurile cauzate de incendii; frumos, nu-i așa?! Pe cînd savuram vestea promovării caprei la rang de pompier, am fost întrerupt de telefonul unei doamne, cum că a părăsit-o iubitul virtual; jale cît cuprinde, lacrimi, stupoare, durere, mizerie, dezamăgire, indignare și pe deasupra, uluitor, afirmația trăznitoare: “Așa-mi trebuie, am fost o capră!”. Ca într-o repriză de

haz de necaz, am încercat să-i lămuresc recent descoperitul statut al caprei, abilitată să stingă flăcările, nu să le provoace; încă tînăra doamnă n-avea chef de povești cu capre-pompier, era sincer îndurerată de deznoadămintul păgubos și total neprevăzut al unei sitorii amoroase mai ciudate. În urmă cu cîteva luni de zile, destul de tristă și singură, juna doamnă s-a pus, din plictis și curiozitate, să navigheze pe internet; după cîne știe cîte curse, și-a fixat atenția asupra a trei domni trăitori pe meleaguri diferite; după îndesirea mesajelor, sensibilă doamnă l-a ales chiar pe cel mai european dintre toți; după vorbă, după port - dar invizibile ele fiind deductibile doar cu ecranul computerului înainte - înaltul funcționar european e un domn aflat la vremea maturității depline, inteligent, cult, manierat, cinstit, animat de cele mai nobile intenții, eminentemente serios. Din duioasa lor corespondență rezulta că întîmplarea produsă de navigația pe internet are toate șansele să se preschimbe într-o relație solidă și curată, limpede și transparentă, îndată ce el, europeanul, va poposi pe meleagurile noastre. După cîteva luni de tandră conviețuire virtuală, înaltul funcționar european o confruntă pe cea care, acum, se consideră o “mare capră” cu primul incendiu; adică, sobru și cu sufletul sfîrtecat de durere, o anunță că se face întuneric pe internet, el fiind pur și simplu agresat, tulburat, confiscat, răpus de “o mare dragoste veche”; hait, tînăra doamnă își cam perpeleşte blănița la așa incendiu sentimental, dar - “capră” socotindu-se ea! - rezistentă prin tăcere

îndurerată, totuși. După o scurtă vreme, nenea europeanul luminează, din nou, internetul, asta spre a o vesti pe biata capră că, gata!, incendiul s-a stins și fără participarea ei, nădejdea în înflorirea poianei amorului palpită intens; în atari condiții, navigația celor doi protagoniști zici că se petrecea pe mări de lapte și miere; și mai și, navigatorul european o anunță pe sensibilă femeie cum că a încălecat valul potrivit, vine, îi va face o surpriză de proporții. Firesc, pe doamna în cauză, oarecum sătulă și ea de atîta navigat virtual o cuprind emoțiile, se tot gîndește ce și cum va fi la îndelung așteptata întîlnire, ar vrea să fie totul plăcut, romantic, luminos, agreabil, distins, așa cum rezulta din zisele internetului ei de toate zilele; ca să se poată ocupa pe îndelete de detalii, avea și ea, normal, nevoie să știe, cît de cît, conturul mării surprize pe care i-o promisese selectul funcționar european.

Spunea ea, sărmana, că simte cumva că iese fum fără foc, prea era zgîrcit civilizatul funcționar european cu amănuntele legate de venirea lui în țara noastră, adică a tuturor posibilităților extreme. Și așa s-a făcut că a fost un banal sfîrșit de săptămînă cam ploios; așa, călare pe marele val al surprizei, distinsul funcționar european i-a transmis încă tinerei doamne că, da, va veni pe meleagurile noastre, să vadă și el cum mai funcționăm, dar se va duce să fie întîmpinat cu pîine, sare și alte celea de către o altă doamnă băștinașă; călărind valul european al internetului, funcționarul chiar i-a oferit păguboasei doamne surpriza unui incendiu de proporții, să tot fie “capră” pricepută în a-l stinge; la vreme estivală, de obicei, degetele picioarelor doamnelor sunt cuprinse de o tonică animație; cum povestea ce incendiu a provocat înaltul funcționar european, degetele doamnei dormitau resemnate în niște sandale destinate a fi purtate în alte ocazii, promise la vremea entuziaștelor croaziere pe internet.

teatru

Atelierul din Cetate

Festivalul Internațional de Teatru „Atelier”, ediția a XIII-a, Sighișoara, 6-12 iunie 2005

Claudiu Groza

După douăsprezece ediții desfășurate la Sfântu Gheorghe, Festivalul de Teatru „Atelier” s-a „strămutat” – provizoriu, definitiv?, nu se știe încă – la Sighișoara. Un spațiu foarte potrivit, din punctul meu de vedere. A demonstrat-o cea de-a XIII-a ediție, cu un program foarte bun și o atmosferă specială.

Festivalul a debutat într-o manieră absolut neconvențională, cu un spectacol muzical, desfășurat chiar după discursurile de deschidere, în sala mare a Primăriei – o sală cu arhitectură admirabilă, foarte potrivită pentru o sumedenie de manifestări culturale. *Leția de muzică a lui Hamlet* a fost prezentată și „pigmentată” scenic de actorul timișorean Attila Balázs. Reprezentația aduce în prim-plan secvențe din creația pentru teatru a compozitorului Cári Tibor, unul din foarte puținii muzicieni români care scriu sistematic pentru scenă. Am asistat la un concert-spectacol proaspăt, dinamic, plin de umor, în care s-au interpretat fragmente muzicale din mai multe montări ale lui Victor Ioan Frunză, între care *Leția, Făt Frumos din lacrimă, Hamlet, Turandot*. Pentru fiecare din aceste producții teatrale, Cári Tibor a compus câte o „coloană sonoră” integrală, precum se practică în cinematografie. Bucățile ce alcătuiesc *Leția de muzică...* acoperă cam toată gama de abordări componistice: de la secvențe foarte ritmate la altele elegiace și de la prelucrări de teme clasice la creații originale surprinzătoare. Cári se mișcă la fel de natural în spațiul muzicii simfonice ca și în jazzul contemporan. Merită remarcați și ceilalți protagoniști ai acestui concert: Ștefania Chițulescu, Daniela Torok, Boris Gaza, Ion Codrea (soliști), George Catarov, Florin Deac, Bodo Tibor, Bodo Zoltan și Ovidiu Mihăiță. *Leția de muzică a lui Hamlet e*, încă, un eveniment atipic pentru teatrul românesc. Dar un eveniment, fără îndoială.

Un spectacol de text, nu prea „ofensiv” în ordine scenică, a fost *Spălătorii de creiere* de Matei Vișniec, realizat de Michel Vivier la Théâtre de la Presqu'île din Granville (Franța). Concepția

regizorală a fost intenționat convențională, cu un joc actoricesc și o mișcare scenică reduse la minimum, tinzând să pună în valoare replicile și situațiile dramatice ale textului, pur și simplu. Un text excepțional, de altfel, scris într-o franceză plină de savoare și substanță. Dacă n-ar fi existat bariera lingvistică, publicul ar fi rezonat, cu siguranță, mai atent la acest spectacol. Pentru formula pe care o propune, *Spălătorii de creiere e* o realizare cu totul onorabilă, deși aparent desuetă în România de azi, unde modalitățile de expresie teatrală mizează predilect pe imagine.

Experimentul Boal, spectacol-coproducție Fundația Concept București și Teatrul Ariel Tg. Mureș, a marcat o altă tendință din teatrul contemporan: cea interactivă, cu miză declarată socială. Formula a fost teoretizată și aplicată inițial de brazilianul Augusto Boal, sub numele de „Teatrul Oprimaților”. Fundamental, metoda propune sensibilizarea publicului cu privire la anumite situații cu impact public și crearea unei atitudini sociale față de subiectul în cauză. Proiectul realizat în România s-a înscris în cadrul campaniei *Nu da șpagă!* „Metoda Boal” se bazează pe improvizarea unei situații subsumate temei alese – cum se dă șpagă în sistemul medical, în cazul acestei reprezentații –, urmând ca spectatorii să-și prezinte, prin joc sau remarci de pe margine, punctul de vedere personal. Un tip de teatru comunitar, de educație publică, posibil eficient prin accesul său în cât mai multe zone ale societății. Firește, un rol esențial pentru succesul proiectului îl au chiar actorii. În cazul *Experimentului...*, Monica Ristea, Rudolf Moca, Andi Brânduș și Viorel Meraru, „moderați” de regizorul Gavril Cadariu, au reușit să dinamizeze o sală destul de blazată, cu critici sceptici și colegi ai protagoniștilor. Ceea ce demonstrează că metoda e eficientă.

Beautiful Whiteness s-a intitulat splendidul spectacol realizat de Uray Peter cu studenții anului IV - secția maghiară de la Facultatea clujeană de Teatru, în coproducție cu Silence

Matei Vișniec și actorii din *Spălătorii de creiere*

Theater și Panboro Szinhaz (Budapesta). Plecând de la *Trei surori-le* cehoviene, regizorul compune un spectacol de teatru gestual, care exhibă, în manieră uneori onirică, alteori brutală, relațiile, interacțiunile, conflictele dintre personajele piesei. O „interpretare” excepțională nu doar regizoral, ci și actoricesc (au jucat David Attila Peter, Skovran Tunde, Vig Agnes, Gyorgyjakab Melinda, Both Eszter, Szekrenyes Laszlo, Nagy Attila, Fehervari Peter și actorul Teatrului Maghiar din Cluj Sinko Ferenc). Lipsa replicilor, eliminarea oricărui element convențional de montare, punerea accentului pe expresia corporală, pe semnul uman construiesc un spectacol de mare frumusețe și forță de sugestie. Din punctul meu de vedere, *Beautiful Whiteness* e una din cele mai reușite montări cu/după piesele cehoviene. Uray Peter a sesizat perfect întreaga încărcătură subtextuală a piesei, iar concepția regizorală a pus în valoare tocmai acest subtext. Cât despre tinerii actori, ei ar merita „exploatați” in corpore, de o singură instituție teatrală, pentru că dau senzația unei echipe bine sudate.

Tot în linia teatrului de mișcare a evoluat atelierul susținut de Ulrike Doepfer (Germania) cu studenți de la Academia de Teatru din Tg. Mureș. Exercițiile din cadrul atelierului au urmărit să familiarizeze participanții cu noțiunile elementare ale mișcării corporale. Un prim pas către o modalitate de expresie bazată pe ritmul interior și pe focalizarea energiilor pentru a crea un discurs artistic.

Micul club *Insomnia* s-a dovedit sufocant-neîncăpător pentru spectacolul *Zaruri și cărți* de Tommy McWeeney, jucat de Florin Piersic jr. și Petre Fumuru. Din nou un spectacol de text, jucat pe un spațiu foarte limitat și bazat pe exploatarea expresivității actoricești. Piesa lui McWeeney parodiază mediul mafiot. Cei doi eroi sunt un patron de cazinou ilegal, unde se folosesc cărți măsluite, și subordonatul său cam tăntălu. Intriga dramatică valorizează un vid de comunicare, subordonatul neînțelegând prea bine subtilitățile înșelătoriei la care e părtaș. Florin Piersic jr. și Petre Fumuru au jucat „așezat” și savuros, cu ridicări și coborâri ale temperaturii dramatice, spre deliciul asistenței. *Zaruri și cărți* face parte dintre acele spectacole care pot recâștiga publicul românesc de teatru. A demonstrat-o, încă o dată, reprezentația de la Sighișoara.

Aș comenta *Îngerul electric* de Radu Macrinici, montat la Teatrul de Nord sătmărean de Ovidiu Caița, în tandem cu *Stop the tempo* al Gianinei Cărbunariu (Teatrul „Luni” de la Green Hours & dramAcum). Ambele spectacole sunt construite pe texte de mare duritate, cu eroi adolescenți. Ambele transmit un mesaj traumatic, ambele par minate de o doză de cinism. Totuși, valoarea lor e vizibil inegală. Favorizat ar fi *Stop the tempo*, unde dramaturgul e și regizor. Fenomenul ar merita de altfel discutat public, pentru că majoritatea spectacolelor pe texte românești ale căror regizori nu sunt și autori dau senzația că au fost citite greșit. E și cazul lui Ovidiu Caița, al cărui spectacol filiază corect

Beautiful Whiteness

textul, dar fără a-i percepe și evidenția punctele de forță. Avem de-a face astfel cu un demers de tip exterior, în care violența, dezabuzarea, teama, trauma, naivitatea – pe scurt, toate nuanțele scriiturii dramatice – se estompează, făcând loc doar tușelor nete, groase. Un erou e excesiv violent, brutal, „simplu”, eroina nu depășește stadiul de găsculiță vulgară, rolul, fundamental, al Electricianului își pierde sensul simbolic etc. Personajele devin neverosimile, întrucât incapabile să parcurgă traiectul de experiență existențială liminară pe care îl presupune intriga dramatică. În versiunea lui Caița, *Îngerul electric* nu e un spectacol prost, ci doar prea „cuminte”, fad, citit/înscenat fără vlagă, accentuând prejudecata că piesele autohtone sunt slabe. Actorii – Camelia Curuțiu, Dorin Ceoarec, Ciprian Scurtea, Ion Tifor, Ciprian Vultur ș.a. – au jucat decent în linia propusă regizoral. Unica problemă a acestui spectacol e inabila concepție/lectură regizorală. El ar putea fi însă refăcut.

Mult mai bine condus și, prin urmare, mai eficient și mai convingător a fost *Stop the tempo*, al cărui scenariu preia ceva din intriga *Îngerului electric*. În piesa lui Macrinici, cei trei adolescenți în pragul sinuciderii sunt salvați de Electricianul-înger care ia curentul; la Gianina Cărbunariu trei tineri taie firele de alimentare ale unor cluburi și discotecă, încercând și ei „salvarea” celorlalți. Coincidență tematică? Dezvoltare a unui subiect „de uz public”? Pastişă? E nesemnificativ pentru comentariul de față.

Stop the tempo are exact forța de sugestie care-i lipsește spectacolului sătmărean. Se vede aici și cinismul, și dezabuzarea, și alienarea eroilor, dar și trauma lor, nevoia de afecțiune și comuniune, maturizarea forțată și dureroasă, fronda ca semnal de alarmă. Spectacolul e ritmat, de aceea interpretarea celor trei actori – Rolando Matsangos, Paula Gheorghe și Maria Obretin – e mai ofensivă și mai convingătoare. Firește că Gianina Cărbunariu nu putea să rateze lectura propriului scenariu dramatic, încât dilema de mai sus rămâne de actualitate.

După un proiect discutabil cu *Nijinski*, prezentat într-o ediție anterioară a „Atelier”-ului, coregrafa Mălina Andrei și actorul Filip Ristovski, împreună cu scenografa Delia Tancău și compozitorul Vasile Malic au realizat un spectacol pe texte de Salvador Dali – *Dali-Avida Dollars* (Fundatia Sound of Progress, The McClinton Foundation și Casa de Cultură „N. Bălcescu”, București). O adevărată reușită, care devoalează atât disponibilitatea interpretativă deosebită a lui Ristovski – aici el susține foarte bine un recital complex și solicitant, care include monoloage, secvențe dansate și integrarea într-un spațiu scenografic fluid și aglomerat – cât și talentul Mălinei Andrei, care compune un spectacol coerent, bine structurat și dinamic. Completat de o coloană sonoră foarte bună, de o scenografie ofertantă și de secvențe video, *Dali-Avida Dollars* e un portret de care, cred, Dali însuși ar fi fost mulțumit.

Scurt, extrem de alert și exploziv-comunicativ a fost un alt spectacol de teatru-dans, *Prin gâtul sticlei & Silent talk*, compus și interpretat de Veronika Knytlova și Tereza Ondrova (Compania VerTeDance, Praga). Reprezentația se desfășoară într-un ritm fulminant, irezistibil, reproducând parcă ritmul vieții contemporane. Apropierile/depărțirile dintre doi oameni, tatonările reciproce, asperitățile și răsfăturile, chiar o subtilă și senzuală dimensiune erotică sunt, toate, conținute în *Prin gâtul sticlei*, spectatorii fiind de fapt, așa cum și afirmă una din dansatoare, niște *voyeuri* avizi. *Silent talk* este un discurs despre inter-acțiunea umană, care sondează mai degrabă fețele întunecate, traumatiche ale

Așteptându-l pe Godot

existenței. Două propuneri excelent gândite și interpretate.

Revelația acestei ediții a „Atelier”-ului a fost ultimul spectacol: *Așteptându-l pe Godot* după Beckett, realizat într-un termen record de Szabo K. István sub egida Teatrului din Turn al Sighișoarei, în cadrul proiectului „Teatrul de mâine – în spațiul de ieri – pentru publicul de azi”, finanțat de Programul Cultural Elvețian în România și Ministerul Culturii și Cultelor. Un spectacol inedit din multe puncte de vedere, începând de la spațiul de joc – splendidă, aparent interminabilă Scară acoperită, care datează din 1642 – și până la actorii proveniți din cam toate punctele cardinale ale țării.

Plecând de la ipostaza – nu foarte cunoscută – a unui Beckett implicat socio-politic, adversar al fascismului și voluntar postbelic în Crucea Roșie, regizorul propune un *Godot* în care dimensiunea ontic-absurdă se sublimază într-una social-absurdă. Lipsa de logică a vieții nu se datorează atât indiferenței divine, cât derivei, patologiei umane. Godot nu mai e neapărat o entitate care să dea *sens* vieții; el ar trebui mai degrabă să-i dea *logică*. Deocamdată, entropia domină și omenirea, și pe indivizii ce-o alcătuiesc.

Acțiunea pare să aibă loc pe un câmp de luptă abandonat, populat de personaje debusolate, grotești uneori, la limita normalității alteori. Mereu pomenitul Godot capătă și el varii înfățișări, de la cea de salvator la cea dictatorială, amenințătoare, vindicativă. Se conturează astfel un discurs teatral polisemantic, frisonant, care provoacă/preinde implicarea. Un spectacol de mare, chiar terifiantă, frumusețe, în care ni se vorbește despre căutare, deznădejde, speranță, comuniune. Tot ce ține de uman, în cele din urmă.

În versiunea scenică a lui Szabo K. István, *Așteptându-l pe Godot* e un spectacol de mare impact, care ar merita reprezentat de cât mai multe ori. Un produs compact, unitar, în care actorii – Vitalie Bantaș, Nelu Roman, Nicu

Mihoc, Inna Andriucă și Zeno Apostolache – sunt nu doar niște *interpreți* impecabili ai unei piese, ci niște *militanți* – cu toată încărcătura de sensuri a termenului.

Marele merit al spectacolului de la Sighișoara este că el se adaugă noii tendințe de re-lectură a dramaturgiei absurdului, ai cărei exponenți sunt Tompa Gábor, Victor Ioan Frunză și, cu ani în urmă, tot pe un text beckettian, *Oh, ce zile frumoase!*, Radu Tempea. O tendință care ar merita, probabil, și o dezbateră teoretică aplicată.

Despre foarte reușita versiune radiofonică a piesei *Amalia respiră adânc* de Alina Nelega, montată de Gavril Cadariu la Radio Târgu Mureș în interpretarea Monicăi Ristea, voi scrie după premiera aceleiași piese la Teatrul Ariel, în toamnă, proiectul părându-mi-se cu totul special mai ales datorită forței textului dramatic. *Amalia respiră adânc* e o monodramă unică în peisajul literar românesc, iar înscenarea sa constituie o provocare.

„Atelier”-ul sighișorean a fost mai mult decât un festival de teatru. A fost un spațiu de comunicare, de empatie, așa cum rar se întâmplă în mediile artistice. Acest lucru s-a datorat cu siguranță și locului, dar mai ales *oamenilor Cetății*, pe care-i veți cunoaște curând, căci *Cetății Atelierului* îi voi dedica un text separat.

Deocamdată, nu se știe dacă Festivalul de Teatru „Atelier” va rămâne la Sighișoara ori va itinera după cum itinerează tenacele său creator Radu Macrinici. Eu aș pleda pentru Sighișoara, dar asta înseamnă o mai mare implicare a autorităților în susținerea unei manifestări deja prestigioase. Comunitatea a reacționat mai prompt și poate că tot comunitatea va crea un curent de opinie favorabil pentru ca „meșteșugarii” „Atelier”-ului să reînvie spiritul cultural al Cetății lor.

muzică

Întâiul simpozion de jazz de la Jupânești - Banat

Virgil Mihaiu

Între 27 iunie - 3 iulie 2005 a avut loc întâiul Simpozion de Jazz de la Jupânești, o superbă comună situată la poalele Munților Poiana Ruscăi, lângă Făget, în estul Banatului. Cum au ajuns acolo - pe filieră *Fulbright* - câțiva distinși profesori americani, plus o serie de valoroși jazzmeni români și tineri reprezentând viitorul acestei arte în țara noastră? La origine s'a aflat un proiect quasi-utopic (așa cum sunt, de altfel, majoritatea întreprinderilor ce țin de miracolul jazzului), pus la cale de dinamicul profesor/șef de orchestră/maestru al trombonului Tom Smith (actualmente angajat la Mott College/Michigan) și de cutezătorul jazzman/apreciatul contrabasist Johnny (Ioan) Bota. Amândoi au lucrat intensiv la edificarea primei facultăți cu profil jazzistic din România. Dacă la București, Cluj și Iași funcționau deja secții cu un asemenea profil în cadrul instituțiilor muzicale de învățământ superior, iată că doar Universitatea particulară *Tibiscus* din Timișoara, animată de doamna Augusta Anca, vedește curajul de a deschide o Facultate de Jazz și Pop, purtând cel mai potrivit nume: *Richard Oschanitzky*. Într'adevăr, timișoreanul Richard Oschanitzky poate fi considerat fondatorul de geniu al școlii jazzistice românești și merită să fie onorat (măcar postum) în acest mod.

Organizatorii au reușit să imprime lansării acestui proiect dimensiuni realmente fastuoase. În prima zi a fost programată o deschidere festivă, din care am reținut îndeosebi câteva idei pragmatice expuse de Tom Smith și de asociatul său Rick Condit, saxofonist, profesor la McNeese State University/Alabama și ex-lector *Fulbright* la secția de jazz a Conservatorului din Iași. Ambii au relevat interesul pe care autoritățile din țara lor îl manifestă actualmente în răspândirea jazzului, ca o contribuție originală a Statelor Unite la patrimoniul cultural mondial. Însăși colaborarea dintre Smith și Bota s'a putut materializa grație, în primul rând, susținerii moral-materiale primite din partea Asociației Internaționale a Educatorilor de Jazz (*I.A.J.E.*) cu sediul în U.S.A., cunoscută pentru amplitudinea planetară a activităților ei. Pe de altă parte, Tom Smith a pledat ferm pentru ca talentații noștri tineri muzicieni să încerce să-și valorifice cunoștințele îndeosebi în patrie și să nu își facă iluzii legate de emigrare. Smith ne-a reamintit că americanii preferă să ia în considerație partea plină a paharului, în timp ce tendința noastră (a europenilor, în genere) este să ne plângem că paharul e pe jumătate gol. Dinamicul profesor consideră că integrarea României în UE este iminentă și că, dacă ai noștri tineri nu vor ști să profite de numeroasele oportunități existente aici, se vor trezi că muzicieni din țările vecine le vor ocupa locurile. La aceeași reuniune inaugurală am avut fericirea să-l cunosc personal pe dirijorul Peter Oschanitzky, fratele marelui dispărut și să urmăresc o filmare din anii 1970 a televiziunii daneze, atestând excelenta colaborare dintre big band-ul Thad Jones/Mel Lewis și Aura Urziceanu. Prezentarea, datorată mult-îndrăgitului Florian Lungu, s'a extins, ca de obicei, peste limitele de timp fixate, astfel încât mica alocuțiune de 7

minute pe care o pregătisem conform înțelegerii prealabile cu Johnny Bota a rămas nerostită. Nici o problemă: generoasa revistă clujeană *Tribuna* îmi permite să-mi exprim liber punctele de vedere măcar în paginile sale, dacă ambianța acustică globală e tot mai bruiată de fenomene antiestetice (fapt confirmat de toți oaspeții noștri, indiferent din ce țări provin).

Numeroșii participanți la aceste veritabile cursuri de vară s'au deplasat apoi spre Jupânești. Un ținut mirific, dominat de câteva gracile biserici din lemn multiseculare. La sediul de vară al Fundației Augusta există cu adevărat condițiile necesare unor cursuri intensive de jazz. Rețeaua de telefonie mobilă nu funcționează, stressul televiziv e inexistent, în schimb liniștea și frumusețea peisajului cuceresc necondiționat orice suflet de artist. Autoritățile locale, reprezentate prin dl. primar Dorel Covaci și dl. Ioan Oltean, directorul Casei de Cultură din Făget, în strânsă colaborare cu d-na profesoară Augusta Anca, au făcut tot posibilul pentru ca săptămâna petrecută aici de toți participanții să rămână de neuitat. Alături de cei doi profesori americani antemenționați, au mai ținut aplaudate prelegeri și ateliere de improvizație contrabasistul Brian Torff de la Fairfield University, gitaristul Tom Wolfe de la University of Alabama, pianista Florence Melnotte de la A.M.R. Geneva/Elveția (exact clubul în care avusesem privilegiul de a-l admira în concert, în 1993, pe unul dintre favoriții mei - Paul Bley, în compania contrabasistului Gary Peacock!). De asemenea, am savurat prezența vibrafonistului israelian rezident în Los Angeles, Eldad Tarmu, care intenționează să petreacă un an la Timișoara ca profesor invitat al Facultății *Richard Oschanitzky*.

Dar dincolo de activitățile didactice, locul mustea de inspirațiune jazzistică. Tom Smith și-a luat foarte în serios rolul de coordonator al întregii „tabere”, ca să nu mai vorbesc de felul său unic - entuziast și entuziamant - de a se dăruia acțiunii de edificare a unui big band. Alături de oaspeți, din această orchestră - pregătită să dea un concert la Timișoara ca încununare a zilelor de studiu - făceau parte consacrații scenei românești - Ion Baci la pian, Liviu Butoi și Garbis Dedeian la saxofoane, Johnny Bota și Pedro Negrescu la bas, Tony Kühn la gitară, Sebastian Burneci la trompetă, Dinu Simon și Luq Dolga la baterie. Prin zonă și-au făcut apariția și alți reprezentanți ai jazzului bănățean: Horia Făgărășanu, Bela Kamocsa, Beatrix Imre și super-talentați reprezentanți ai noii generații, precum vocalista/flautista Cristina Păcuraru sau violistul Sașa Bota. Apropo de *schimbul de mâine*, într'una din seri am asistat la repetițiile unui grup de elevi timișoreni, ce merită deplină susținere în primaveralul lor demers: Ovidiu Andriș/vibrafon, percuție, tobe, Sebastian Spanache/keyboards și compoziții, Teodor Groszmuk/bas, Vlad Popescu și Dan Mureșan/ ambii violoniști, Alex Cena/ghitară. Aproape de miezul nopții, sonoritățile diafane emise de acești juni rezonau în pavilionul discret luminat, desprins parcă dintr'o stampă japoneză. O efigie dintre acelea care se imprimă pentru totdeauna în memoria afectivă a criticului de jazz.

Johnny (Ioan) Bota

La fel ca și jam session-urile nocturne, stârnind probabil nedumerirea viețărilor din acel fericit colț de paradis. La fel ca și studentul Radu Cipa, testând de pe o colină capacitatea trombonului de a genera ecouri din munții înconjurători. La fel ca procesiunea sătenilor cu icoane, lumânări și prapori înspre cimitirul situat lângă bisericuța de pe deal, în timp ce repetițiile big band-ului condus de Tom Smith erau în toi. La fel ca impresia deosebită pe care mi-au lăsat-o tinerii noștri dornici să aprofundeze arta jazzului, cu nimic inferiori colegilor lor din alte țări mai prospere. Iată și alte nume demne de reținut: ghitariștii George Dumitru și Dan Mitrofan, trombonistul Vlad Agachi, basistul Răzvan Cojanu.

Să mai spun că, scoși din malaxorul preocupărilor cotidiene, ni s'a oferit la Jupânești ocazia de a dezbate chestiuni muzicale și de mare anvergură culturală cu adevărați oameni de jazz. Schimburi de idei cu oaspeții noștri de pe mapamond, dar și cu pianistul-prin-excelență și adevăratul teoretician al actului improvizatoric, Ion Baci, sau cu publiciștii de jazz Florian Lungu și Alex Șipa.

Că lucrurile se leagă de la sine, mi-au dovedit-o amfitrionii mei, care l-au elogiat pe consăteanul lor Dumitru-Dorin Prunariu, primul român ajuns în cosmos, care își petrecea vacanțele în acest spațiu unde se născuseră alți doi pionieri ai zborului: Traian Vuia și Aurel Vlaicu. Ei bine, imediat după escapada de la Jupânești am ajuns (pe calea aerului) la Moscova, într'un context despre care voi relata cu altă ocazie. Fapt e că acolo am avut șansa să mă conving de valoarea umană deosebită a excelenței sale dl. Prunariu, în calitate sa de ambasador al României în Federația Rusă. Printre calitățile domniei sale se numără, nu în ultimul rând, și aceea că îi place muzica de jazz.

film

Second hand

Ioan-Pavel Azap

El, Petru (Mihai Călin), un tip bogat și fără griji, o violează pe ea, Ioana (Alexandra Dinu) - parcă așa se numește personajul, n-am reținut -, elevă de liceu, după care ea se duce la el și îl imploră în genunchi și cu lacrimi în ochi să o ierte, ceva de genul: „Iartă-mă, îmi pare rău că m-ai violat!”... Așa ar trebui, probabil, să reacționeze și spectatorii în fața scenaristului Radu F. Alexandru și a regizorului Dan Pița, cerându-și iertare că au fost... Aici verbul „a viola” ar trebui înlocuit cu un alt verb, mai frust, pe care nu că nu l-ar suporta hârtia - dacă l-a suportat pelicula celor doi?!... -, dar lăsam cititorii să-l ghicească. La atât se poate rezuma „trama” celui mai recent film al lui Dan Pița, *Second hand* (România, 2005; cu: Mihai Călin, Alexandra Dinu, Răzvan Vasilescu, Vlad Zamfirescu, Radu Panamarenco), un regizor foarte bun pe vremuri, mai precis înainte de 1989 (să amintim, la întâmplare aproape, *Nunta de piatră* - 1972 și *Duhul aurului* - 1974, realizate împreună cu Mircea Veroiu, *Filip cel bun* - 1975, *Concurs* - 1982 sau *Pas în doi* - 1985), care, din nefericire, ca aproape toți confracții de generație, după '90 a călcat tot mai anapoda prin bălării. Până să ajungem însă la violul pomenit mai înainte, trec vreo 30 de minute de film în care nu se întâmplă nimic, și nu se întâmplă nimic nu pentru că

acesta ar fi mersul poveștii, ci pentru că autorul / autorii nu reușesc să spună nimic. Adevărul este că nu au ce spune.

Petru e un tânăr bogat, orfan, dar cu o avere considerabilă, moștenire de la răposatii lui părinți, care face chefuri - altceva nu ni se spune despre el -, la care, normal, se bea, se prizează droguri și... se violează în grup. El o iubește pe Ioana (repet, n-am reținut numele personajului), dar are un mod ciudat de a-și manifesta sentimentele: o violează, ba, mai mult, nici nu se supără când o mai violează încă un amic. Ea este o inocentă elevă la un liceu de muzică și simte o ciudată atracție pentru el. Cel puțin așa vrea să ne convingă pe noi, spectatorii nefericiți care am intrat la film (eu măcar eram în interes de seviciu), tot rostind platitudini din *off*. După ce o violează, Petru o șantajează. Într-un final pe care l-am așteptat cu sufletul la gură (pentru a scăpa mai repede de supliciu!), cei doi violatori sunt arestați, nu înainte ca regizorul să ne ofere o mostră de metaforă sterilă, filmând aiurea o orchestră care cântă pe un coridor întunecat (te și miri cum descifrau interpreții partiturile, că aveau în față și așa ceva), filmând-o pe Alexandra Dinu cu o privire fixă și inexpressivă, vag înlăcrimată și alte floricele stilistice de acest fel. Interpretii, și ei nefericiți (de, posibilități de interpretare după...

partitura oferită, adică aproape inexistente), nu au de ales și ne servesc o galerie de „compoziții” plate și jenante (singurul care se salvează este Răzvan Vasilescu, mult mai puțin enervant ca de obicei).

Second hand se vrea, după declarațiile regizorului, un film despre tinerii patriei noastre de azi. Din păcate, filmul abundă de locuri comune, banalități puse în scenă cu emfază, de un umor involuntar. Dan Pița se integrează astfel gloriosului pluton al regizorilor români care, după '89, s-au întrecut în a rata film după film. Impresia pe care o lasă aceștia este că, pur și simplu nu-și văd propriile filmele înainte de a le lansa pe piață. *Second hand* este o capodoperă pe dos, demnă de o Zmeură de Aur la toate capitolele (păcat că nu avem un astfel de premiu în România): după ce l-am văzut, mi-a venit să-mi cer scuze de la toți regizorii români despre care am scris „de rău” în cadrul acestei rubrici (precizare necesară și de repetat: e vorba în primul rând de regizorii care au făcut film și înainte de 1989 - unii chiar foarte bine, cum e și cazul domnului Dan Pița -, dar care n-au mai făcut defel față după 1989). N-o fac, totuși, pentru că, dacă diriguitorii cinematografilei românești vor mai gira astfel de producții, ne putem aștepta la ce e mai rău.

subcultura

Pros Tanacu satului

Oana Pughineanu

Când am auzit la știri de o tânără exorcizată și „răstignită”, primul lucru de care mi-am adus aminte a fost o hartă dintr-un atlas de istorie, care prezenta răspândirea Universităților, Patriarhiilor, Arhiepiscopilor etc. prin secolele XI-XV. Pe locul fostei Iugoslavii, Ungariei, României puteai observa ceea ce se denumește neacademic prin cuvântul „pauză”. De la Cracovia înspre Răsărit urma, din nou, o altă pauză, „multilateral dezvoltată”, ici colo întreruptă. Privind cu atenție o simplă hartă poți deduce care parte a lumii s-a ales cu „religia” și care cu educația religioasă, dar nu numai (aflu în explicații că școala de drept de la Bologna, înființată în 1088, are „corp profesoral laic, sub controlul studenților”).

Urmărind un documentar pe tema Tanacu mi-am dat seama că isteriile misticoide (pe la noi popii înșiși sunt vrăjitori și nu se pune problema vreunei „Inchiziții”) nu se rezumă doar la așa-zisele mănăstiri care funcționează pe post de mini-CAP-uri pentru câteva guri înfometate și minți tulburate. De la Prefect și până la medicii psihiatri și paramedici, toți trăiesc cu „frica lui Dumnezeu”: eliberează criminali, dau liber bolnavilor psihici și pun perfuzii la morți. Există și-aici o logică: cu cât ești mai irațional cu atât crește șansa să dai de o minune... E ca la Loto, numai că aici te alegi cu o intrare în Rai.

Călugărul exorcist are și el o retorică a lui, desigur, cumplit de îndepărtată de retorica marilor teologi și sfinți care au învățat câteva schepsisuri logice vitale de la niște păgâni precum grecii (cărora le-a fost greu să se lase convertiți de

discursurile pline de *fides*, dar cam lipsite de *ratio* ale primilor creștini). Totuși, una din replicile lui sună a ceva cunoscut, de parcă și-ar fi băgat dracu' coada prin ceva discursuri mai vechi încurcând oalele: „Biserica-i poporul! Poporul să hotărăscă!”. *Prostanacul* satului are autoritate. Oricum, o altă declamație sună și mai năucitor: „Dacă nu era presa, justiția era corectă!”. S-ar putea trage totuși o concluzie și pentru presă: nu mai mergeți fraților

Masterate în jurnalism

Așa cum se știe, ca urmare a Declarației de la Bologna, din 1999, semnată și de România, începând cu anul academic 2005-2006, durata studiilor în învățământul universitar se va reduce la trei ani. Având în vedere faptul că cei trei ani nu sunt suficienți pentru formarea unor autentici specialiști, se vor extinde alte forme de pregătire, respectiv masteratul și doctoratul.

Prezentăm în continuare cele trei masterate organizate de Catedra de Jurnalism a Universității "Babeș-Bolyai", în anul academic 2005-2006. Este foarte clar că, în viitor, obținerea unei diplome de licență nu mai este atât de relevantă pentru un absolvent care dorește să se integreze în câmpul muncii, angajatorii interesându-se de studiile masterale absolvite, apoi de cele doctorale. Tinerii care vor să accedă la forma doctorală trebuie să știe că masteratul a devenit obligatoriu pentru înscrierea la doctorat.

Una din marile probleme care apar este aceea a găsirii unui conducător de doctorat în specialitatea dorită. Pentru cei care vor să urmeze una din formele de pregătire de mai jos, amintim faptul că instituția organizatoare are mai mulți profesori conducători de doctorat, ceea ce va facilita accesul, pentru cei care doresc, la forma următoare de pregătire, doctoratul.

Cele trei masterate au un larg caracter interdisciplinar.

De asemenea, un alt avantaj al viitorilor masteranzi în jurnalism este că pot să își publice lucrările elaborate în cadrul masteratului în reviste științifice sau de cultură din Cluj-Napoca (*Tribuna*, *Steaua*, *Caietele Echinoc*, *Studia Ephemerides*, *Reporter*), publicații conduse de cadre didactice care predau la cel puțin unul din cele trei masterate.

I. Comunicarea mediatică în epoca globalizării

1. *Probleme mediatice în perioada războiului rece* (prof. univ. dr. Ștefan Borbely, Facultatea de Litere)
2. *Jurnalism central și regional* (prof. univ. dr. Mircea Popa, Universitatea "1 Decembrie 1918" din Alba Iulia)
3. *Tehnici de comunicare* (conf. univ. dr. Alina Pamfil, Facultatea de Științe ale Educației)
4. *Globalizarea comunicării mediatice* (conf. univ. dr. Mircea Maniu, Facultatea de Studii Europene)
5. *Secvențe culturale est-europene în epoca globalizării* (lect. univ. dr. Elena Abrudan, Facultatea de Litere)
6. *Paradigme culturale în jurnalismul britanic* (conf. univ. dr. Mihaela Mudure, Facultatea de Litere)
7. *Structuri etice în jurnalismul contemporan* (prof. univ. dr. Teodor Vidam, Universitatea Tehnică, Cluj-Napoca)
8. *Stiluri și școli de presă în epoca modernă* (prof. univ. dr. Ilie Rad, Facultatea de Științe Politice și Administrative)
9. *Tehnici de promovare a produsului cultural* (lect. univ. dr. Delia Cristina Balaban)

Examinarea prin interviu:

16 septembrie 2005, de la ora 9,00, la sediul Facultății de Științe Politice și Administrative.
Număr de locuri: 12 la buget, 20 la taxă.
Criterii de admitere: 50% nota de la interviu; 50% media generală de la examenul de licență.

II. Retorica jurnalistică și cultura media

1. *Retorica manipulării* (prof. univ. dr. Aurel Sasu, Facultatea de Filologie, Universitatea "Avram Iancu", Cluj-Napoca)
2. *Antropologie literară* (prof. univ. dr. Ovidiu Pecican, Facultatea de Studii Europene)
3. *Cultura media în societatea modernă și post-modernă* (conf. univ. dr. Ion Maxim Danciu, Facultatea de Științe Politice și Administrative)
4. *Mari publiciști români din perioada interbelică* (prof. univ. dr. Ilie Rad, Facultatea de Științe Politice și Administrative)
5. *Retorică jurnalistică* (prof. univ. dr. Vistian Goia, Facultatea de Litere)
6. *Paradigme jurnalistic contemporane* (prof. univ. dr. Paul Schweiger, fost cadru didactic la Facultatea de Litere, actualmente jurnalist la *Revista mea*, din Israel)
7. *Retorică și comunicare* (conf. univ. dr. Petrea Lindenbauer, Universitatea din Viena)
8. *Jurnalismul literar american* (prof. univ. dr. Mircea Borcilă, Facultatea de Litere)
9. *Semiotica - o metodă adecvată a retoricii mass-media* (dr. Rodica Marian, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară "Sextil Pușcariu", Cluj-Napoca)
10. *Comunicarea simbolică* (conf. univ. dr. Elena Abrudan, Facultatea de Litere)

Examinarea prin interviu:

16 septembrie 2005, de la ora 12,00, la sediul Facultății de Științe Politice și Administrative.
Număr de locuri: 5 la buget, 25 la taxă.
Criterii de admitere: 50% nota de la interviu; 50% media generală de la examenul de licență

1. Pentru toate masteratele, depunerea dosarului are loc în perioada 12-15 septembrie 2005 (între orele 10.00-14.00), la secretariatul facultății.

Dosarul trebuie să conțină:

- a. certificatul de naștere (sau copie legalizată)
- b. diploma de absolvire a candidatului (sau copie legalizată)
- c. un document oficial care să indice media anilor de facultate, media obținută la examenul de licență și media obținută la examenul de bacalaureat
- d. un proiect de cercetare de 4 pagini, cu bibliografia aferentă (fiecare, în 3 exemplare)
- e. un *Curriculum Vitae*
- f. chitanță care să probeze achitarea taxei de înscriere pentru concurs
- g. dosar

2. Examinarea prin interviu va avea loc în data de 16 septembrie 2005, de la ora 10.00

3. Rezultatele vor fi date în 16 septembrie 2005, după proba interviului.

Informații suplimentare se pot obține de la secretariatul Facultății de Științe Politice și Administrative (0264/431505, domnișoara Enikő Végh).

III. Jurnalism și istorie curentă

1. *Memorie și istorie. Strategii de cercetare în jurnalism* (prof. univ. dr. Doru Radosav, Facultatea de Istorie)
2. *Structuri orale ale comunicării jurnalistic* (prof. univ. dr. Aurel Codoban, Facultatea de Istorie-Filosofie)
3. *Istorie și discurs identitar în presa interbelică* (conf. univ. dr. Liviu Malița, Facultatea de Teatru și Televiziune)
4. *România postcomunistă în presa culturală* (conf. univ. dr. Sanda Cordoș, Facultatea de Litere)
5. *Istorie recentă și informație jurnalistică* (conf. univ. dr. Ion Maxim Danciu, Facultatea de Științe Politice și Administrative)
6. *Istoria în mers și reflectarea ei jurnalistică* (prof. univ. dr. Ovidiu Pecican, Facultatea de Studii Europene)
7. *Percepții culturale, politice și jurnalistic în România postcomunistă* (conf. univ. dr. Marius Jucan, Facultatea de Studii Europene)
8. *Holocaust și post-holocaust* (conf. univ. dr. Sandu Frunză, Facultatea de Studii Europene)
9. *Presa românească în comunism, 1945-1971* (lect. univ. dr. Monica Gheț, Facultatea de Litere)
10. *Jurnalism și istorie curentă* (conf. univ. dr. Ruxandra Cesereanu, Facultatea de Științe Politice și Administrative)

Examinarea prin interviu:

16 septembrie 2005, de la ora 10,00, la sediul Facultății de Științe Politice și Administrative.
Număr de locuri: 5 la buget, 25 la taxă.
Criterii de admitere: 50% nota de la interviu; 25% media generală de la examenul de licență; 25% media celor patru ani de studiu de facultate.

1001 de filme și nopți

7. Stroheim

Marius Șoptorean

Când la 70 de ani a fost invitat de către Cinemateca din Bruxelles pentru a fi omagiat, bărbatul de odinioară, cu alură de ofițer prusac, sadic și dur, prototip al carierei militare lipsite de scrupule, era acum un bătrânel scund, inofensiv, timid în mișcări dar încă îndrăzneț și săgetător în priviri. A urcat pe scena impozantei săli și, săgetând publicul cu îndrăzneală, așa cum cu douăzeci și cinci de ani în urmă înfrunța producătorii de la Hollywood, a declarat răspicat, lipsit de patetismul vârstei, referitor la filmul său *The Greed / Rapacitate*: „Am vrut să fac cel mai mare film al istoriei cinematografului... am vrut să fiu cel mai mare regizor al tuturor timpurilor...”. Afirmatie unică, dar etern asumabilă și repetabilă în sufletul cineaștilor din întreaga lume. Toți suferă tacit de sindromul dorinței de a fi așezați pe pedestalul clasamentelor internaționale de film, câțiva reușesc și doar unul singur putea declara acest lucru, urlând cu semeție, în ton profund nietschenian. Acesta a fost Erich von Stroheim.

În 1910 părăsește orașul său natal, Viena, și se imbarcă - asemeni unui Chaplin - spre America, cu gândul ascuns de a deveni ziarist sau dramaturg. Drumurile îl duc mai întâi către Thomas Harper Ince, apoi vine mare întâlnire cu Griffith și ajunge unul dintre colaboratorii apropiați ai acestuia în echipa celebrului film realizat în 1916, *Intolerance / Intoleranță*. Muncește enorm iar educația și perseverența sa prusacă îl propulsează în textura de interese ale producătorilor de la MGM. Dar nu ca regizor ci ca actor. În filmul *Hearth of the world / Inimile lumii* (1917), realizat de Griffith, Stroheim întruchipa chipul ofițerului german sadic și brutal. Legenda spune că în scurtele pauze ale filmului mintea acestui viitor gladiator al cinematografului universale tânjea spre realizarea cinematografică a unui roman, celebru pe atunci, *Mc Teague*, scris de Frank Norris.

După ce realizează câteva filme la compania Universal pleacă la Goldwin care, în 1925, îi acceptă propunerea realizării unei ecranizări a romanului lui Norris. Lucrează trei luni la scenariu și având totală libertate din partea producătorilor - contractul stipula realizarea filmului în șase luni și nedepășirea plafonului de un milion de dolari, cerințe pe care Stroheim crede că le poate respecta - se lansează într-una dintre cele mai mari aventuri cinematografice cunoscute până astăzi. Ambiția lui Stroheim era aceea de a ecraniza întreaga substanță narativă a romanului, aproape filă cu filă. Dezintegrarea relației dintre cei doi soți - un felcer fără atestat pe nume Mc Teague și iubita lui, viitoare soție, Trina - trebuia urmărită în manieră naturalistă în secvențe minuțios construite, abundând de detalii semnificative și simboluri premonitoare. Secvențele filmului, exceptând finalul, se desfășoară în interioare, locații reale căutate cu grijă de către regizor, permițând astfel, datorită în primul rând unei austerități voite, să se concentreze pe analiza dezintegrării pe de o parte a relației dintre cei doi soți, pe de alta pe mecanismul autodevotor al fiecărui personaj. „Este perfect posibil să povestești un mare subiect într-un mod cinematografic care să-l facă pe spectator să creadă că vede chiar realitatea” - va spune

Stroheim. Această reducere analitică a abisului metafizic uman nu o mai făcuse nimeni până atunci în cinematograful. Stroheim, așa cum a declarat mai târziu, a dorit să realizeze o epopee dramatică de genul unei *Din jale se întrupează Electra*, piesă scrisă abia în 1943 de către Eugen O'Neill. Utilizarea compozițională a planului doi - folosit întotdeauna în contrapunct cu ceea ce oferă planul întâi -, abundența de detalii și gesturi semnificative, reconstituirea de un naturalism excesiv a interioarelor și a costumelor, patetismul constructiv al decăderii personajelor, preeminența morții, a dezastrului a necesitat ca producție un timp de elaborare aproape dublu. Stroheim știa că se îndreaptă spre dezastru, știa că încăpățănarea sa în lupta cu producătorii îl va duce la faliment.

După epuizarea celor șase luni a trebuit să scoată bani din buzunar, ajungând el însuși, ironie a sorții, subiect și obiect al propriei sale plămăsi. Tudor Caranfil observă în minunatul său studiu închinat lui Stroheim: „Unul din marii maeștri ai Hollywoodului era văzut venind în fiecare dimineață pe jos la studio, purtând haine tot mai ponosite, cu ciorapi cârpiți care provocau zămbete răutăcioase și umilitoare. Dar pe platou, întregul univers îi aparținea, acolo devenea demiurg”. Avea o soție bolnavă și un copil crunt lovit de poliomielită. Încăpățănarea, curajul, nebunia l-au ținut însă mai departe pe linia de plutire. Când în secvența finală își epuizează echipa târând-o prin nisipurile fierbinți ale deșertului Death Valley, în ciuda opoziției companiei care dorea o altă locație, mai permisibilă din punctul de vedere al producției, riscă chiar o revoltă în sânul echipei de filmare. Dar în episodul final, cel al înfruntării celor doi foști prieteni în deșertul nemilos care duce doar la moarte, Stroheim dorea să obțină, ca și până acum, efectul naturalist sau umane ale aventurii lui. Publicul, credea el, trebuie să simtă că întreaga ființă nisipul fierbinte al deșertului pentru a crede metafora pildei morții din Death Valley. Era pentru întâia oară când filmul dorea să urce o asemenea redută. Nici Griffith nu o mai făcuse în asemenea manieră, iar nebunia unui documentarist ca Flaherty de a sta trei ani în nordul Canadei pentru a filma viața unei familii de eschimoși, Nanuk, era abia cunoscută. Costurile au fost enorme, în primul rând în planul eroziunii relației cu producătorii, iar efectul a fost, după montarea a opt ore de material, concedierea lui Stroheim și înlocuirea acestuia cu un monteur care nu citise nici măcar scenariul filmului. Acesta l-a redus la jumătate, iar câțiva ani mai târziu din versiunea inițială a filmului mai rămăsese un material ciuntit, de nici măcar zece la sută din versiunea gigantică de odinioară. Nimeni nu înțelesese revoluția făcută de Stroheim. Jean Mitry observă el însuși în legătură cu acest lucru: „Pentru prima oară Stroheim integra în narațiunea cinematografică durată romanescă”. Se spune, nu fără o cruntă ironie, că o dată cu îndepărtarea lui Stroheim de filmul său, Hollywoodul se năștea cu adevărat pentru a doua oară.

Premiera a avut loc în ianuarie 1925 dar la ea Stroheim a evitat să participe. Anul 1925 avea să devină un an crucial în istoria cinematografului

Erich von Stroheim

universale. În decembrie anul se încheia cu o altă premieră-capodoperă, *Crucișătorul Potiokin* de Eisenstein. Se știe că premiera acestuia, la polul opus *Rapacității*, a fost de un succes nebun. Doar că, o altă ironie a sorții, câțiva ani mai târziu filmul realizat de Eisenstein în America, *Que Viva Mexico*, a avut același deznodământ ca și filmul junkerului Eric Von Stroheim. În compensație, pentru a supraviețui, el și familia lui, a primit să facă un film-operă numit *Văduva veselă*, o adaptare pentru ecran a renumitei operete de Franz Lehar. A realizat filmul din constrângeri materiale și, din întreaga sa operă, acesta este filmul pe care l-a urât cel mai mult. Venit la ceremonia de la Cinemateca din Bruxelles, amară i-a fost mirarea lui Stroheim să constate că filmul care avea să fie dat ca omagiu nu era *Rapacitate* ci... *Văduva veselă*. Doi ani de zile mai târziu avea să moară singur într-o mansardă austeră, asemănătoare cu casa incendiată de la intersecția străzilor Hayes și Laguna din San Francisco, locul în care *The Greed* s-a născut.

Stroheim este un model și un destin care face din arta filmului o artă insuportabil și dureros de frumoasă. Este primul dintr-o serie de mari artiști, asemeni unui Welles, Eisenstein, Tarkovski, Fellini, Buñuel sau Wajda, pentru care menirea de a exista se cufundă în verbul a crea, verb ce ascunde partea din afunduri a aisbergului - suferință, partea nevăzută și înghețată a creației, partea de golgotă acvatică, revers a strălucirii creației. În anii '90, cu puțin timp înainte de a muri, epuizat de mecanismul strălucitor de devorator al creației, marele autor al capodoperelor *Decalog* și *Trilogia culorilor*, Krzysztof Kieslowski spunea: „A face film nu înseamnă public, festivaluri, reviste, interviuri. Înseamnă să te scoli în fiecare zi la șase dimineață. Înseamnă frig, ploaie, noroi și să trebuiască să cari reflectoare grele. Este o meserie care-ți tocește nervii și, la un anumit punct, orice altceva trebuie să treacă pe planul al doilea, inclusiv familia, emoțiile și viața personală”.

sumar

anchetă

Ioan-Pavel Azap: Ce se așteaptă de la noua conducere a Uniunii Scriitorilor? • 2

editorial

Marius Jucan: Studiile culturale, cognitivismul și portretul în schimbare al intelectualului • 3

cartea

Ion Cristofor: Enigmele istoriei • 4

Mihaela Mudure: Biserica fantomă... • 4

istorie culturală

Georg Kremnitz: "Construcția europeană este în același timp și șansă și pericol" • 6

Ion Cristofor: Memoriile unui sionist • 8

accent

Letiția Ilea: Despre genul literar • 9

telecarnet

Gheorghe Grigurcu: Sensul obiectivității • 10

imprimatur

Ovidiu Pecican: Acasă la poezi • 11

sare-n ochi

Laszlo Alexandru: Diverse • 12

incidențe

Ioana Hanchevici: Calvino și Borges - ecouri ale nonfigurativului • 13

eseu

Ion Pop: "Neomodernismul" poetic românesc • 14

arhiva

Lucian Nastasă: Marin Sorescu - student la Universitatea din Iași • 16

proza

Oleg Garaz: Despre dezbrăcarea de mituri și autentica identitate a Mioriței • 17

bloc-notes

Marian Barbu: Temporar, locuind în Chicago • 20

în dezbatere: psihanaliza

Ilany Kogan: Despre migrare • 22

remarci filosofice

Jean-Loup d'Autrecourt: Filosofia la călugării dominicani • 24

interviu

Tudor Giurgiu: „Nu am nici o legătură cu mediul politic” • 25

aduse de la chioșc

Vocile romancierilor în presă • 26

tradiții

Traian Vedinaș: Narațiuni mitologice în țara moșilor • 27

nopti și zile

Mihai Bărbulescu: Istoria patriei și a partidului • 28

tutun de pipă

Alexandru Vlad: Florica • 28

ex abrupto

Radu Țuculescu: Ziarista • 29

aspiratorul de nimicuri

Mihai Dragolea: Reabilitarea caprei, iubitul de la Internet și animația estivală a degetelor de la picioare • 29

teatru

Claudiu Groza: Atelierul din Cetate • 30

muzică

Virgil Mihaiu: Întâiul simpozion de jazz de la Jupânești - Banat • 32

film

Ioan-Pavel Azap: Second hand • 33

subcultura

Oana Pughineanu: ProsTanacu satului • 33

media

Masterate în jurnalism • 34

1001 de filme și nopți

Marius Șoptorean: 7. Stroheim • 35

plastica

Mihai Guță: Contra aparatului • 36

plastica

Contra aparatului

Mihai Guță

Se vorbește enorm de lumea aparte dezvăluită de artă, în genere, și, în particular, de fotografie, căci despre ea va fi vorba în cele ce urmează, ca despre o lume cu legi diferite, cu un farmec special, descoperit prin căi subtile. M-a surprins dintotdeauna supremația tehnicii în acest domeniu - de aici caracterul inedit ca imagine al fotografiei - și, mai mult, felul în care tehnicitatea ei dezvăluie lumea noastră ca radical neobiectivă. Mânuitorul - cel ce apasă pe butonul declanșatorului, mai mult sau mai puțin conștient de importanța procesului pe care îl generează - își exersează abilitățile în ilustrarea unor bucăți semnificative luate din cotidian. Paradoxul pe care îl aduce fotografia este că, prin faptul că ne transportă dincolo de asemănare, ne mută în inima iluziei realității. Farmecul fotografiei își are rădăcinile tocmai în această amăgire. Doar pare că decupăm din cotidian, dar, în fapt, dincolo de perspectiva obiectivă, intrăm într-un univers magic unde obiectul fotografiat este cel care ne privește sau ne gândește. Baudrillard explică aceasta printr-o discontinuitate față de reprezentarea clasică în care subiectul reflectă pe pânză (sau pe alt material) percepția obiectului. Fotografia face astfel din acest obiect locul dispariției subiectului și al absenței interpretării. Căci ce poți spune despre o fotografie? Eventual detalii despre aparatul cu care a fost făcută ori despre circumstanțele și ambianța locului respectiv. În rest, în centrul imaginii fotografice pare a sta întruchiparea însăși a neantului, a absenței, a irealității.

Asta cu atât mai mult cu cât caracteristica noilor tipuri de imagini, atât de blamate la vremea lor de pictori, invidioși desigur pe scurtcircuitul provocat, este de fi în *granulare*,

adică în multitudinea nedeterminată și în lipsa dimensiunii. Caracteristic fotografiei nu îi este *cadrajul*, ci infinitatea granulelor pe care le compune și care o constituie. Ultima abstragere a imaginilor e dincolo de bidimensional, iar fotografiei i-a reușit aceasta prin clivajul dintre tehnică și artă, dintre aparat și utilizatorul lui. Ceea ce este surprinzător este că aparatul tinde, prin mijloace rudimentare, dar eficiente, să-l subjege pe operatorul lui. Acesta din urmă, cum spuneam, rareori conștient de ansamblul de operații puse în joc, poate face parte din două categorii: simplul sclav al aparatului, adică acela ce, supus tentației irezistibile de a fotografia,

vânează cu gesturi specifice posibilul nereprezentat până atunci, și adevăratul maestru, capabil să eludeze capcana tehnicii, să scoată din amalgamul nediferențiat numit realitate, imagini cu adevărat noi. Demersul unui fotograf nu constă în punerea în lumină a unui banal necunoscut, ci în căutarea conștientă după adevărata realitate, nediluată de plenitudinea de culori, de expresivitatea unei fețe ori de perfecta similaritate, digitală, între referentul real și imaginea bidimensională.

Ce vreau să pun aici în evidență sunt câteva trăsături a ceea ce numesc fotografii veritabile, nu un banal făcător de poze. În primul rând, fotografii care își merită acest nume este foarte

conștient de ustensila pe care o utilizează și de duplicitatea acesteia. Un fotograf adevărat știe că verdele (culoarea) din fotografie este foarte îndepărtat de reperul real al verdei din frunza copacului pe care l-a ales drept model. Știe că în urma complicatelor (deși, în zilele noastre, extrem de accesibile ca realizare) procese chimice fotografia este o imitație îndepărtată a realității. Că în codajul complex și totodată de o simplitate debordantă al aparatului se pierde, dacă nu ești atent, o esență (iluzie) extrem de importantă. Că, tocmai de aceea, ești mai îndemnat să alegi, instinctiv, o transpunere alb-negru, mai rudimentară, dar tocmai de aceea mai consistentă, mai relevantă din perspectiva unui raport determinant cu realitatea.

Acest text a fost provocat de niște imagini. Mi se pare perfect normal. Raportul text - imagine a fost inversat o dată cu încheierea modernității. Poate că deja am vorbit prea mult despre imagini, în loc să pun în vedere mai multe fotografii ca cele prezente în acest număr. Fotografiile Gabrielei Cristea poartă urmele acestei relații de duplicare dintre aparat și mânuitorul lui. Nu toate. Unele îți dau doar iluzia fermecătoare a realității, altele te pun în fața unei carnații crude, fără legătură cu devenirea, condensată, nu diluată, precum cea oferită de majoritatea imaginilor actuale.

Cert este că în peregrinările în teritoriul imaginilor, căutările fotografiei noastre uzează din plin de jocul *contra* aparatului: dedublarea, prelucrarea *post-factum* a fotografiilor, păstrarea intenționată a ambiguității sunt câteva din mijloacele utilizate. Iar în urma lor, se păstrează parfumul inefabil al unor imagini veritabile.

ABONAMENTE: Cu ridicare de la redacție: 90.000 lei, 9 lei - trimestru, 180.000 lei, 18 lei - semestru, 360.000 lei, 36 lei - un an
Cu expediere la domiciliu: 144.000 lei, 14,4 lei - trimestru, 288.000 lei, 28,8 lei - semestru, 576.000 lei, 57,6 lei - un an. Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa: Revista de cultură *Tribuna*, cont nr. R035TREZ2165010XXX007079 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.
Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, România, la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-318.70.02 sau email abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on-line la adresa www.rodipet.ro.

